

TARTU ÜLIKOOL
Pärnu kolledž
Ettevõtlusosakond

Sille Roomets

**NUTIKA TURISMISIHTKOHA KONTSEPTSIOONI
RAKENDAMISE VÕIMALUSED SIHTKOHTADE
ARENDAMISEL EESTI-LÄTI PIIRIALAL**

Magistritöö

Juhendaja: Tatjana Koor, MSc

Pärnu, 2021

Soovitan suunata kaitsmisele (allkirjastatud digitaalselt)

Tatjana Koor

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht (allkirjastatud digitaalselt)

Gerda Mihhailova

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Sille Roomets

SISUKORD

Sissejuhatus	4
1. Nutika turismisihtkoha arendamise võimalused	7
1.1. Nutika turismisihtkoha kontseptsioon	7
1.2. Sihtkoha ja nutikuse arendamist mõjutavad tegurid.....	12
1.3. Sihtkoha olukorra hindamine ja arendamise võimalused	18
2. Nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamise võimaluste empiiriline uuring	
Eesti-Läti piirialal.....	24
2.1. Ülevaade Eesti-Läti piirialast ja sihtkohtadest	24
2.2. Uuringu metoodika ja korraldus	28
2.3. Uuringu tulemuste analüüs	33
2.4. Järeldused ja ettepanekud	47
Kokkuvõte	57
Viidatud allikad.....	60
Lisad.....	73
Lisa 1. Nutikat turismi ja turismisihtkohta käsitlevad varasemad uuringud	73
Lisa 2. Dokumendianalüüsi teemad, teoreetiline alus ja valim.....	78
Lisa 3. Dokumendianalüüsi täiendavate Läti ekspertintervjuude teoreetiline alus ja küsimused.....	79
Lisa 4. Uuringusse kaasatud Eesti-Läti piiriala turismisihtkohad.....	80
Lisa 5. Nutikuse ja turismi kajastatus sihtkohtade omavalitsuste arengukavades	81
Lisa 6. Nutikusega seotud õppeained Eesti-Läti piiriala erialakoolide õppekavades ..	85
Lisa 7. Küsitluse teoreetiline alus ja küsimused	88
Lisa 8. Ekspertintervjuude teoreetiline alus ja küsimused	94
Lisa 9. Küsitluse tulemus: osapoolte taju sihtkohast	95
Lisa 10. Ettepanekud sihtkohtade nutikamaks arendamiseks osapoolte lõikes	96
Summary	99

SISSEJUHATUS

Termin „nutikas turism“ (inglise keeles „*smart tourism*“) on muutunud turismivaldkonnas populaarseks väljendiks, mille kohta on ilmunud mitmeid uurimistöid ja teadusartikleid. Märkimisväärne on, et kui nutika turismi ja turismisihtkoha teemal ilmub keskmiselt 26–30 uurimustööd või artiklit aastas (Ye *et al.*, 2020), siis Eestis ei ole nutika turismi ja nutika turismisihtkoha teemadel veel uurimis- ega teadustöid tehtud ega artikleid avaldatud. Samuti ei ole teaduskirjanduses veel nutika turismisihtkoha arengu planeerimise teemalisi artikleid ega uurimistöid.

Bettie ja Wyeri (2019) hinnangul on maailm jõudnud neljanda tööstusrevolutsiooni lävele. Tehnoloogilised arengud mõjutavad ka reisimisega seotud valdkondi (Buhalis, 2000) ning ajendavad sihtkohti arenema ja uusi mudeleid välja töötama (Xiang & Fesenmaier, 2017). Boes jt (2016) hinnangul ei tee ainult tehnoloogia integreerimine sihtkohaga sellest veel nutikat turismisihtkohta. Tulemas on täiesti uued sihtkohamudelid, mille fookuses on lisaks tehnoloogiale ka innovatsioon, inimesed, koostöö, juhtimine ja jätkusuutlikkus ning kus oluline osa sihtkoha arengus on haritud ja võimekatel töötajatel (Boes *et al.*, 2015; 2016; Yalcinkaya *et al.* 2018; Coca-Stefaniak & Seisdedos, 2020; Ortega & Malcolm, 2020).

Kui Aasia riikides on nutikas turism prioriteetne valdkond ning nutikat turismi toetava tehnoloogilise infrastruktuuri arendamiseks tehakse suuri investeeringuid, siis nn läänepoolsemates riikides seostub nutikas turism enamasti pigem e-teenuste või mobiilirakendustega (Gretzel, Sigala, Xiang & Koo, 2015; Khan, Woo, Nam & Chathouth, 2017). Euroopa Liidu strateegiates on nutikus arenguprioriteetide seas (Council of the European Union, 2019) ja nutikaid linnu tekkinud arvukalt (Boes *et al.*, 2015; Avila *et al.*, 2015), kuid Ida-Euroopas jääb turism muudest majandusharudest endiselt maha (Gajdošik, 2018).

Eesti turismi eesmärgiks on, et Eesti on ligipääsetav ja nutikas sihtkoht, kus on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline turismiettevõtetus (EAS, 2020). Ministeeriumide (Haridus- ja Teadusministeerium & Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, 2019) poolt koostatud analüüsis tuuakse aga välja, et turismivaldkond on konkurentsivõime maha jäänud, viidates Eesti turismiettevõtete madalale innovatsioonivõimele, uute tehnoloogiate ja digilahenduste vähesele kasutuselevõtule. Dokumendis mainitakse, et e-riigile kohane tiigrihüpe peaks toimuma ka turismivaldkonnas (*Ibid.*).

EAS Turismiarenduskeskuse endise juhi Margus Sameli hinnangul (suulised vestlused 05.08.2019, 06.10.2020) on turism prioriteetne valdkond, mis omab olulist mõju Eesti kultuuri ja rahvuse säilimisele ning hoiab elu maapiirkonnas. Turismi arengut pärssib valdkonna olulisuse mittemõistmine ja koostöö puudumine osapoolte vahel, suur mahajäämus tehnoloogilisest arengust ning sihtkohtade teadliku ja tervikliku juhtimise puudumine (Sameli, suulised vestlused 05.08.2019, 06.10.2020; Lepik, 2021).

Innovaatilisus, kõrge kvaliteet, autentsus ja säästev areng on pikalt olnud eesmärgiks ka Lätis (Silovs, 2017). Turismi planeeritakse, juhitakse ja arendatakse peamiselt ühe omavalitsuse piires, sest suurema sihtkohana on see omavalitsuste erineva võimekuse ning vähesel usaldusel ja koostöö puudumise tõttu keeruline (Rozite & Steina, 2019). Sihtkohal puudub sageli strateegia (Klepers, 2018) ning turismiasjalistel pole piisavalt teadmisi ega ressursse nutikate tehnoloogiliste lahenduste kaasamiseks (Steina *et al.*, 2019). Ühe võimalusena turismisektori arendamisel nähakse erinevate Eesti-Läti piiriüleste koostööprojektide elluviimist (Silovs, 2017), sest enamik senistest suurematest arendustest turismivaldkonnas on ellu viidud just Eesti-Läti piiriülese koostöö raames.

Ülaltoodud infost lähtudes on probleemiks Eesti ja Läti turismisihtkohtade madal innovaatilisus, vähene digitaalsete lahenduste ja uute tehnoloogiate kasutus, ebapiisav koostöö sihtkohtade arendamisel. Nutikas turism on suhteliselt uus teema, mille olulisus kogu maailmas on kasvamas. Käesoleval info- ja tehnoloogiaajastul on muutunud küllastajate käitumine ja harjumused ning (vähemalt samal tasemel) nutikust eeldatakse ka sihtkohtadelt. Lähiaastatel lisanduvad küllastajate hulka koos nutiseadmetega üles kasvavate põlvkond, kelle jaoks digitaalsus on normaalsus. Teemaga mittetegelemine nõrgendab regiooni konkurentsivõimet ning Eesti ja Läti võivad muutuda välisturistide

jaoks „stagneerunud sihtkohtadeks“, mis pole külastajate jaoks piisavalt atraktiivsed, kasutajamugavad või jätkusuutlikud.

Magistritöö eesmärk on välja selgitada Eesti-Läti piiriala turismisihtkohtade teadlikkus nutika turismisihtkoha kontseptsioonist, selle rakendamist takistavad ja soodustavad tegurid ning teha ettepanekud turismisihtkohtade nutikamaks arendamiseks. Uurimistöö raames otsib autor vastuseid küsimustele:

1. Milline on Eesti-Läti piiriala sihtkohtade olukord ning osapoolte teadlikkus ja taju nutika turismisihtkoha kontseptsioonist?
2. Millised tegurid takistavad ja soodustavad nutika turismi kontseptsiooni rakendamist?
3. Kuidas rakendada nutika turismisihtkoha kontseptsiooni Eesti-Läti piiriala turismisihtkohtade arendamisel?

Magistritöö eesmärgi saavutamiseks on seatud järgnevad uurimisülesanded:

1. Koostada teoreetiline ülevaade nutika turismisihtkoha kontseptsioonist, sihtkoha arengut mõjutavatest teguritest ning arengu planeerimisest ja olukorra hindamisest.
2. Viia läbi uuring dokumentide ja ekspertintervjuude alusel, määratlemaks uuringusse kaasatavad turismisihtkohad Eesti-Läti piirialal ja nende hetkeolukord.
3. Viia läbi uuring Eesti-Läti piiriala turismisihtkohtade osapoolte seas, saamaks teada nende teadlikkust nutika turismisihtkoha kontseptsioonist ja uutest tehnoloogiatest, nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamist takistavaid ja soodustavaid tegureid ning lahendusvõimalusi.
4. Analüüsida uuringu tulemusi, teha sellest tulenevaid järeldusi ning ettepanekuid Eesti-Läti piiriala turismisihtkohtade osapooltele turismisihtkohtade nutikamaks arendamiseks.

Magistritöö koosneb kahest osast. Töö esimeses osas antakse ülevaate nutika turismisihtkoha kontseptsioonist, nutika turismisihtkoha arendamist mõjutavatest teguritest, sihtkoha olukorra hindamisest ja arengu planeerimisest. Samuti kirjeldatakse tehnoloogia kaasamise ja nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamise kogemusi maailmas. Olulisematest autoritest võib tuua välja Avila, Boes, Buhalis, Gajdošik, Gretzel, Haugland jt. Töö teises osas tutvustatakse uuringu korraldust ja sisu, esitatakse uuringu tulemuste analüüs ning tehakse ettepanekud Eesti-Läti piiriala turismisihtkohtade nutikaks arendamiseks. Töö sisu toetavad 10 lisa.

1. NUTIKA TURISMISIHTKOHA ARENDAMISE VÕIMALUSED

1.1. Nutika turismisihtkoha kontseptsioon

2020. aastal maailma tabanud koroonakriis näitas vajadust nutikate lahenduste ja digitaalsete teenuste järele. Inimeste loomupärane liikumis- ja reisimisvajadus ei vähenenud ning liikumiskeelu vähenemisel tundus turism taastuvat just nutikamates ja digitaalselt kättesaadavates sihtkohtades. Alapeatükis antakse ülevaade nutika turismisihtkoha kontseptsioonist, lisaks kirjeldatakse turismisihtkoha määratlemist ja ökosüsteemi, selgitatakse nutika turismi mõistet ning sihtkoha juhtimise vajalikkust.

Maailma Turismiorganisatsiooni (UNWTO, 2019, lk 10) definitsiooni kohaselt on sihtkoht keskne külastuskoht, mis on reisiotsuse tegemise peamiseks ajendiks. Traditsiooniliselt määratletakse sihtkohti geograafiliste piirkondadena, näiteks riigi, saare, linna (Medlik, 1993 viidatud Hall, 2008, lk 191 vahendusel), või haldusüksusena (Buhalis, 2000, lk 97), näiteks omavalitsus või maakond. Külastajad aga tajuvad sihtkohti teisiti – tulenevalt reisi eesmärgist või alguspunkti kaugusest, võib näiteks suusahuvilisele olla sihtkohaks väike mägiküla Alpides, saksa ärituristile London, ühele kruisituristile laev, teisele kruisi jooksul läbitavad sadamad, mõnele spaa, Jaapani turistile osa või terve Euroopa (Bieger, 1998, lk 7; Buhalis, 2000, lk 97).

Sihtkoha täpne piiritlemine on keeruline (Buhalis, 2000, lk 101), seda sageli ka sihtkohti juhtivatele organisatsioonidele endile (Gajdošik, 2019, lk 15). Smith (1995, viidatud Hall, 2008 lk 191–192 vahendusel) hinnangul peab sihtkoht:

- omama kultuurilisi, füüsilisi ja sotsiaalseid omadusi, mis loovad ala identiteedi;
- omama sobivat turismiarengut toetavat turismiinfrastruktuuri;
- olema suurem ala kui üks omavalitsus või atraktsioon;
- olema väärt külastada st omama piisavat arvu atraktsioone;
- suutma saada piisavat osapoolte panust sihtkoha arendamiseks ja turunduseks.

Turismisihtkoht on seega piiritletud alal asuv toodetest, teenustest, tegevustest ja elamustest koosnev oma maine ja identiteediga turismiklaster (UNWTO, 2019) ehk kompleksne võrgustik (Buhalis, 2000, lk 97; Murphy *et al.*, 2000, lk 30–44; Haugland *et al.*, 2010, lk 282; Morrison, 2018, lk 30), mis koosneb erinevatest, nii sihtkoha kui üksteise konkurentsivõimet mõjutavatest elementidest (Buhalis, 2000, lk 98) ja tunnustest (Morrison, 2018, lk 30–48) (vt tabel 1).

Tabel 1. Turismisihtkoha elemendid ja tunnused

Buhalise (2000) käsitluse alusel	Morrisoni (2018) käsitluse alusel
Sihtkoha kättesaadavus <i>Access</i> (ligipääs) – kogu transpordisüsteem sh marsruudid, terminalid jne.	Sihtkoha kättesaadavus <i>Awareness</i> (külastajate teadlikkus sihtkohast). <i>Availability</i> (kättesaadavus). <i>Access</i> (ligipääs sihtkohta ja seal liikumine).
Sihtkoha tooted ja teenused <i>Attractions</i> (atraktsioonid) – looduslikud, tehnilised, kultuuri-ajaloolised, sündmused. <i>Activities</i> (tegevused) – kõikvõimalikud turistile mõeldud tegevused sihtkohas. <i>Amenities</i> (mugavusteenused) – kõik turismiteenused sh majutus, toitlustus. <i>Available packages</i> (paketid). <i>Ancillary services</i> (tugiteenused) – pangad, side, post, haiglad jne	Sihtkoha tooted ja teenused <i>Attractiveness</i> (atraktiivsus) – geograafiliste või muude näitajate arv. <i>Activities</i> (tegevused) – erinevate tegevuste ja elamuste olemasolu.
	Sihtkoha maine ja taju sihtkohast <i>Assurance</i> (kindlus) – ohutus ja turvalisus. <i>Appearance</i> (väljanägemine) – nii esimene mulje kui viibimise kestel. <i>Appreciation</i> (külalislahkus) – külastaja vastuvõtmine ja teenindus.
	Sihtkoha juhtimine <i>Action</i> (tegevus) – arengukava elluviimine. <i>Accountability</i> (vastutus) – DMO tegevus.

Allikas: Buhalis, 2000; Morrison, 2018 alusel.

Turismisihtkoht koosneb ka erinevatest osapooltest (Miočić *et al.*, 2016). Beritrelli jt (2014, lk 406) leiavad, et sihtkohas kohtuvad omavahel kolm erinevat ja üksteist mitte mõistvat loogikat – avalik sektor ei saa aru äri loogikast, ettevõtteid ei hooa laiemat pilti ning kumbki ei taipa külastaja loogikat. Erinevate eesmärkide ja loogikaga osapoolte suhete keerukuse tõttu on sihtkohad kõige raskemini hallatavad süsteemid (Sautter & Leisen, 1999, lk 313–326; Fyall *et al.*, 2012, lk 10–36). Osapoolte erinevate huvide tõttu võivad konfliktid kergemini tekkida (Sautter & Leisen, 1999, lk 313), kuid tulemuslik koostöö ja kokkulepete sõlmimine on ühiste eesmärkide ja sihtkohta koordineeriva organisatsiooni olemasolul siiski võimalikud (Beritrelli *et al.*, 2014).

UNWTO (2019 lk 10) defineerib sihtkoha juhtimist kui kõigi turismisihtkoha elementide koordineeritud juhtimist ning DMO-d (ingl. *Destination Management Organisation*) kui sihtkohta juhtivat organisatsiooni, mis erinevaid osapooli kaasates tagab sihtkoha ühise visiooni elluviimise. DMO-de rollid on tavaliselt eestvedamine ja koordineerimine, turundus, planeerimine (sh taristu ja ressursid, juhendid, koolitamine) ja kvaliteedi kontrollimine (Morrison, 2018). Tänapäeval globaliseerumise ajastul konkureeritakse ülemaailmselt (Darwish & Burns, 2018) ning sihtkoha areng ja edukus sõltub sihtkoha juhtimisest, koostööst (Butler, 2015; Halkier *et al.*, 2014; Morrison, 2018), võimekusest (Haugland *et al.*, 2010; Sainaghi *et al.*, 2018) ja nutikusest (Lee *et al.*, 2020).

Termin „nutikas“ (inglise keeles *smart*) on muutunud infotehnoloogilise arengu ja/või energiasäästliku majandamise märksõnaks. Bettie'i ja Wyeri (2019) sõnul muudab tehnoloogia areng maailma ja tarbijate harjumusi ning esitab väljakutse ka turismisektorile. Nutikas tehnoloogia on kaasa toonud nutikad turistid, kes eeldavad samasugust nutikust sihtkohtadelt (Buhalis & Amaranggana, 2014a; Gajdošik, 2018; Pai *et al.*, 2020). Nutika turismi mõistet mainis esimest korda Gordon Phillips (2000, viidatud Li *et al.*, 2016 vahendusel), kes kirjeldas nutikat turismi kui terviklikku, pikaajalist ja jätkusuutlikku lähenemist turismi planeerimisel, arendamisel, juhtimisel ja turundamisel.

Euroopas on nutikas turism saanud alguse nn „nutika linna“ (*Smart City*) kontseptsioonist (Buhalis & Amaranggana, 2014b; Zhu *et al.*, 2014; Gretzel, Sigala *et al.*, 2015; Vasavada & Padhiyar, 2016; Tripathy *et al.*, 2018; Ortega & Malcolm, 2020), mille puhul terminit „nutikas“ kasutatakse peamiselt digitaalse ümberkujundamise ja keskkonnasäästlikkuse kontekstis (Bibri & Krogstie, 2017), ning see on suunatud efektiivsele majandamisele ja kohaliku elu parandamisele (Caragliu *et al.*, 2011; Gretzel, Sigala *et al.*, 2015). Nutika linna kontseptsioon toetub kuuale alustalale:

- nutikas valitsemine (turumajandust toetav poliitika, läbipaistvus ja avatud andmed, infotehnoloogia ja e-valitsemine);
- nutikas keskkond (roheline hooned, roheline energia, roheline planeerimine);
- nutikas liikuvus (ligipääs, puhtad tehnoloogiad, integreeritud tehnoloogia);
- nutikas majandus (ettevõtlikkus, innovatsioon, kohaliku ja globaalse ühendamine);
- nutikad inimesed (21. sajandi haridus, kaasav ühiskond, loovuse kasutamine);
- nutikas elamine (kultuuriliselt elujõuline ja õnnelik, ohutu, tervislik) (Cohen, 2012).

Kirjeldatud käsitlust saab laiendada ka turismisihtkohtadele (Buhalis & Amaranggana, 2014b; Ivars-Baidal *et al.*, 2017), kuigi Gomesi jt (2017) arvates erinevad need teineteisest, kuna nutika turismisihtkoha fookuses on turist, mitte linnaelanik. Avila jt (2015) arvates kasutavad turistid nii tehnoloogiat, infrastruktuuri kui teenuseid kohalikest erinevalt. Nutika turismi tegelik mõte on tehnoloogia kombineerimine tavaelu, turismi ja innovatsiooniga, et parandada teenuste ja juhtimise kvaliteeti, keskendudes nii turistide vajadustele (Huang *et al.*, 2012) kui kohalike elanike heaolu tagamisele ja ettevõtete konkurentsivõime tõstmisele (Gretzel, Sigala *et al.*, 2015; Gajdošik, 2018).

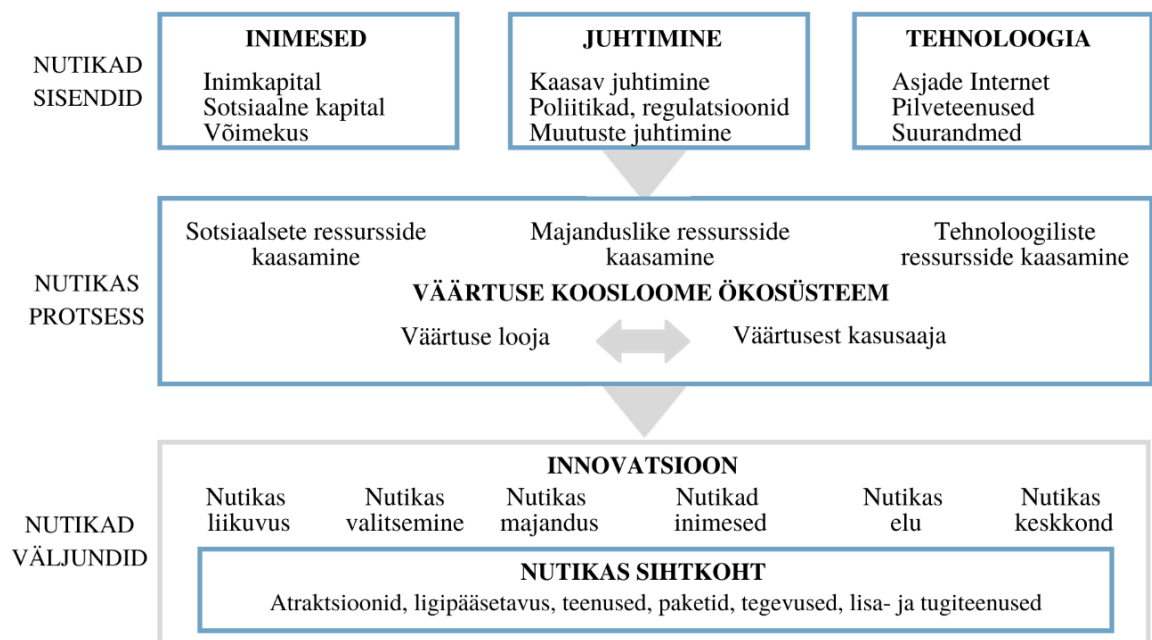
Gretzel, Reino jt (2015) ning Gretzel, Sigala jt (2015) on veendunud, et nutikas turism on tugevalt tehnoloogial põhinev nähtus, kuid Boesi jt (2016) hinnangul ei tee ainult tehnoloogia integreerimine sihtkohaga sellest veel nutikat turismisihtkohta. Tulemas on uute sihtkohtade põlvkond, mille fookuses on inimesed ja jätkusuutlikkus (Avila *et al.*, 2015; Yalcinkaya *et al.* 2018; Coca-Stefaniak & Seisdedos, 2020; Ortega & Malcolm, 2020). Nutika turismisihtkoha alustalad on samuti innovatsioon, võimekus, koostöö, juhtimine (Boes *et al.*, 2015; Boes *et al.*, 2016; Gretzel, Zhong *et al.*, 2016) ja kättesaadavus (ligipääsetavus, ingl. *accessibility*) UNWTO, 2020) (vt ka tabel 2).

Tabel 2. Nutika turismisihtkoha käsitlused

Autor, aasta	Nutika turismisihtkoha (NTS) käsitlused
Gahr, Rodriguez & Lopez, 2014	NTS pole lõppeesmärk, vaid koos tehnoloogia kaasamisega vahend sihtkoha eesmärkide (parem sihtkohajuhtimine, jätkusuutlikkus, konkurentsivõime, külastuselamus ja kohalike heaolu) saavutamiseks.
Avila jt, 2015	NTS on innovaatiline, tasemel IT infrastruktuuriga, tagab piirkonna jätkusuutliku arengu, hõlbustab külastaja suhtlemist ja integreerumist, parandab külastuskogemust ning elanike elukvaliteeti.
Boes, Buhalis & Inversini, 2015	NTS kasutab olemasolevaid tehnoloogiaid, et ühendada nõudlust ja pakkumist väärtuse, mugavuse ja elamuste loomiseks ning organisatsioonidele ja sihtkohale kasumi ja konkurentsieeliste loomiseks.
Gretzel, Zhong & Koo, 2016	NTS kaasab turismi uusi ressursse, osalejaid ja koostöömudeleid, mis põhinevad nutika tehnoloogia poolt pakutavatel võimalustel.
Gajdošik, 2018	NTS ei peaks olema eesmärk, vaid tehnoloogia, innovatsiooni ja koostöö kaasabil külastuskogemuste parandamine, kohalike elanike heaolu ning sihtkoha sh ettevõtete efektiivsuse ja konkurentsivõime tõstmine.
UNWTO, 2020	NTS omab tehnoloogia-, innovatsiooni-, jätkusuutlikkuse-, kättesaadavuse- ja kaasamise strateegiaid kogu tsükli jooksul: enne, ajal ja pärast reisi ning kus mõeldud on nii elanikele kui ka turistidele, arvestades mitmekeelsust, kultuurilisi eripärasid ja hooajalisust.

Allikad: Gahr, Rodriguez & Lopez (2014); Avila *et al.* (2015); Boes, Buhalis & Inversini (2015); Gretzel, Zhong & Koo (2016); Gajdošik (2018); UNWTO (2020) alusel.

Nutikas turismisihtkoht eeldab vastava ökosüsteemi loomist (Boes *et al.*, 2016). Sihtkoha ökosüsteem põhineb ideel, et miski ei tööta individuaalselt aga mõjutab tervikut ja areneb ökosüsteemina (Gajdošik, 2018). Nutika sihtkoha ökosüsteem koosneb nii tehnoloogiast, turismisihtkoha elementidest (Zhu *et al.*, 2014; Gretzel, Werthner *et al.*, 2015; Boes *et al.*, 2016; Gajdošik, 2018) kui nutika linna dimensioonidest (Boes *et al.*, 2016). See peab olema kaasav (Polese *et al.*, 2018) ja muutuvates tingimustes jätkusuutlik (Cipi *et al.*, 2020). Joonisel 1 on toodud nutika turismisihtkoha ökosüsteem, milles nutikate sisendite, nutika protsessi ja innovatsiooni tulemusel tekivad nutikad väljundid ehk omavahelise koostöö ja väärtuse koosloome tulemusena moodustub nutikas turismisihtkoht.

Joonis 1. Nutika turismisihtkoha ökosüsteem. Allikas: Boes *et al.*, 2016

Nutikat sihtkohta ei saa lihtsalt luua (Gretzel, Werthner *et al.*, 2015), selleks kujunemine nõuab kannatlikkust, strateegilist juhtimist, pidevat hindamist ja muutmist (Boes *et al.*, 2016), kuid selle rakendamine võimaldab konkurentsipositsiooni tugevdada ja turistide vajadusi paremini rahuldada (Gajdošik, 2018). Ivars-Baidal jt (2017) ning Femania-Serra ja Ivars-Baidal (2019) alusel vajab nutikas turismisihtkoht teistsugust juhtimist ja väljakutse ei peitu vähestes ressurssides, vaid DMO funktsioonides. Nutikaks juhtimiseks tuleb DMO-dest arendada sihtkohti strateegiliselt juhtivad organisatsioonid (UNWTO, 2019), kelle roll turunduselt ja tootearenduselt muutub sihtkoha võimekuse, innovatsiooni ning tervikliku arendamise suunas (Dredge *et al.*, 2018).

Alapeatüki kokkuvõtteks võib öelda, et turismisihtkoht on samal geograafilisel alal asuv, eristuva identiteediga ning erinevaid turismiteenuseid ja elemente hõlmav piirkond, mille areng ja edukus sõltub selle osapoolte koostööst, eestvedamisest ja võimekusest. Nutika turismisihtkoha kontseptsiooni põhialused on tehnoloogia, innovatsioon, koostöö, eestvedamine, võimekus, jätkusuutlikkus ja ligipääsetavus. Seega nutikas turismisihtkoht kaasab tehnoloogia, erinevad osapooled ja valdkonnad, arendab osapoolte võimekust ja koostööd, tagades nii efektiivsed protsessid, sihtkoha jätkusuutlikkuse, teenuste kvaliteedi ja kättesaadavuse ning luues heaolutunde külastajatele ja kohalikele.

1.2. Sihtkoha ja nutikuse arendamist mõjutavad tegurid

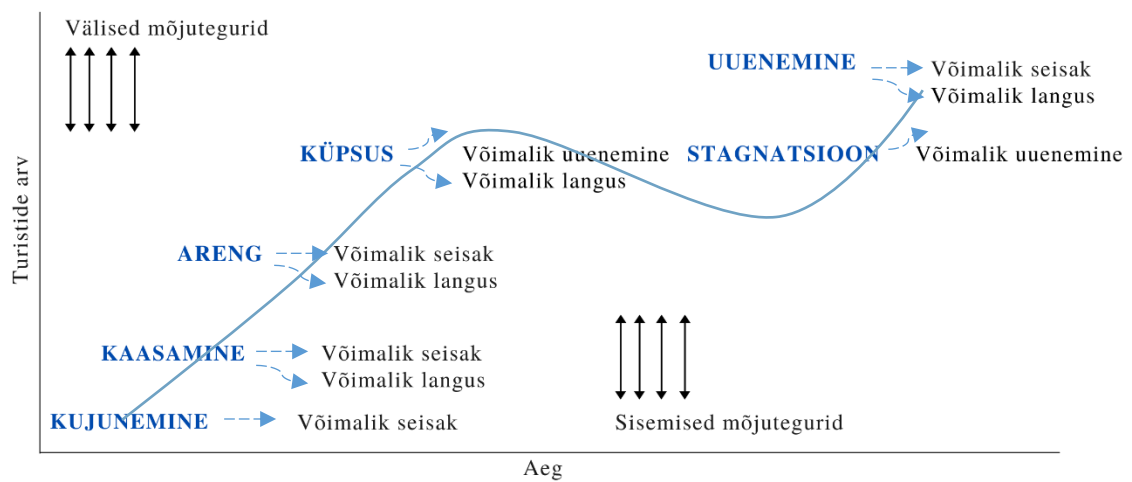
Sihtkohad arenevad ja muutuvad kogu aeg, olenevalt, millised tegurid ja kui tugevat mõju neile avaldavad. Tehnoloogia areng muudab kõiki valdkondi, mõjutades nii inimesi, ettevõtteid kui sihtkoha ökosüsteemi. Järgnevalt kirjeldatakse nutika turismisihtkoha arendamist mõjutavaid tegureid. Lisaks käsitletakse sihtkoha elutsükli, innovatsiooni ning muutuste juhtimise, võimekuse arendamise ja koostöö olulisust arenguprotsessis.

Mõistmaks, kuidas erinevad tegurid mõjutavad arenguprotsesse sihtkohas, tuleb vaadata sihtkoha elutsükli. Turismisihtkohtadel on oma elutsükkel, mis koosneb erinevatest arengufaasidest: avastamine, kaasamine, arenemine, tugevnemine ja stagneerumine, millele seejärel järgneb vastavalt sihtkoha tegevusele ja võimekusele, kas uuenemine või langus (Butler, 1980, viidatud Butler, 2015 vahendusel). Igal sihtkohal on oma elutsükkel ning isegi samas regioonis asuvatel sihtkohtadel võib samal ajahetkel olla hoopis erinev arengufaas (Avila *et al.*, 2015).

Stainton (2020) kirjeldab arengufaaside erinevusi:

- avastamine (turismi planeerimise algus, turismivõimekus piiratud, turismist vähene kasu, atraktsioonid põhinevad peamiselt loodus- ja kultuuripärandi objektidel);
- kaasamine (esimesed külalistemajad, investeeringud, surve arendada taristut);
- areng (taristu areneb, luuakse atraktsioone, hotelle, alustatakse sihtkoha turundamist);
- tugevnemine (turismil oluline osa sihtkoha majanduses, suureneb välisturuvõimekus);
- stagneerumine (uuendusi ei tehta, märgatakse massturismi mõju sh negatiivset);
- uuenemine (jätkusuutlik planeerimine ja arendamine, uuenemine, uus toode vm),
- langus (kui muutusi ei tehta, siis turism hääbub).

Stagneerumisfaasis suureneb konfliktioht kohalike elanikega, sest turistide hulga suurenemisega kaasnev mõju on nähtavam (Miočić *et al.*, 2016). Langusfaasis ei ole sihtkoht võimeline konkureerima uuenduslikemate sihtkohtadega (Kubickova & Martin, 2020). Sellesse faasi võib sattuda ka erinevate sündmuste (sõjad, katastroofid, pandeemiad) tagajärjel (Stainton, 2020). Sihtkoha arengut võivad seega mõjutada erinevad tegurid, mida pole alati võimalik kontrollida (Weaver & Lawton, 2007), mistõttu võib seisak või langus ette tulla igas faasis (Kusumah & Nuraziah, 2016) (vt joonis 2).

Joonis 2. Turismisihtkoha kohandatud elutsükkel (autori koostatud Butler, 2015; Kusumah & Nuraziah, 2016 alusel)

Peamised sihtkoha arengut mõjutavad tegurid tulenevad väliskeskonnast (Zhang & Xiao, 2013; Henderson, 2016). Need võivad olla poliitilised, majanduslikud, sotsiaalmajanduslikud või keskkonnast, õigusaktidest ja tehnoloogia arengust tulenevad (Zhang & Xiao, 2013; Dredge *et al.*, 2018). Välised mõjutegurid võivad olla näiteks kliima, valitsuse suhtumine ja toetus turismile, riigi turundustegevused ja olukord valitud sihtturgudel, ühiskonna sotsiaaldemograafiline seis (Henderson, 2016), tarbijate nõudlus (Dredge *et al.*, 2018) ning kasvav linnastumine (Della Corte *et al.*, 2016). Erinevatel teguritel võib sihtkoha elutsükli faasis olla erinev mõju, kuid mõned, näiteks katastroofid, võivad sihtkohale hävitavalt mõjuda (Szromek, 2019).

Mõjuteguritel võib olla ka positiivne mõju, sest ajendavad olema uuenduslikud. Turismis, mis pakkumisest või nõudlusest tulenevalt eeldab enamasti internetipõhisust, on innovatsioon sageli seotud tehnoloogia arengu ja digitaliseerimisega (Avila *et al.*, 2015; Del Chiappa & Baggio, 2015). Tehnoloogilised uuendused ei saa küll alguse

turismisektorist endast (Hjalager, 2015), kuid suunavad nutika turismi arengut (Xiang & Fesenmaier, 2017), jättes järjest vähem ruumi tehnoloogiliselt kirjaoskamatutele (Buhalis & Amaranggana, 2014b). Digitaalsest tehnoloogiast on saanud sihtkohtade funktsioneerimise ja konkurentsivõime mõjutaja (Del Chiappa & Baggio, 2015), selle kaasamisel tuleks keskenduda sihtkoha mudelile kõige sobivamatele (Ivars-Baidal *et al.*, 2017). Tabelis 3 on toodud turismivaldkonnas kasutusel olevad erinevad digilahendused.

Tabel 3. Uued digilahendused turismivaldkonnas

Digilahendused	Kirjeldus
21 sajandi turismiinfokeskus	Uus kontseptsioon tehnoloogilise baasiga, mis võimaldab sihtkohta reaalsajas turundada: sihtkoha äpid, online broneerimine ja müük, personaalsed soovitusel vastavalt mobiilseadme asukohale, multi-kultuurne ja -keelne, võimaldab külastajal sihtkohaga suhelda ning sihtkohal koguda ja analüüsida enda kohta käivat infot.
Tasuta turvaline Wi-Fi	Enimnõutud teenus nii külastajate kui kohalike poolt. Võimaldab turistidel kogemusi jagada, luues nii sihtkohale mikrokampaaniaid.
Mobiiliäpid	Lahendused, mis aitavad leida sihtkohti, tooteid, teenuseid, teha reaalsajas pakkumisi, mobiilselt tellida, broneerida, parkida, leida optimaalsem teekond, võimalikud mitmekeelsed hoiatusäpid (ingl. <i>Alert app</i>) jne.
QR koodid	Info ja turundusmaterjalide täiendamiseks, kampaaniates jne.
Sensorsüsteemid	Paigaldatud sensorid võimaldavad lugeda külastajate arvu, mõõta õhu- ja veetemperatuuri, kuvada vabu parkimiskohti, märgata liikluskoormust sh suurendada-vähendada tänavavalgustust, mõõta kiirust, teavitada ohust jne.
Suurandmed sh avatud andmed	Digi- ja mobiilseadmete ning sensorsüsteemide toodetavaid andmeid saab analüüsida ja kasutada teenuste, kogemuste ja juhtimise kvaliteedi parandamiseks, külastajate mõistmiseks. Avaliku sektori poolt kogutav info, millest teatud andmeid jagatakse teiste asjalistega.
GPS	Baasteenus, et aidata külastajal leida soovitud sihtpunktid, võimaldab arendada marsruute, külastusmänge.
Virtualteenused	Video- ja audiogiidid, videokaardid (ingl. <i>maps</i>), virtuaalselt kättesaadavad tooted ja teenused, sündmused jne.
Holograafia, 3D, videoprojektsioonid	Külastaja kultuurikogemuste rikastamiseks.
Kliendisuhete süsteemid	Ettevõttesisesed kliendihaldus-, broneerimis- ja turundussüsteemid, integreeritud sotsiaalvõrgustike ja positsioonimisega sh analüüsivad külastajate tagasisidet ja emotsioone sotsiaalmeedias.
Digikaardid	Objektipõhised ja ühiskaardid külastajate liikumise lihtsustamiseks ning sihtkoha pakkumiste tarbimiseks (sh transport, giidituurid, <i>hop-on</i> bussiekskursioonid, muuseumipiletid, sündmused).
Makselahendused	Nutikad mobiilimaksed, digimaksed.
Tehisintellekt	Robotid, virtuaalassistent veebilehel, <i>chatbot</i> . Meeleolu-, näo- ja häältuvastus teenuste ja teeninduse kiiruse ja kvaliteedi tõstmiseks.

Allikas: Avila *et al.*, 2015; Gretzel *et al.*, 2016; Vargas-Sanches, 2016; Gomes *et al.* 2017; Khan *et al.*, 2017; Estopace, 2019; Femania-Serra *et al.*, 2019; Gonzales *et al.*, 2019; Kosowatz, 2020; Smart Solutions for Smart Destinations 2021 ja autori täiendustega.

Tänased külastajad on muutunud nõudlikumaks (Femania-Serra *et al.*, 2019), „kolinud“ arvutitest mobiiltelefonidesse ning eeldavad sihtkohtadelt samu teenuseid, millega nad igapäevaselt harjunud on – pidev internetiühendus, ligipääs rakendustele ja sotsiaalmeediale (Avila *et al.*, 2015), reaaliajase info ja personaliseeritud valikud (Buhalis & Foerste, 2015). Uute lahenduste kaasamine võimaldab suurendada interaktiivsust, innovaatsivsust ja atraktiivsust, parendada külastuskogemusi, luua elamusi ning olla efektiivsem (Avila *et al.*, 2015; ERTO *et al.*, 2018; Buhalis & Sinarta, 2019; Stylos, Zwiegelhaar & Buhalis, 2021).

Kuigi nutika turismisihtkoha üks põhialuseid ja ka suurim arengut mõjutav tegur on tehnoloogia, pole selle rakendamine nii lihtne. Peamiste väljakutsetena võib nimetada:

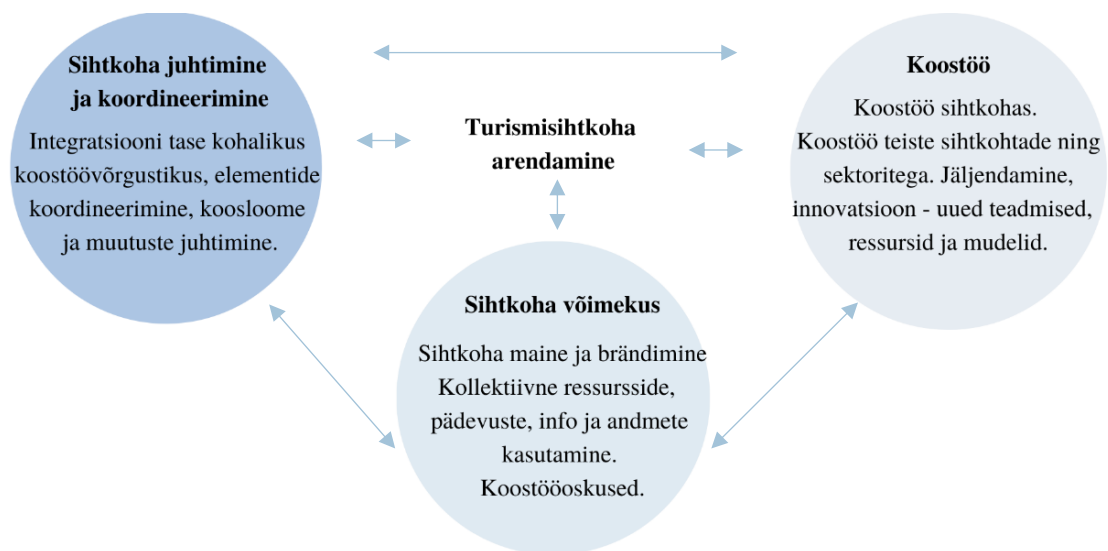
- teadmiste ja mentortoe puudumist tehnoloogiliste lahenduste kasutuselevõtuks;
- finantside puudumist tehnoloogia kaasamiseks ja edasiarendamiseks;
- puudulikku digitaalset infrastruktuuri maapiirkondades (internetiühendus);
- poliitilise toe ja vastavate meetmete või seadusandluse puudumist;
- sobivate standardsete või valmislahenduste puudumist;
- koostöömudeli puudumist erinevate turismi-, tehnoloogia- ja loomevaldkondadest pärit osapoolte kokku viimiseks. (Dredge *et al.*, 2018; ERTO *et al.*, 2018)

Väljakutse võib olla ka vajalike andmete kogumine, töötlemine või kasutamine. Kogu reisitsükli ajal (alates otsingust ja broneerimisest kuni kohapealsete teenuste kasutamise ja reisijärgsete kogemuste jagamiseni), loovad külastajad erinevaid kanaleid kasutades suuri, käitumuslikest või geograafilistest andmetest koosnevaid andmemahte (Gajdošik, 2019). Lisaks teadmiste ja regulatsioonide puudumisele nende kasutamiseks (Dredge *et al.*, 2018) on taoliste andmete kogumine mahukas ja kallis (Fan *et al.*, 2014), analüüsisüsteemid vajavad veel arendamist (Sun, 2020), ning mitte kõik külastajad pole nõus oma profiili- ja asukoha andmeid jagama (Gajdošik, 2018). Nutikuse arendamiseks peab seega olemas olema vajalik tehnoloogiline ja regulatiivne alus (Gretzel, Werthner *et al.*, 2015) ning haridussüsteem (Dredge *et al.*, 2018; Femania-Serra, 2018).

Sihtkoha arengut mõjutavad sisemised tegurid võib jagada kolmeks omavahel seotud ja üksteist mõjutavaks komponendiks: sihtkoha koordineerimine ja juhtimine, sihtkoha võimekus ning koostöö (Haugland *et al.*, 2010). Sihtkoha koordineerimine on

arenguprotsessi olulisim tegur (Sainaghi *et al.*, 2018), sest osapoolte võime töötada, kas igaüks oma või kõik koos samade eesmärkide nimel, sõltub sihtkoha juhust (Miočić *et al.*, 2016). Kuna turismitoode on sihtkoha tasandil, selle arendamiseks vajalikud ressursid ja kompetentsid aga üksikisikute tasandil, siis on tähtis sihtkohajuhtide võimekus koosloome ja muutuste juhtimisega hakkama saada (Haugland *et al.*, 2010).

Sihtkoha võimekus on osapoolte kollektiivne võime integreerida ressursse ja pädevusi muutuste elluviimiseks (Haugland *et al.*, 2010). Siia alla kuuluvad osapoolte võimekused sh ressursid, oskused, teadmised, suhted ja suhtlemine ning konfliktide lahendamise oskus (Haugland *et al.*, 2010; Sainaghi *et al.*, 2018). Basbeth jt (2018) kirjeldavad ka uusi, nutikatele sihtkohtadele vajalikke, nn 5-K võimekusi: kogutud info ja andmed, kommunikatsioonitehnoloogiasõbralikkus, koosloome, koosloome koordineerimine ja külastaja kaasamine koosloomesse. Peamised sisemised tegurid on toodud joonisel 3.

Joonis 3. Sihtkoha arengut mõjutavad sisemised tegurid. Allikas: Prokkola, 2008; Haugland *et al.*, 2010; Miočić *et al.*, 2016; Sainaghi *et al.*, 2018; Favre-Bonte *et al.*, 2019.

Võimekuse alla loetakse ka sihtkoha maine ja brändi juhtimine (Haugland *et al.*, 2010; Sainaghi *et al.*, 2018). Globaliseerumise ajastul konkureeritakse ülemaailmselt ning sihtkohti võib võtta kui kaubamärke (Darwish & Burns, 2018), mille hea maine on sihtkoha jätkusuutliku arengu tagatis (Mingchugan, 2015). Sihtkoha brändimine on vajalik ainulaadse ja eristuva identiteedi kujundamisel ning brändi personaalsus tugevalt seotud sihtkoha positsiooni ja imagoga (Ekinci & Hosany, 2006). Selle hindamiseks

kasutatakse nn Aakeri (1997) skaalat (ingl. *Brand personality scale*), mille puhul sihtkohaga seonduvad iseloomuomadused paigutatakse viide kategooriasse ja enim mainitud omadustega kategooria iseloomustabki sihtkohta:

- siirus (maalähedane, peredele, väike asula, rõõmus, originaalne, sõbralik jne);
- põnevus (sh julge, trendikas, põnev, nooruslik, elav, fantaasiarikas, kaasaegne jne);
- pädevus (sh tõine, usaldusväärne, intelligentne, edukas, kindel, liider jne);
- rafineeritus (sh kõrgklass, hea välimusega, glamuurne, võluv, naiselik, sujuv jne);
- karm (sh vintske, vabas õhus ja looduses seiklev, mehelik jne).

Koostöö on relevantne, sest sihtkohas toimetavate osapoolte eesmärgid võivad olla erinevad, mistõttu on sihtide ühtlustamine ja kokkulepped vajalikud sihtkoha maine ja jätkusuutlikkuse tagamiseks (Miočić *et al.*, 2016). Arenguga kaasnevad muutused, mille käigus väheneb sageli kellegi võim ja ligipääs ressurssidele ning lõhutud võivad saada ka eelnevalt loodud suhted (Brooks, 2008). Suhete arengut ja koostööd mõjutab ka kommunikatsioon või selle puudumine (Welch 2012). Silmast-silma kohtumised on selleks tõhusam vahend kui suhtlemine tehnoloogia vahendusel (Bharadwaj, 2014).

Lisaks koostööle sihtkohas on oluline arengut ja konkurentsivõimet mõjutav tegur ka koostöö teiste sihtkohtade ja sektoritega (Prokkola, 2008; Fyall *et al.*, 2012; Favre-Bonte *et al.*, 2019). Rohkemate koostöösidemetega sihtkohal on paremad võimalused innovatsiooniks ja plaanide ellu viimiseks (Haugland *et al.*, 2010). Uute ressursside, ideede ja loova lähenemisega partnereid tuleb otsida nii mujalt sektoritest kui territooriumitelt (Favre-Bonte *et al.*, 2019; Plechero & Chaminade, 2016). Piiriülene koostöö aitab toime tulla ka globaalsete muutustega (Prokkola, 2008).

Alapeatüki kokkuvõtteks võib öelda, et nutika turismisihtkoha arengut mõjutavad tegurid tulenevad nii välis- kui sisekeskkonnast. Nende mõju, kas takistavana või soodustavana, sõltub sihtkoha võimekusest neid märgata ja ära kasutada. Peamised välised mõjutegurid tulenevad poliitilisest, majanduslikust ja keskkonna olukorrast, suurim mõjutaja on digitehnoloogia areng. Sisemised mõjutegurid on seotud sihtkoha juhtimise, osapoolte võimekuse ja koostöö koordineerimisega sh DMO võimekusega muutusi juhtida, ressursse koondada ning suhteid ja koostööd arendada nii sihtkohas kui teiste sihtkohtade ja sektoritega.

1.3. Sihtkoha olukorra hindamine ja arendamise võimalused

Kuigi muutused tunduvad vajalikud, ei pruugi kõik sihtkohad neid alati tahta või ellu viia, eriti kui puudub täpne teadmine, millest ja kuidas alustada või kuhu tahaks jõuda. Sihtkoha olukorra analüüsimine on üks alustegevustest, milleta on hiljem keeruline planeerida arendustegevusi ja mõõta nende edukust. Selles alapeatükis käsitletakse nutika turismisihtkoha olukorra analüüsimist ja arengu planeerimist ning kirjeldatakse nutikates turismisihtkohtades kasutusel olevaid lahendusi ja kogemusi.

Sihtkohtade analüüsi eesmärk on tuvastada hetkeolukord ning võimalikud arengu- ja muutmisevajadused (Avila *et al.*, 2015). Selleks tuleb kaardistada juhtimis- ja koostöömudelid ning otsustusprotsessid, analüüsida arengukavasid (kirjeldatud olukorda, sihte, eesmärke, meetmeid, turismi tähtsust) ja ellu viidud projekte, uurida osapoolte teadlikkust ja arvamust, hinnata kasutusel olevaid tehnoloogiad ning avastada võimalikud tehnilised ja regulatiivsed tegurid, mis võivad mõjutada nutikat arengut (Avila *et al.*, 2015; Bregoli *et al.*, 2016; Gonzalez-Reverte, 2019, Sainaghi *et al.*, 2019). Tabelis 4 on varasemates uurimustes ja sihtkohtade hindamisel kasutatud kriteeriumid olukorra analüüsimiseks.

Tabel 4. Sihtkoha nutikuse kontseptsioonile vastavuse hindamise võimalused

Põhialus	Selgitus
Tehnoloogia	Kvaliteeti mõjutava ja konkurentsieelist loova tehnoloogia kasutamine. Külastajate vajadustele vastavate digilahenduste olemasolu.
Innovatsioon	Vähemalt x uut turismipakkumist aastas. Uued ärimudelid, koostöövormid, protsessid, meetodid, vahendid vm.
Koostöö	Era- ja avaliku sektori koostöömudelid sh kohalike kaasamine. Koostöö teiste sihtkohtadega, partnerite/koostööprojektide arv.
Eestvedamine	Turism, nutikus, innovatsioon sihtkoha/omavalitsuste arengukavades. Arendusprojektide algatamine, ellu viimine KOV/DMO poolt.
Võimekus	DMO olemasolu, meeskonna suurus ja rollid, finantsressursid. Bränd. Vaatamisväärsused, tegevused, teenused (arv, esindatus välisturul). Koolitused. Nutika turismi ja innovatsiooni ained turismihariduses.
Jätkusuutlikkus	Alternatiivenergiad, ringmajandus, tõhus majandamine (sh vesi, jäätmed). Kohalikul ressursil ja pärandil põhinevad tooted ja teenused.
Ligipääsetavus	Ligipääsetav avalik ruum, ühistransport, objektid ja info. Head ühendused. Ligipääsetavuse kava või juhendi olemasolu. Töötajate koolitamine ja ettevõtete teadlikkuse tõstmine ligipääsetavuse alal.

Allikas: Haugland *et al.*, 2010; Avila *et al.*, 2015; Bregoli *et al.*, 2016; European Parliament & European Commission, 2018; European Commission, 2018; Femania-Serra, 2018; Lääne-Eesti Turism, 2018; Sainaghi *et al.*, 2019; Gonzalez-Reverte, 2019 alusel autori täiendustega.

Tehnoloogia puhul on vajalik nii infrastruktuuri olemasolu, info kättesaadavus kui lahenduste ühenduvus külastajate nutiseadmetega (Gretzel & Scarpino Johns, 2018). Hinnata saab nii IKT-teenuste kvaliteeti (levi) ja WiFi-alade olemasolu kui erinevaid kasutusel olevaid tehnoloogiaid, rakendusi jne (Avila *et al.*, 2015). Turismis on oluline külastuselamuste ja efektiivsuse parandamine (Gajdošik, 2018; Buhalis, 2020), seega peavad lahendused olema lihtsad ja kergesti kasutatavad, sest kasutaja rahulolu on suurem, mida vähem aja- ja energiakulu selle tööpõhimõtte ära arvamiseks kulub (Pai *et al.*, 2020).

Tehnoloogia kaasamine tähendab samuti külastajate kohta vajalike andmete olemasolu ja sihtkoha võimekust neid kasutada. Sihtkoha tehnoloogilist võimekust taoliste andmete kasutamisel saab hinnata neljal tasemel: andmete omamine, neist kasutatava informatsiooni loomine, selle konteksti paigutamine ja tõlgendamine ning intelligentsus ehk andmetest saadud teadmiste kasutamine otsustusprotsessides (Avila *et al.*, 2015). Turismisihtkohal tuleb digipädevuse puudumisel kaasata teiste valdkondade (IT-sektor) oskusteavet. Arvestades, et eestvedamine on tehnoloogia kasutuselevõtmisel kõige suurem tõukejõud (Spencer, Buhalis & Moital, 2012, viidatud Buhalis, 2019 vahendusel), saab hinnata ka ellu viidud nutikaid projekte ning sihtkoha koostööd IT-sektoriga.

Koostöö hindamisel saab lähtuda osapoolte tajust ning uurida sihtkoha koostöövorme ja koostöös ellu viidud tegevusi. Suhete loomise ja säilitamise oskuse õpetamine on oluline (Gjedra & Ndou, 2018), seega saab analüüsida ka turismikoolides koostööd puudutavate õppeainete olemasolu. Sektorite ja osapoolte vahelise koostöö soodustamiseks kasutavad mitmed nutikad sihtkohad *Living Lab* meetodit, mis ühendab disainmõtlemise ja erinevad osapooled uute lahenduste väljatöötamiseks (Ståhlbröst & Holst, 2012; Buhalis & Amaranggana, 2014b; Avila *et al.*, 2015; Boes *et al.*, 2015). Üliõpilaste, ettevõtete, teadlaste ja arendajate koostöös ning vastava finantstoe ja mentorluse kaasabil, arendatakse ideedest prototüübid, pilootprojektid, uued tooted, teenused, ettevõtted ja töökohad (TR3S, 2014).

Innovatsioon ei ole erineva taustaga inimeste jaoks alati sama tähendusega (Kattel *et al.*, 2005), seega võivad erineva ärioloogikaga osapooled tajuda seda erinevalt. Innovatsioon tähendab uusi tooteid, teenuseid, turge, kommunikatsioonivorme ja -kanaleid, efektiivsemaid äri- ja juhtimismudeleid, protsesse, ressursse, meetodeid ja koostöövorme,

mis võivad tuua kasu ja lisandväärtust ning tõsta kvaliteeti, konkurentsivõimet ja jätkusuutlikkust (Hjalager, 2010; Avila *et al.*, 2015; Dredge *et al.*, 2018; Sainaghi *et al.*, 2018; UNWTO, 2019). Uute meetodite ja tehnoloogiate kasutuselevõtmisel tuleb arvestada võimalike mõjuteguritega. Näiteks sotsiaalsed ja demograafilised faktorid (vanus ja haridustase) mõjutavad motivatsiooni uute tehnoloogiate kasutamiseks samamoodi, nagu geograafiline asukoht (maapiirkondades on olukord kehvem, sest digitaliseerimisega kaasneva infrastruktuuri rajamise võimalikkus on keerulisem ja kulud suuremad kui suurlinnades) (Dredge *et al.*, 2018).

Innovatsiooni arendamiseks ja uute nutikate lahenduste leidmiseks on Baski regioon Hispaanias koostöös erinevate sektoritega algatanud konkursi „Nutikad Lahendused Nutikatele Sihtkohtadele“, mille raames oodatakse idufirmadelt nutikaid lahendusi, et suurendada külastajate turismielamusi (Smart Solutions for Smart Destinations, *n.d.*). Tänu konkursile arendati erinevaid, külastajatele elamusi loovaid lahendusi sh näiteks:

- ID-kaardi foto ja *selfie* abil *online* identifitseerimise rakendus (alicebiometrics.com);
- GPS positsioonimisega interaktiivseid tegevusi ja kaarte pakkuv äpp (fluxguide.com);
- 3D hologramme ja digitaalseid elamusi pakkuvad lahendused (necsum.com);
- virtuaalseid tuure pakkuv rakendus (orwell-vr.com), jt.

Sihtkoha eestvedamise ja võimekuse hindamisel saab tugineda hispaanlaste loodud nutika sihtkoha juhtimise kvaliteedistandardile UNE 178501, kus on kirjeldatud protsessid ja valdkonnad, millega DMO-d peaksid tegelema (Avila *et al.*, 2015; UNE, 2020). Standard kehtestab nõuded viies valdkonnas: jätkusuutlikkus, ligipääsetavus, uued tehnoloogiad, juhtimine ja innovatsioon (AENOR, 2019) ning selle raames läbiviidav sihtkoha audit analüüsib nii omavalitsuse, turismitoodete kui sihtkoha juhtimise sh innovatsioonisüsteemi arendamist (UNE, 2020). Juhtimismudelitest jätkusuutlikum ja konkurentsivõimelisim on avaliku ja erasektori koostöö koos proportsionaalse panustamise ja omatulu teenimisega (Carrilo-Hidalgo & Pulido-Fernandez, 2018).

Finantsvahendite nappus on üks peamisi takistusi turismiteenuste digitaliseerimisel – tehnoloogiate kaasamine on enamasti kallis või ei ole sobivaid valmislahendusi saadaval (Dredge *et al.*, 2018), mistõttu võib soovitud lahendus olla ühele sihtkohale kättesaamatu (Gretzel & Scarpino Johns, 2018). Aasia ja Araabia riikides on nutikuse arendamine ja

vastava tehnoloogilise infrastruktuuri rajamine riiklik prioriteet ning investeeringuid finantseeritakse riigi poolt (Gretzel, Sigala *et al.*, 2015; Khan *et al.*, 2017). Euroopas kasutatakse nutikuse arendamisel peamiselt Euroopa Liidu toetusfondide abi (Avila *et al.*, 2015), mille eesmärgiks on nutikust ja jätkusuutlikkust arendavate tegevuste ja investeeringute elluviimine (Council of the European Union, 2019).

Sihtkoha ligipääsetavus on inimese võimalus saada kätte kaubad, teenused, info, elamused ja kogemused olenemata erivajadusest, vanusest, rasedusest, haigusest või muudest põhjustest (Avila *et al.*, 2015; BDA Consulting OÜ, 2020). Selle põhjalikum analüüs tähendaks vaatlusi ja kasutajauuringuid (Boakye-Dankwa, 2019). Esmase analüüsi puhul saab hinnata infrastruktuuri sobivust (transport, vaatamisväärsused, avalikud hooned jne), ligipääsetavuse kajastatust arenguplaanides, inimeste teadlikkuse tõstmist, infosüsteemide (füüsiliselt ja veebis) sobivust, vastava info olemasolu võimaluste ja ligipääsetavuse kohta ning selge märgistuse ja viitade olemasolu (Avila *et al.*, 2015; BDA Consulting OÜ, 2020).

Jätkusuutlikkus ehk tasakaal majanduskasvu ning keskkonna ja kohaliku kultuuripärandi säilitamise vahel (UNWTO & UNDP, 2017) tähendab sihtkoha vaates vastavate meetmete ja plaanide olemasolu pärandi säilitamiseks ja tutvustamiseks, külastajaid kaasavate ja neis austust suurendavate kohaliku kultuuri ja tavasid tutvustavate toodete ja teenuste olemasolu, ning avaliku ruumi puhul energiasäästu, jäätmete käitlust ja taaskasutust (Avila *et al.*, 2015). Jätkusuutlikkuse tagamisel peab sihtkoht arvestama majandusliku, sotsiaalse ja keskkondliku mõjuga, kuid nutikate reaalsaja andmete puudumisel võivad otsused tulla liiga hilja (Gajdošik, 2019).

Hiljutine koroonakriis näitas tehnoloogia kaasamise, innovatsiooni, eestvedamise ja võimekuse arendamise vajalikkust ning andis jätkusuutlikkuse tähendusele teise vaatenurga (InterregEurope.eu). Gretzel ja Scarpino Johns (2018) peavad oluliseks nutika turismisihtkoha säilenõtkust ehk kohanemisvõimet, milles oluline osa on tunnetamisel (ingl. *sensing*) ehk sensorsüsteemide abil saadavate andmete kasutamisel. Kosowatz (2020) poolt koostatud maailma kõige nutikamate linnade edetabelis on näiteid erinevatest nutikatest jätkusuutlikkust tõstvatest ja sensorsüsteemidel põhinevatest lahendustest (vt tabel 5).

Tabel 5. Maaailma nutikaimad linnad ja lahendused

Nr	Linn	Kirjeldus, põhjendus
1.	Singapur	Lairiba ühendus ligi 95%, avatud andmeid saab kasutada nii isiklikel kui ärielistel vajadustel. 3D dünaamiline linnamudel, mida ettevõtted saavad kasutada oma ideede testimiseks. Sensorsüsteemid.
2.	Dubai	Bussijuhte jälgiva tehisintellekti abil on väsimusest põhjustatud liiklusõnnetuste arv oluliselt vähenenud. Rakendus Dubai kalender koondab kõik konverentsid, sündmused, kontserdid jm. Rakendus <i>Dubai Time Out</i> annab soovitusi väljas einestamiseks, aja veetmiseks, majutuseks jm. <i>Dubai Tourism Innovation Hub</i> (tehnoloogiline tugi, innovatsiooni töötoad, stimulatsioonid).
3.	Oslo	Energiasääst – sensorite abil juhitakse valgustust, kütet, jahutust, plaan 95% üle minna elektriautodele on asendumas juba isejuhtivate autode plaaniga. Elektriautode omanikele soodustused.
4.	Kopenhaagen	Nutikad liiklusmärgid ja äpp jalgratturitele, mis jälgib marsruuti ja annab ka teada kui kiirelt peaks väntama, et rohelise tule ajaks foori juurde jõuda. Jalgrattarajad juba sama laiad kui autorajad.
5.	Boston	Kasutajate kaasamine – erinevad rakendused aitavad infot saada ja jagada sh teatada näiteks grafiti joonistustest. Kogu transpordiinfo alates sõiduplaanidest rataste jagamisteenuseni ühes rakenduses.
6.	Amsterdam	Valgusreostuse vähendamiseks nutikad tänavavalgustid, mida on võimalik äpi abil ise reguleerida (valgust vajadusel tugevamaks). Autode jagamisteenuse äpp. Nutikad andurid teavitavad loomade lähenemisest teele, vabade parkimiskohtade olemasolust tänaval jne.
7.	New-York	Nutikas jäätmekäitlus – anduritega prügikastid. Kunagiste telefonikabiinide asemel laadimisvõimalusega internetikabiinid.
8.	London	5G võrk kogu linnas. Inkubaator idufirmadele, kes aitavad linnale lahendusi leida ning toetab sektorite vahelist koostööd.
9.	Barcelona	Anduritega LED tänavavalgustid jälgivad liiklust, õhukvaliteeti, jalakäijate aktiivsust ja müra, et valgust reguleerida. Vaakum-süsteemiga nutikad prügikastid imevad prügi maa alla ladudesse, vähendades ebameeldivat lõhna ja teavitades tühjendusvajadusest.
10.	Hong Kong	Näo- ja hääletuvastussüsteemid. Linna äpp koondab kogu reaajas info, fotod, kaardid, liiklusinfo, vabad parkimiskohad, ilma jne. Külastuselamuste täiustamiseks „enne ja nüüd“ liitreaalsuslahendus.

Allikas: Kosowatz, 2020; Khan *et al.*, 2017; Estopace, 2019 alusel.

Kui sihtkohast on ülevaade olemas, koostatakse sihtkoha nutikaks arendamise kava. See sisaldab sihtkoha soovitud positsiooni kirjeldust, strateegiat ning tegevusplaani, kus on nimetatud käesoleval hetkel olulised prioriteedid valitud nutikuse dimensioonide lõikes (Avila *et al.*, 2015). Arengukava koostamine ainult turismisektori ja ühe omavalitsuse piires pole jätkusuutlik, sest ei pruugi aidata saavutada regionaalseid või riiklikke eesmärke (Gonzales-Reverte, 2019). Elluviimisel ei ole oluline, kas see toimub ülalt-alla või alt-üles initsiatiivil (Boes *et al.*, 2015) – tähtis on, et protsessis osalevad erinevad seotud osapooled ning protsessil oleks vastutaja, kes vahendab ideid ja algatusi, toob

kokku turismiasjalisi, suunab koostööd ning koordineerib arendusprojekte (Avila *et al.*, 2015; Khan *et al.*, 2017; Gretzel & Scarpino John, 2018).

Arendada tuleb ka sihtkoha võimekust (Haugland *et al.*, 2010; Bloom *et al.*, 2019), seega koostöö teadus- ja arendusorganisatsioonidega ning haridussüsteemi arendamine koos selleks vastava tehnilise ja finantsilise toe loomisega, peaks olema nutika arendamise protsessi osa (Dredge *et al.*, 2018; Femania-Serra, 2018). Nutika tehnoloogia osalus turismis kasvab, selle osalus peaks kasvama ka turismihariduses läbi turismi ja infotehnoloogia ainete kombineerimise (Femania-Serra, 2018).

Mitte kõik sihtkohad, kes tahavad saada nutikaks, ei pruugi planeerida arengut sarnaselt – teekond sõltub arengufaasist elutsükli, sihtkoha pakkumisest ja investeerimisvõimekusest (Avila *et al.*, 2015). Strateegia tuleb koostada iga sihtkoha vajadustest, võimekusest ja ressurssidest lähtuvalt (Avila *et al.*, 2015; Gonzalez-Reverte, 2019), sest näiteks kui väiksematel sihtkohtadel on soov suurendada külastajate arvu, võivad suuremad samal ajal tahta elanike rahulolu tagamiseks hoopis turistivooge hajutada (Della Corte *et al.*, 2016; Gonzalez-Reverte, 2019). Kasu ja saadav konkurentsieelis nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamiseks on aga märkimisväärne, sest sellest võidavad ka teised valdkonnad (Avila *et al.*, 2015; Della Corte *et al.*, 2016).

Kokkuvõtteks võib öelda, et nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamiseks ettepanekute tegemine eeldab nii sihtkohtade olemasoleva olukorra kui soovitud positsiooni ja eesmärkide teadmist. Olukorra hindamiseks on vajalik analüüsida olukorda nutikuse dimensioonide lõikes, osapoolte teadlikkust nutika turismisihtkoha kontseptsioonist ja uutest tehnoloogiatest, nutika turismisihtkoha arengut mõjutavaid tegureid, osapoolte ootusi ja nutikate lahenduste sobivust sihtkohtade vajadustega ning seda, milliseid ühiseid väljakutseid ja kuidas saaks lahendada koostöös. Sihtkoha positsioon elutsükli võib mõjutada arengut, sest kujunevates ja arenevates sihtkohtades on kohe alguses õigesti planeerimine lihtsam kui küpsetes ja stagneeruvates konflikte ja muutusi juhtida. Peamised nutikuse arendamist mõjutavad tegurid (teadlikkus, ressursid, juhtimine, koostöö) on seotud sihtkoha sisemise võimekusega, mida annab muuta sihtkoha osapooli ja koostöövõimalusi arendades ning ressursse kombineerides.

2. NUTIKA TURISMISIHTKOHA KONTSEPTSIOONI RAKENDAMISE VÕIMALUSTE EMPIIRILINE UURING EESTI-LÄTI PIIRIALAL

2.1. Ülevaade Eesti-Läti piirialast ja sihtkohtadest

Eesti-Läti piirialana mõistetakse piiriga kokku puutuvaid regioone. Selle määratlemiseks kasutatakse piiriülese programmi Interreg Est-Lat dokumendis toodud ala, mis koosneb Lõuna-Eesti ja Lääne-Eesti turismiregioonidest Eestis ning Põhja-Läti (Vidzeme), Lääne-Läti (Kurzeme) ja Riia turismiregioonidest Lätis (vt piiriala kaarti joonisel 4). Tegemist on 65 968 km² suuruse alaga, peamiselt maapiirkonnaga va 700 000 elanikuga Läti pealinn Riia ja 100 000 elanikuga Eesti suuruselt teine linn Tartu, lisaks on piirkonnas mitmeid keskmise ja väiksema suurusega maakonnalinnu (Interreg Estonia-Latvia, *n.d.*).

Joonis 4. Eesti-Läti piiriala. Allikas: Interreg Estonia-Latvia 2020 autori täiendustega

Peamised majandussektorid on teenindus (sh turism, meelelahutus, transport), tööstus (sh puit, toit, ehitus, metall) ja põllumajandus (vilja- ja köögiviljakasvatus, piimakarjakasvatus, kalapüük). Turismivaldkonnas on valdavalt tegemist väikeettevõtetega. Infotehnoloogia areng on mõlemale riigile väga oluline sh internetivõrgu väljaarendamine maapiirkondadesse. Suuremad väljakutsed (arenguprobleemid) piirialal on seotud peamiselt maapiirkondadega, kus liikuvus ja piiriülesed ühendused on piiratud, innovatsioon vähene, rahvusvaheline konkurentsivõime madal ning surve mitmekesise kultuuri- ja ajaloopärandi säilitamiseks sh jätkusuutlikkuse tagamiseks suur (estlat.eu). Mõistmaks turismisihikohtade määratlemise taustainfot, kirjeldatakse järgnevalt piiriala territooriumi administratiivse jaotuse erinevust Eestis ja Lätis.

Administratiivne jaotus on riikides mõnevõrra erinev. Eestis on regionaalne jaotus mõtteline või geograafiline (piirialal Lääne-Eesti, Lõuna-Eesti), mis ei põhine kokkulepetel ega analüüsidel, vaid on kujunenud iseeneslikult (Kask & Hinsberg, 2021). Regionaalne juhtimine toimub riigi kesktasandil – peale 2016. aasta haldusreformi jäid Eestisse halduslikult küll maakonnad, aga maakondlik valitsemine kadus (Kattai *et al.*, 2020). Omavalitsuste arv vähenes, nende suurus, vastutus ja rollid suurenesid. Kokku on piiriala Eesti poolel 40 omavalitsust neist Lääne-Eesti neljas maakonnas on 14 ning Lõuna-Eesti kuues maakonnas 26 omavalitsust. (Rahandusministeerium, 2019)

Lätis on kasutusel regionaalne süsteem, mis koosneb 2006. aastal regionaalarengu seadusega loodud planeerimisregioonidest ja vastavatest selleks moodustatud avalik-õiguslikest asutustest (Kurzeme Planning Region, *n.d.*). Põhiülesanneteks on regioonide sotsiaalmajandusliku arengu planeerimine ja koordineerimine, prioriteetide seadmine ja investeerimisprojektide algatamine, piirkondlike huvide esindamine riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil, omavalitsuste ja sektorite vahelise koostöö edendamine, ühistranspordisüsteemi jälgimine ja parendamine ning EL struktuurfondide info jagamine (Riga Planning Region, *n.d.*). Kurzeme, Vidzeme ja Riia regioonide administratiivsed alad kattuvad ka ajalooliste ja turismiregioonide aladega.

Lätis oli haldusreform aastal 2009 ning käsil on uus, 2020 aastal alanud haldusreform, mille tulemusena tekivad maakondade asemele nn riigilinnad ja suured kohalikud omavalitsused (läti k. *novads*), mis omakorda koosnevad väikelinnadest ja kihelkondadest (läti k. *pilseta* ja *pagasti*) (Draudinš, *n.d.*; Latvijas Republikas Seima,

2020; Innovation Circle Network, 2021). Uue süsteemi kohaselt tekivad riigilinnad Riia, Jurmala, Liepaja, Ventspils ja Valmiera ning Liepaja, Ventspils, Kuldiga, Salduse, Talsi, Tukumsi, Adaži, Valka, Valmiera, Limbaži, Sigulda, Cesise, Smiltene, Gulbene, Madona ja Adaži omavalitsused – kokku tekib piiriala Läti poolele 21 omavalitsust sh riigilinnad. (Innovation Circle Network, 2021). Võrdlusena võib öelda, et endistest maakondadest saavad uued suuremad omavalitsused.

Erinev haldussüsteem on toonud ka turismisihtkohtade mõnevõrra erineva määratlemise Eestis ja Lätis. Eestis on see nihkunud maakondade põhisest jaotusest geograafiliselt ja identiteedilt eristuvate ning külastamise peamiseks eesmärgiks olevate piirkondlike turismisihtkohtade määratlemise suunas (Lepik, 2021; Kask & Hinsberg, 2021). Peamised turismisihtkohad piiriala Eesti poolel on (vt joonis 4) Pärnu ja Haapsalu kuurortlinnad; Saaremaa, Muhu, Hiiumaa, Vormsi ja Kihnu saared; Soomaa, Matsalu ja Vilsandi rahvuspargid; ülikoolilinn Tartu; pärimusmuusika kodulinn Viljandi, aktiivse puhkuse piirkond Otepää, kultuuriajaloolised piirkonnad Noarootsi ja Nõva, Mulgimaa, Vana-Võromaa, Setomaa ja Peipsimaa (EAS, *s.a.*)).

Joonis 5. Eesti-Läti piirialale jäävad turismisihtkohad Eestis

Lätis esitletakse turismisihtkohti regioonidena, kus asuvad erinevad linnad, matkarajad, rahvuspargid ja turismitooted (travel.latvia; kurzeme.lv; vidzeme.com). Piiriala regioonid on Vidzeme, Kurzeme ja Riia (Riia linn koos Jurmala linna ja lähipiirkonnaga). Siseturul on võimalik eristada ka ajalooliselt väljakujunenud identiteediga sihtkohti – linnu ja/või piirkondi (vt joonis 6): pealinn Riia ning Jurmala, Liepaja, Ventspils, Saulkrasti, Tuija ja Salacgriva kuurortlinnad, UNESCO tiitliga kultuuriajalooline Kuldiga linn, Koiva Rahvuspark ja selle alale jäävad ajaloolised Valmiera, Cesise, Sigulda linnad ning Aluksne, Talsi, Saldus ja Cesvaine maapiirkonnad (latvia.travel; tripadvisor.com; vidzeme.com; kurzeme.lv; ekspertintervjuud Läti ekspertidega).

Joonis 6. Eesti-Läti piirialal asuvad turismisihtkohad Lätis

Turismi ja arendamist korraldatakse Eestis riiklikul (Eesti 2035, Eesti turismiprogramm 2021–2024, turismipoliitika elluviija EAS Turismiarenduskeskus) ja omavalitsuste tasandil (omavalitsuste arengukavad). Lätis riiklikul (Läti Säästva Arengu Strateegia 2030, Läti turismiarendukava 2014–2020 ja 2021–2027 (kinnitamisel), Läti turismi turundusstrateegia 2018–2023, elluviija Läti Investeerimis- ja Arenguagentuur LIAA), regionaalsel (regionaalpoliitika juhised 2021–2027 ja programmid, elluviijad planeerimisregioonid) ja omavalitsuste tasandil (Säästva arengu strateegiad 2030 ja Säästva arengu programmid).

2.2. Uuringu metoodika ja korraldus

Magistritöö eesmärk on välja selgitada Eesti-Läti piiriala turismisihtkohtade teadlikkus nutika turismisihtkoha kontseptsioonist, nutikat arengut mõjutavad tegurid ning teha ettepanekud turismisihtkohtade nutikamaks arendamiseks. Uuring koosneb kolmest osast: intervjuudega kombineeritud dokumendianalüüsist, ankeetküsitlusest ja ekspertintervjuudest (vt tabel 6). Uuringus kasutatakse andmete ja meetodite triangulatsiooni ehk andmeid kogutakse ja analüüsitakse kombineeritult nii kvalitatiivsetel kui kvantitatiivsetel meetoditel (ingl. *mixed method*). See võimaldab saada nii üldistavat pilti, kui uurida nähtust erinevatest vaatenurkadest ja läbi erinevate uurimisobjektide (Shorten & Smith, 2017). Lisas 1 on ülevaade varasematest teadusuuringutest nutika turismi ja -sihtkoha teemadel.

Tabel 6. Magistritöö empiirilise uuringu metoodika ja korraldus

Nr	Eesmärk	Andmekogumise meetod	Valim/sihtrühm	Aeg	Analüüsi meetod
1.	Määratleda ja valida Eesti-Läti piiriala turismisihtkohad, tuvastada nende hetkeolukord.	Dokumendi-analüüs, interneti-uuring (vt lisa 2). Ekspertintervjuud (vt lisa 3)	34 sihtkohaga (15 Est, 17 Lat) seotud dok-d. Läti regioonide eksperdid (5)	Jaan-veebr 2021	Sisu-analüüs
2.	Tuvastada osapoolte taju sihtkohtadest ja positsioonist elutsükli, teadlikkus NTSK-st, uutest tehnoloogiast, arengut mõjutavad tegurid ja vajadused.	Ankeetküsitlus veebis (vt lisa 7)	Kõikne valim: 34 sihtkoha esindajad sh 43 omavalitsust, 900 ettevõtet, 14 turismi-organisatsiooni.	Veebr 2021	Statistiline sisuanalüüs (kirjeldav statistika, seoste analüüs)
3.	Leida võimalused NTSK rakendamiseks.	Ekspertintervjuud sh grüpiintervjuu (vt lisa 8).	11 eksperti (vt lk 32 tabel 8)	Märts 2021	Sisu-analüüs

Kõigepealt teostati dokumendianalüüs, mis on kiireim kvalitatiivne uuringumeetod aktuaalse info saamiseks mitte-pealetükkivalt, mida aga uurijapoolse kallutuse vältimiseks ja detailide saamiseks, tuleks kombineerida muude meetoditega (Bowen, 2009). Dokumendianalüüsi eesmärk oli tuvastada piiriala turismisihtkohad ja nende hetkeolukord. Analüüsil toetuti peamiselt veebis avaldatud dokumentidele ja allikatele. Lisas 2 on kajastatud käsitletud teemad ja analüüsi aluseks olevad teaduslikud allikad.

Dokumendianalüüsi ja internetiuuringu raames koguti informatsiooni Eesti-Läti piiriala kohta ja määratleti turismisihtkohad ning uuriti ja analüüsiiti:

- turismi olulisust ja nutikuse kajastatust, meetmeid ja eelarveid riikide ja sihtkohtade omavalitsuste arengukavades;
- riikide haridusvaldkonna arengukavade eesmärged ning kas ja millised nutikat turismi arendamist toetavad õppeained on turismikoolide õppekavades;
- millised on sihtkohtade juhtimis- ja koostöömudelid;
- muid võimalikke tehnoloogilisi, regulatiivseid jm tegureid, mis võiksid mõjutada nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamist.

Dokumendianalüüsis esinesid järkevad piirangud: piiriala Läti poole kohta oli infot keerulisem saada. Veebis avaldatud lätikeelseid dokumente sai küll tõlkida, kuid vastava taustainfo puudumisel jäi info ebaselgeks. Seetõttu kombineeris autor uuringu esimeses osas dokumendianalüüsi ja internetiuuringut ekspertintervjuudega Läti regioonide esindajatega, et määratleda ja lisada valimisse turismisihtkohad piiriala Läti poolel ning saada vajalikku taustainfot olukorra sh haldussüsteemi, arengudokumentide jne kohta. Ekspertintervjuude teoreetiline alus ja küsimused on toodud lisan 3.

Täiendavad intervjuud viidi läbi nelja Läti turismispetsialistiga jaanuaris 2021 veebi ja telefoni teel. Intervjuud kestsid 35–55 minutit, andmete kogumisel kasutati meetodeid CATI (ingl. *Computer Assisted Telephone Interviewing* ehk telefoniintervjuu ajal arvutisse märkmete tegemine) ja CAWI (ingl. *Computer Assisted Web Interviewing* ehk veebiintervjuu ajal arvutisse märkmete tegemine) (Beilmann, 2020). Analüüsi alusel valiti sihtkohad edasiseks uurimiseks, kasutades selleks järgmisi kriteeriume:

- asukoht Eesti-Läti programmi piiriala regioonis;
- sihtkoht kuulub riigi turismiameti sihtkohtade valikusse (Gonzales-Reverte, 2019);
- sihtkohal on piisav külastusvõimekus sh ligipääs (Soares *et al.*, 2020; Femania-Serra & Ivars-Baidal, 2019);
- sihtkohal on tuntavate ja eristuvate tunnustega identiteet (Buhalis, 2000);
- sihtkohas on vastava funktsiooniga DMO, kohalik omavalitsus või turismiinfokeskus;
- esindatud on kõik regioonid ja tüübid sh ranniku- ja maapiirkonnad ning linnad (Favre-Fonte *et al.*, 2019; Del Chiappa & Baggio, 2015).

Teooria abil loodud kriteeriumide alusel määratleti ja kaasati uuringusse 34 sihtkohta sh 15 Eestist ja 17 Lätist. Eestis kaasati peaaegu kõik riiklikus valikud olevad sihtkohad va Vilsandi (ligipääs puudub) ja Matsalu (koordineeriv turismiüksus puudub) rahvuspargid. Läti sihtkohtade nimekiri koostati Läti ekspertide abil. Valitud sihtkohtade baasil viidi dokumendianalüüs ja internetiuuring lõpuni (sihtkohtade sh arengukavade, juhtimismudelite, projektide, nutikate lahenduste, haridussüsteemi jne analüüs). Uuringusse valitud sihtkohtade nimekiri on tabelis 7 ja ülevaade lisas 4, sihtkohtade omavalitsuste ja arengukavade ülevaade lisas 5 ning piiriala turismikoolide õppekavade ülevaade lisas 6.

Tabel 7. Uuringusse kaasatud turismisihtkohad

Riik	Regioon	Sihtkoha tüüp	Valitud sihtkohad
Eesti	Lõuna-Eesti	Linn	Tartu, Viljandi
		Maapiirkond	Peipsimaa, Otepää, Setomaa, Vana-Võromaa, Mulgimaa
	Lääne-Eesti	Mererannik	Pärnu, Haapsalu, Noarootsi koos Nõvaga
		Saar	Saaremaa koos Muhuga, Hiiumaa, Vormsi, Kihnu
		Rahvuspark	Soomaa
	Läti	Põhja-Läti (Vidzeme)	Linn
Maapiirkond			Aluksne, Cesvaine
Rahvuspark			Koiva
Mererannik			Saulkrasti, Salacgriva, Tuja
Riia		Linn	Riia
		Mererannik	Jurmala
Kurzeme		Linn	Kuldīga, Talsi, Saldus, Tukums
		Mererannik	Ventspils, Liepāja

Valitud sihtkohtade alusel jätkunud dokumendianalüüsis ilmnisid piirangud sihtkohtade ja nende võimekuse analüüsimisel – sihtkohtades juhtimisorganisatsioonid praktiliselt puuduvad, tegevusi koordineerib omavalitsus ja selle, või maakondliku arendusorganisatsiooni alla kuuluv turismiinfokeskus. Seetõttu kasutas autor võimekuse analüüsimisel sihtkohtade omavalitsuste eelarveid ning sihtkohas toimetava turismiosakonna/-organisatsiooni/turismiinfokeskuse meeskonna infot.

Peale üldisest olukorrast ülevaate saamist ja sihtkohtade määratlemist, viidi teise uuringuna läbi küsitlus, mille eesmärk oli selgitada välja Eesti-Läti piiriala sihtkohtade osapoolte taju sihtkohtadest ja positsioonist elutsükklis, teadlikkus nutika turismisihtkoha kontseptsioonist ja uutest tehnoloogiatest ning nutikat arengut mõjutavad tegurid. Küsitlusuuringu abil saab uurida fakte, käitumist, tegevust, teadmisi, väärtusi, suhtumist

ja arusaamisi (Väljataga, 2019), sest see võimaldab kiirelt koguda hulgaliselt võimalikult standardiseeritud andmeid suurema hulga vastajate käest (Beilmann, 2020).

Ankeetküsitlus viidi läbi veebruaris 2020 internetipõhise tööriistaga LimeSurvey eesti ja inglise keeles (LimeSurvey läti keelt ei toeta). Küsimuste koostamisel jälgiti, et küsimused poleks pikad ja keerulised, vaid konkreetsed, üheselt mõistatavad, mõõdetavad, neutraalsed, korrektsed, loomulikud ja optimaalse pikkusega (Väljataga, 2019). Küsimused koostati plokkidena alateemade kaupa: 1) osapoolte taju sihtkohast, 2) teadlikkus nutikast turismisihtkoha kontseptsioonist ja uutest tehnoloogiatest, 3) hinnang arengut mõjutavatele teguritele, ning lisaks olid vastaja profiili puudutavad küsimused. Küsitluse teoreetiline käsitus ja küsimused on lisa 7.

Vastata sai lihtskaala abil või valikvastustega küsimustele, samuti kasutati avatud vormis küsimusi vastuste täiendamiseks ja kommenteerimiseks. Küsimustikke testiti enne laiali saatmist kahe eesti ja ühe läti turismiasjalise poolt, kas küsimused on arusaadavad ning vastamine piisavalt efektiivne, et osalejatel jätkuks motivatsiooni küsimustik lõpuni täita. Saadud tagasiside alusel korrigeeriti küsimustikku – lisati mõistete juurde selgitusi, sõnastati küsimusi ja vastusevariante lihtsamaks ning vähendati küsimusi (eemaldati dokumendianalüüsis vastuse saanud küsimused ning kõigi 34 piiriala sihtkoha hindamise asemel sai hinnata ainult oma regiooni sihtkohti).

Küsitluse sihtgruppi kuulusid uuringusse valitud turismisihtkohtade (15 Eestist ja 17 Lätist) osapooled: turismiorganisatsioonid, omavalitsused, turismiinfokeskused, ettevõtted jm. Üldkogum 34 sihtkoha peale on hinnanguliselt 14 turismiorganisatsiooni ja 43 omavalitsust (vt lisa 4 ja 5) ning ligi 900 turismiettevõtjat (Tripadvisoris ja puhkaeestis.ee 2021 veebruari seisuga olnud majutusettevõtted ja mehitatud vaatamisväärsused). Kasutati kõikset valimit ehk võimalus vastata anti kõigile uuringusse valitud sihtkohtade osapooltele. Ankeeti levitati regioonide ja sihtkohtade esindajate kaudu, otsekontaktidele Facebooki ja meili teel, sihtkohtade Facebook-gruppide kaudu ning Interreg EstLat programmi töötajate abil. Ankeeti avati 358 korral, lõpuni täidetud vastuseid laekusid 107 osalejalt.

Saadud vastused teisendati koodideks, mis võimaldas andmeid statistiliselt hinnata. Kogutud andmeid analüüsiti statistilisel ja sisuanalüüsi meetodil. Analüüsimisel püüti

märgata nii üldistavaid andmeid kui erisusi ja mustreid. Kvalitatiivsete vastuste korral kirjutati välja märksõnad ja summeeriti. Taju kohta saadud vastuseid analüüsiti Aakeri (1997) modifitseeritud skaala abil (lisati nutikuse kategooria sõnadest, mis seonduvad tehnoloogia, innovatsiooni, eestvedamise, koostöö, kestlikkuse ja ligipääsetavusega).

Viimase osana viidi läbi ekspertintervjuud, et arutada uuringu eelmiste osade tulemusel selgunud nutikat arengut mõjutavaid tegureid, võimalikke lahendusi nende mõju vähendamiseks ning turismisihtkohtade arendamiseks. Ekspertintervjuu meetodit kasutatakse sageli erinevate probleemide uurimiseks – selle lisandväärtuseks on uute teadmiste, kvaliteedi ja sisu saamine probleemi lahendamiseks (Libakova & Sertakova, 2015). Intervjueeritavate valikul tuleb arvestada nende teadlikkust temast (Bregoli *et al.*, 2016; Sainaghi *et al.*, 2019), seega uuringusse kaasati eksperdid valdkondadest (turism, teadus- ja arendus), mis on enim seotud nutikat arengut mõjutavate teguritega (vt tabel 8). Ekspertintervjuude teoreetiline alus ja küsimused on lisas 8.

Tabel 8. Uuringus osalenud eksperdid (tähestikulises järjekorras)

Osaleja nimi	Organisatsioon/valdkond	Riik
Aiga Meri	Kurzeme PR/ regionaalne areng, piiriülene koostöö	Läti
Anneli Haabu	EAS Turismiarenduskeskus/ turism	Eesti
Eriks Lingeberzins	Turiba Ülikool, ALTA, Balticvision/turism, haridus	Läti
Helena Järviste	Interreg Est-Lat/ piiriülene koostöö, toetused	Eesti-Läti
Inese Nikopensius	Interreg Est-Lat/ piiriülene koostöö, toetused	Eesti-Läti
Janika Friedenthal	Interreg Est-Lat/ piiriülene koostöö, toetused	Eesti-Läti
Krista Staškevitš	Interreg Est-Lat/ piiriülene koostöö, toetused	Eesti-Läti
Kristiina Jors	EAS Turismiarenduskeskus/ turism	Eesti
Laura Jessop	Interreg Est-Lat/ piiriülene koostöö, toetused	Eesti-Läti
Tiina Viin	TÜ Pärnu Kolledž/ haridus	Eesti
Vaido Mikheim	Tartu Teaduspark/ innovatsioon, sektorite koostöö	Eesti

Intervjuud viidi läbi poolstruktureeritud intervjuudena (11.03–22.03.2021) eesti või inglise keeles Zoomi ja MSTeams keskkondades, ekspertidelt küsiti nii üldisi kui nende pädevusvaldkonnaga seotud küsimusi. Intervjuud kestsid keskmiselt 45 minutit. Ekspertintervjuude raames viidi läbi ka veebipõhine gruppintervjuu Interreg Est-Lat programmi töötajatega (25.03.2021) inglise keeles. Gruppintervjuu kestis 1,5 tundi. Kõik intervjuud salvestati ja transkribeeriti, vastuseid analüüsiti sisuanalüüsi meetodil. Ekspertide vastused on töös kajastatud anonüümselt.

2.3. Uuringu tulemuste analüüs

Dokumendianalüüsis selgus, et nutikus, innovatsioon, jätkusuutlikkus, omakultuuri väärtustamine, inimene ja koostöö on Eesti ja Läti arengustrateegiates olulisel kohal. Eesti 2021–2024 turismiprogrammi suunad on digipööre, rohepööre, innovatsioon, vastutustundlikkus reisimisel ning sujuva klienditeekonna tagamine sh teeninduskultuuri tõstmine, ärimudelite uuendamine, digilahendused, toimivate sihtkoha juhtimismudelite loomine. Lätis on turism seotud regionaalse ja maaelu arenguga ning eesmärgiks on jätkusuutlikkus, kohalikel väärtustel põhinevate turismitoodete arendamine ja küllastajate kulutuste suurendamine läbi teenuste ja turismihariduse kvaliteedi tõstmise. Riigi konkurentsivõime tõstmine nimel teevad koostööd erinevate valdkondade ministriumid (majandus, kultuur, keskkond, transport).

Ekspertintervjuude raames toodi esile, et COVID-19 tulenevalt on Eesti turismiprogramm muutmisel, sh nähakse ette erinevad stsenaariumid ja kriisimeetmed turismi taastumiseks, nende rakendumisel korrigeeritakse programmi võib-olla veelgi. Oluline on taastada ühendused, teenuste nõudlus ja sujuv klienditeekond ning tagada turvalised ja külalishked toimivad sihtkohad rahvusvaheliselt konkurentsivõimeliste ettevõtetega. Lätis soovitakse saavutada kogu turismisüsteemi nutikus erinevate valdkondade (IT, loomemajandus, keskkond) teadmiste jagamisel ja kasutamisel ning e-teenuste arendamisel. Mõnede Läti ja Eesti ekspertide hinnangul puudub riikides poliitilisel tasandil turismile toetus ning pole turismi eestkõnelejat ega nutika turismi eestvedajat.

Sihtkohtade omavalitsuste arengukavades on looduskeskkonna ja kohaliku pärandi säilitamine oluline (vt ka lisa 5). Turismi on peaaegu kõigi Eesti omavalitsuste arengukavades tugevuste, võimaluste, ressursside või eesmärkide seas mainitud, ent tegevuskavas ja eelarves see mitmetel ei kajastu. Nutikust, innovatsiooni, digitaalsust, rohepööret jne on mainitud vähestel (Tartu, Viljandi, Pärnu, Saaremaa, Hiiumaa). Eraldi turismisihtkoha arendamise strateegiad on omavalitsuste piire ületavatel sihtkohtadel (Soomaa, Peipsimaa, Pärnu, Mulgimaa). Läti omavalitsustel on turismi osa strateegias eraldi välja toodud, mitmetel kirjeldatud ka visioonis ja/või prioriteetides (Sigulda, Cesis, Saulkrasti, Jurmala, Liepaja). Peaaegu kõigis mainitakse innovatsiooni, digitaalsust, rahvusvahelisust jne.

Dokumendianalüüsidest selgus, et piiriala riikide sihtkohtades puudub sihtkohajuhtimissüsteem. Sihtkoha arendamise ja turundamisega tegelevad Eestis nii maakondlikud arenduskeskused, omavalitsused, turismiinfokeskused kui võrgustikel ja mittevõrgustikel põhinevad arendusorganisatsioonid. Erinevate rollidega ja mitmest inimesest koosnevad meeskonnad on vaid suuremates sihtkohtades (Tartu, Pärnu, Saaremaa), mujal koosneb meeskond peamiselt 1–2 turismiinfokeskuse töötajast. Senine regionaalne tasand on muutumas ning nende asemele oodatakse klasteri põhimõttel toimivaid võrgustikke. Sel aastal alustas esimesena tegevust Lõuna-Eesti Turismiklaster.

Lätis nähakse sihtkohti regionaalsete, strateegilisel partnerlusel põhinevate klasteritena. Regioonide tasandil toimetavad nn riiklikud planeerimisregioonid ning avaliku ja erasektori partnerlusel põhinevad regionaalsed turismiühendused, kes juhivad regiooniülest tootarendust ja turundust. Väiksema sihtkoha tasemel planeeritakse, juhitakse ja arendatakse turismi peamiselt ühe omavalitsuse piires. Turismitegevusi viivad ellu omavalitsuste koosseisus olevad 1–3 töötajaga turismiinfokeskused, mitmel omavalitsusel on oma turismispetsialist ja/või loodud vastav turismikeskus. Suuremad meeskonnad on Siguldas (10 inimest), Jurmalas (13 inimest) ja Cesises (50 inimest), kus on turismikeskuse alla koondatud ka mõne objekti või vaatamisväärsuse haldamine.

Sihtkohtade määratlemisel lähtutakse Eestis ekspertide sõnul külastaja vaatest – mida tema peab sihtkohaks, juhtimismudeli arendamisel aga võimekusest – piirid ei loe ja üks DMO võib hallata mitut erinevat sihtkohta. Ühe eksperdi sõnul puudub Eestis ühiskondlik kokkulepe ka Eesti kui turismisihtkoha suhtes sh kuvand, ühised sõnumid ja prioriteetsed teemad: „Hetkel on liiga suur killustatus, paljudelt erinevatelt sihtkohtadelt tuleb palju erinevaid ja segadusse ajavaid sõnumeid“. Läti ekspertide arvates aitab praegu Lätis toimuv haldusreform sihtkohtade kujunemisele kaasa. Eesmärk ei ole, et iga omavalitsus planeeriks ja arendaks turismi eraldi, vaid et tekiksid võimekamad sihtkohad ning turismi planeerimine ja arendus oleks tsentraliseeritum, vastaks regionaalsetele arendusstrateegiatele, võimaldaks ressursse koondada ja nende kasutust optimeerida.

Turismile planeeritud raha on omavalitsuste lõikes väga erinev ning maapiirkonnad jäävad suurematest ja jõukamatest sihtkohtadest tahapoole. Enim panustavad turismile Eestis Pärnu (ligi 900 000€), Tartu (ligi 687 000€), Peipsimaa (kokku ligi 812 500€), Setomaa (kokku ligi 640 000€) ja Mulgimaa omavalitsused (kokku ligi 512 000€).

Peamiselt läheb turismile eraldatud raha turismiinfokeskuste ja -objektide haldamiseks ja arendamiseks ning taristu (sh rannaalad, turismiobjektide parklad) arendamiseks. Vormsi valla eelarves turismi ei leidnud, samuti ei olnud Soomaa piirkonda jäävate omavalitsuste eelarvetes Soomaale suunatud eelarveridu. Eesti-Läti piiriala sihtkohtade omavalitsuste eelarvete ülevaade on ka lisas 4.

Läti omavalitsuste poolt turismile planeeritud summad on suuremad. Enim panustab Jurmala – 2021. aastal 13 miljonit eurot. Saulkrasti eelarves on 2021 aastaks turismile plaanitud 1,9 miljonit eurot, Cesisel 1,46 miljonit eurot, Siguldal 1,04 miljonit eurot, Liepajal 670 000 eurot, Cesvainel 570 000 eurot. Peamiselt läheb raha turismiinfokeskuste ja vaatamisväärsuste haldamiseks ning arendusprojektid on seotud peamiselt turismiobjektide arendamisega. Riia, Aluksne, Kuldiga, Salduse omavalitsuste eelarved olid liiga üldised ja turismi polnud eraldi kajastatud. Koiva rahvuspargi piirkonda jäävate Sigulda, Cesise ja Valmiera omavalitsustes polnud Koiva RP jaoks mõeldud eelarveridu kõigi omavalitsuste puhul eraldi võimalik tuvastada.

Muudest rahastusvõimalustest on turismi arendamiseks kasutatud nii riiklikke kui EL piiriüleseid programme. Eesti riiklikud toetused olid perioodil 2014–2020 suunatud rahvusvaheliste konverentside ja sündmuste korraldamiseks, ärimudelite arendamiseks, Eesti kui sihtkoha turundamiseks välisturgudel, pereturismi atraktsioonide loomiseks ja piirkondade konkurentsivõime suurendamiseks. Lätis on riik toetanud samal perioodil vaid rahvusvahelise konkurentsivõime edendamist ehk välisturundust. Ekspertide kinnitusel pole Läti riiklikult turismi seni eriti toetanud ning toetusi pole ette näha ka uuel perioodil. Ühe Eesti eksperdi arvates ei saa aga ka eeldada, et riik peaks kõik kinni maksma ja sektor tegutseb ainult toetuste saamisel – impulss peab tulema sektorist endast.

Haridussüsteem on Eestis ja Lätis sarnane. Lätis on võimalik omandada turismialast kõrgharidust Turiba, Vidzeme ja Liepaja ülikoolides ning Eestis Tartu Ülikooli Pärnu kolledžis ja Eesti Maaülikoolis. Koolide õppekavade analüüsist selgus, et innovatsiooni ja tehnoloogiatega seonduvaid aineid turismierialadel Eestis ei ole, küll aga digioskuste, teenuste disaini, kvaliteedi- ja protsessijuhtimise ning jätkusuutlikkuse teemal. Ühe Eesti eksperdi sõnul on õppekava uuendamisel, uute tehnoloogiate tutvustust eraldi aina ei plaanita, lähtutakse protsessijuhtimise terviklikkusest ja integreeritakse nutikuse põhialuseid ja tehnoloogiaid muude ainetega, et tekiks parem seos ainete ja päriseluga.

Läti turismikõrgkoolides on paralleelsete õppekavadena nii infotehnoloogia kui turism, mis on võimaldanud ainete kombineerimist õppekavade vahel ja nutikate turismiainete loomist. Samuti tõhustanud muid koostöömudeleid ülikoolides (innovatsioonikeskused, -laborid jne). Eksperdi sõnul on Lätis hariduse arendamine seotud tugevalt sektori arenguga ning õppekavasid muudetakse sektori hindamise tulemusena selgunud vajadustest lähtuvalt. Näiteks, kui neli aastat tagasi avastati, et turismisektori nõrkusteks on madal digipädevus ja turundusoskused, lisati neid oskusi stimuleerivaid ained turismierialadesse juurde. Ekspertide hinnangul tuleks nüüd lisada jätkusuutlikkust (sh sotsiaalset ja majanduslikku) käsitlevaid aineid, sest senised teadmised piirduvad või seostuvad sageli vaid keskkonna või metsa jätkusuutlikkusega.

Piiriülestes programmides osalemise eelduseks on rahvusvaheline koostöö sh ühiste väljakutsete, eesmärkide ja tegevuste olemasolu. Perioodil 2014–2020 arendati turismi peamiselt looduse- ja kultuuripärandi säilitamise meetmete abil, kombineerides kohalikke investeeringuid piiriülese tootearendusega. Perioodi 2021–2027 rahastamise prioriteedid on nutikama, rohelisema, ühendatuma, sotsiaalsema ja elanikule lähemal Euroopa arendamine, mille raames toetavad piiriüleised programmid ekspertide sõnul muuhulgas innovatsiooni, alternatiivenergiaid ja ringmajandust, looduskeskkonna säilitamist, roheline infrastruktuuri rajamist, ühenduste parandamist, jätkusuutlike piirkondade arendamist jm. Taotlejatelt eeldatakse koostööd omavahel ja teiste sektoritega, olemasolevate väärtuste säilitamist, tugevdamist, nähtavaks ja ligipääsetavaks muutmist.

Sihtkohas tehakse koostööd era- ja avaliku sektori vahel enamasti info jagamise eesmärgil või koostööprojektide raames. See on sageli keeruline erineva võimekuse, eesmärkide ja sihtgruppide tõttu. Turismiasjaliste jaoks on omavalitsusepoolne eestvedamine sihtkohas oluline ning ekspertide sõnul mängib tähtsat rolli ka riigi enda visioon. Eesti ekspertide sõnul survestavad uued rahastusnõuded sihtkohti rohkem koostööd tegema, Läti ekspertide sõnul aitab Lätis sellele kaasa haldusreform. Koostööd sihtkohtade vahel tehakse peamiselt ühiste projektide raames. Piiriülestes projektides on osalenud või kaasatud olnud peaaegu kõik sihtkohad, kõige aktiivsemad on olnud Ventspils, Kuldīga, Liepāja, Valmiera ja Cesis Lätist ning Tartu, Peipsimaa, Setomaa, Pärnu, Hiiumaa ja Saaremaa Eestist. Koostöös on parendatud kohalikul pärandil põhinevaid turismiobjekte ning loodud uusi piiriüleseid tooteid sh matkaradu ja turismimarsruute.

Ekspertintervjuudes selgus, et sektorite vaheline koostöö on mõlemas riigis algusjärgus. Lätis on IT-valdkonda kaasatud turismisektori arendamisse mõnevõrra kauem. Eestis püütakse tõsta teadlikkust ja õppida teiste kogemustest ning leida sektoriüleseid vajadusi ja lahendusi. Läti eksperdi sõnul on erinevaid koostöölahendusi arendatud aga sageli vaid mikrotasandil, millel sihtkohale, riigile ega sektorile pole suuremat mõju. Muudel sektoritel on koostöö tihenemas näiteks materjaliteadusega, kuhu turismisektor veel pole laienenud. Ekspertide sõnul puudub tihtipeale turismisektori enda algatus, samuti teadlikkus vajadusest ja võimalustest.

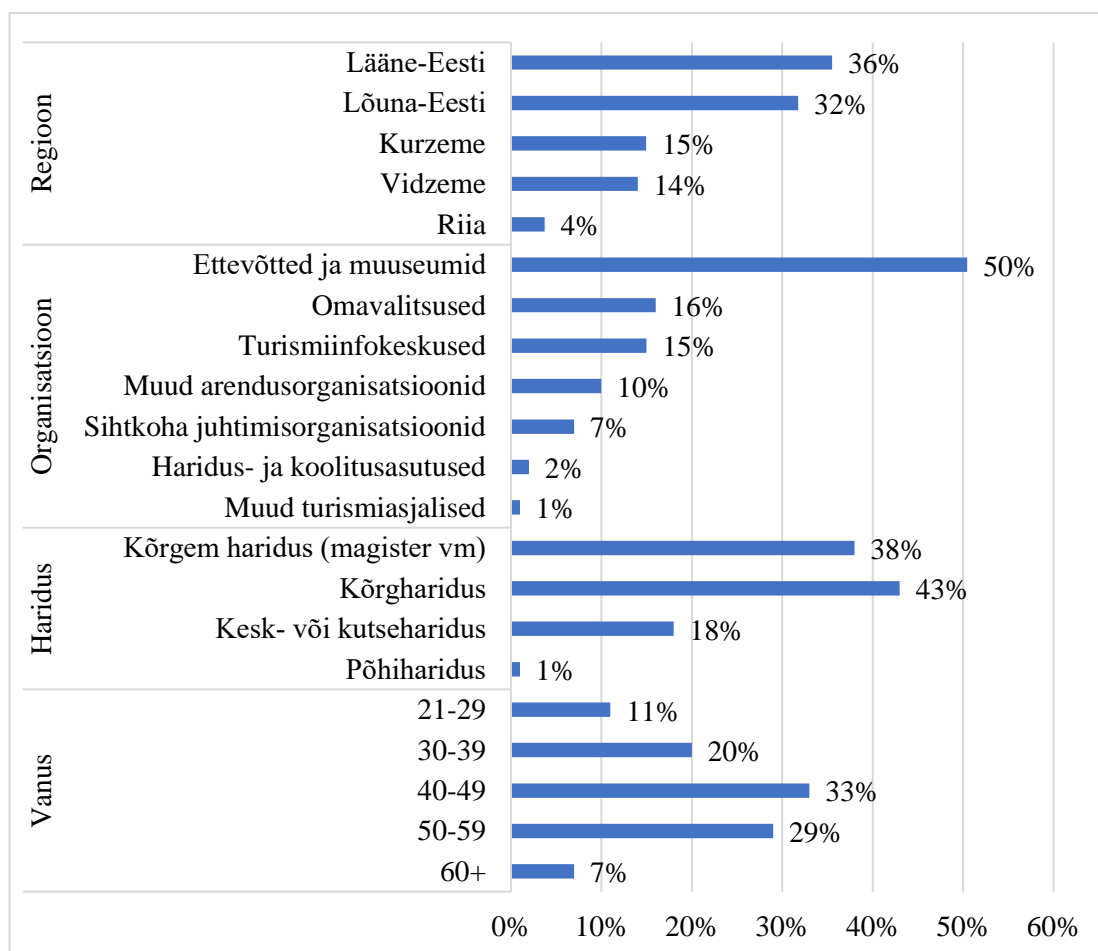
Nutikaid jätkusuutlikke lahendusi (jätmete sorteerimine, säästev LED-valgustus, päikesepargid) leiab kõigist piiriala sihtkohtade omavalitsustest. Sihtkohtade ja omavalitsuste kodulehtedel nutikate ja innovaatiliste lahenduste info puudub. Ekspertide sõnul turismisektoris nutikaid lahendusi on, aga neid leiab pigem suurtest linnadest. Konkreetseid näiteid piiriala sihtkohtades nimetada ei osatud. Tabelis 10 on toodud „avastatud“ näited nutikatest ja innovaatilistest sh turismivaldkonda toetavatest lahendustest uuringusse kaasatud sihtkohtades.

Tabel 10. Nutikad lahendused piiriala sihtkohtades

Sihtkoht	Nutikad lahendused
Pärnu	Linnalehmad roostikualal rannaniitude taastamiseks. Automaatne jalgratturite loendussüsteem Pärnu sillal. Kaugjahutusjaam Pärnu jõe vee abil. Biometaanil sõitvad bussid. Pärnu VR rakenduse abil interaktiivne ringkäik linnas. Pärnu mobiilirakendus, mis tutvustab linna ja ajalugu. Tõukerattaringlus.
Tartu	Nutikodu rakendustega nutikas linnaosa. Rattaringlus. Sensoritega nutikad ülekäigurajad. Uuskasutuskapp Tasku keskuses. Tartu Teaduspark.
Viljandi	Eraalgatus IT-õppe arendamiseks, Viljandi IT-kõrgkool.
Peipsimaa	Nutikad pingid turismiinfo ekraanide, WiFi ühenduse ja päikesepaneelidega.
Saaremaa	Eraalgatus nutikas koostööklubi piirkonna arendamiseks.
Liepāja	Erivajadustega inimestele kohandatud rand ja rannaahoone, pimedate jalutusrada koos kesklinna plaanidega. Innovatsiooniprogramm Hõbelabor. Smart-Up Innovation Camp Latvia 2020.
Jurmala	VisitJurmala mobiilirakendus sh turismiinfo, kaardid, marsruudid, transpordiinfo, eripakkumised.
Valmiera	Nutikas anduritega isereguleeruv tänavavalgustus. Teadmiste ja tehnoloogiakeskus ülikooli juures sh äriinkubaator, innovatsioonilabor.
Aluksne	Piirkonna biolagunevate jätmete kompostiala.
Ventspils	Rajamisel teadus- ja innovatsioonikeskus (sh laboratoorium koos prototüüpimisega, tehnoloogilised loometöötoad, digipädevuse huviharidus).

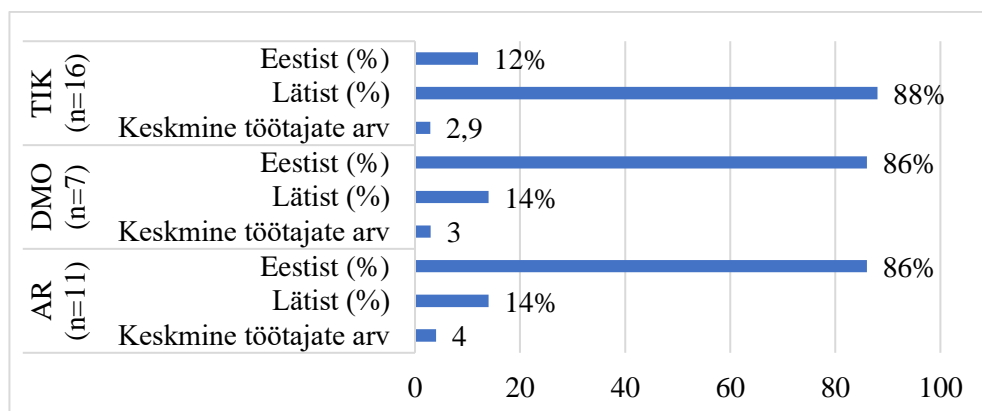
Uuringu teise osa (küsitlus) eesmärk oli välja selgitada Eesti-Läti piiriala sihtkohtade osapoolte taju sihtkohtadest ja positsioonist elutsükklis, teadlikkus nutika turismisihtkoha

kontseptsioonist ja uutest tehnoloogiatest ning nutikat arengut mõjutavatest teguritest. Küsitluses osales 107 vastajat, neist enamus Eestist (67,29%). Valdav osa vastajatest on kõrgelt haritud (kõrg- ja kõrgema haridusega inimesi kokku 81%), esindatud kõik vanused ja osapooled – noorim vastaja oli 21 (turismiinfokeskuse esindaja), vanim 74 (ettevõtja). Joonisel 7 on ülevaade küsitluses osalenute demograafilistest tunnustest.

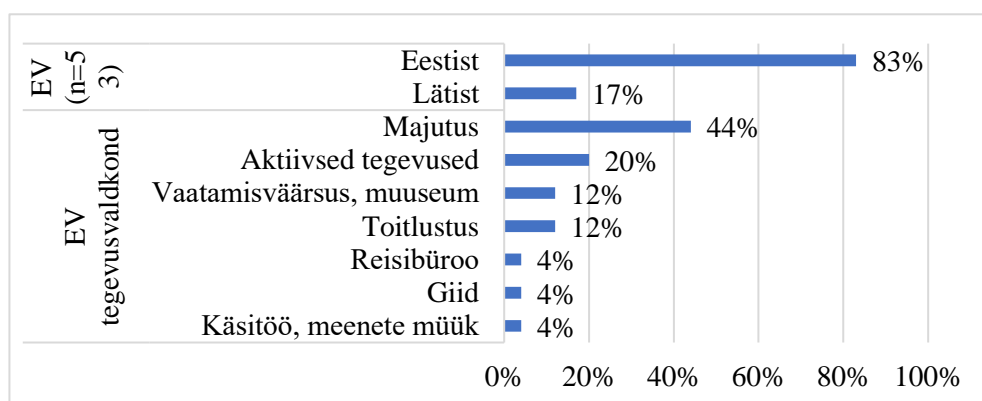
Joonis 7. Küsitluses osalenute demograafiliste tunnuste ülevaade (n=107).

Omavalitsusest vastajate arv oli 17, riikide osakaal oli peaaegu võrdne (Eestist 9, Lätist 8). Sihtkohas toimetavatest organisatsioonidest osales küsitluses kokku 32 organisatsiooni, neist 16 Lätist, 14 Eestist (vt joonis 8 lk 39). Küsitluse vastused kinnitasid dokumendianalüüsis saadud andmeid, et sihtkohas toimetavad Lätis valdavad turismiinfokeskused (TIK), Eestis sihtkoha juhtimis- (DMO) või muud arendusorganisatsioonid (AR) ning keskmine töötajate arv on 3. Sihtkohta juhtivate organisatsioonidena nimetasid end vaid Hiiumaa, Viljandi, Setomaa ja Valmiera.

Joonis 8. Küsitluses osalenud sihtkoha turismiorganisatsioonide ülevaade (n=34)

Ettevõtete osakaal vastajatest oli suurim (50%). Enamus neist olid Eestist, suurem osa majutusvaldkonnast (44%). Keskmise tegevusaeg on 15,6 aastat, ning kuigi keskmine töötajate arv kokku tuli 6, on ligi pooled ettevõtetest (50%) 1–2 töötajaga, 19% kuni 5 töötajaga, 15% kuni 11 töötajaga, 9% kuni 25 töötajaga, 2 ettevõtet 40-50 töötajaga, 1 ettevõtte 140 töötajaga. Ettevõtjatest vastanute ülevaade on toodud joonisel 9.

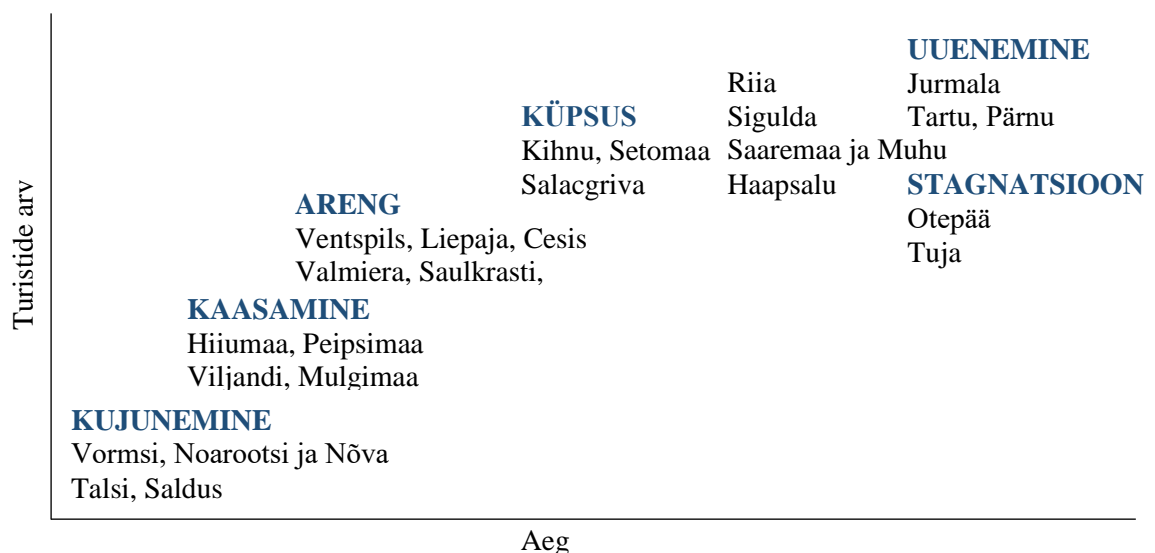

Joonis 9. Küsitluses osalenud ettevõtete ülevaade (n=53)

Küsitluse esimese ploki küsimuste eesmärk oli tuvastada osapoolte taju sihtkohtadest ja nende positsioonist elutsükli. Lääne-Eestist pärit uuringus osalejad määratlesid end valikus toodud sihtkohtadena, kuigi üks vastaja pidas oluliseks märkida, et Muhu on eraldi sihtkoht. Lõuna-Eestist pärit vastanutest 79% määratlesid end valikus toodud sihtkohtadena, ligi viiendik (21%) märkis sihtkohaks maakonna. Läti osapoolte vastused kinnitasid dokumendianalüüsis ja ekspertintervjuudes saadud andmeid – omavalitsused määratlevad end eraldi sihtkohtadena. Toodud valikusse määratlesid end vaid pooled vastanutest, teine pool märkis sihtkohaks muu asula või piirkonna (nn endise väikevalla),

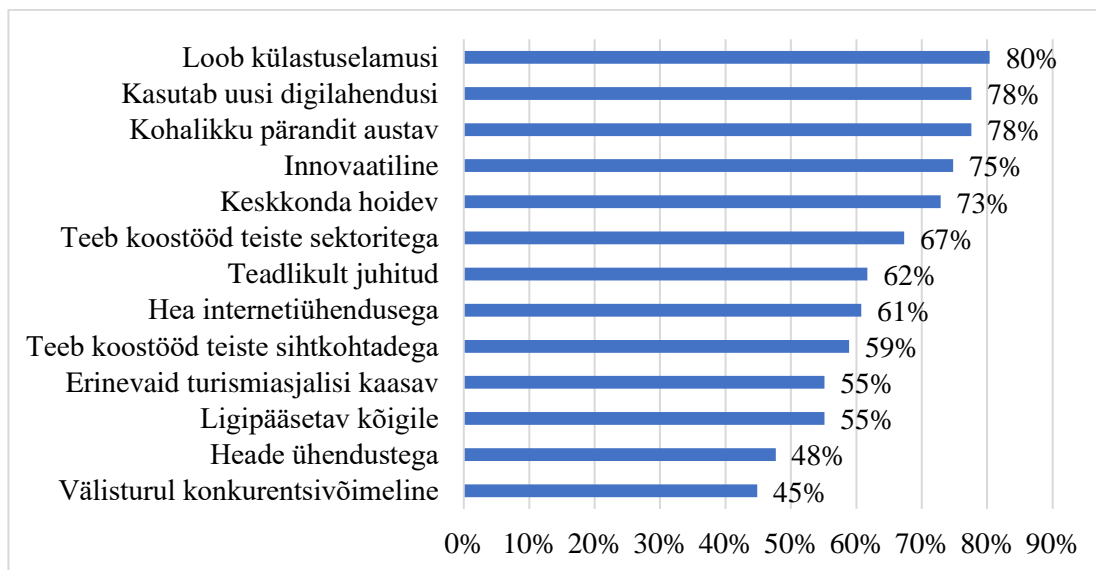
mis tegelikkuses asub valikus toodud sihtkohaga samas omavalitsuses või piirkonnas. Vastajaid polnud Liepajast, Aluksnest, Saulkrastist, Salacgrivast ja Tujast ning keegi ei määratlenud end Koiva Rahvuspargina.

Küsitluses osalejatel paluti iseloomustada oma regioonis asuvaid sihtkohti ning pakkuda, millises elutsükli faasis need vastajate hinnangul asuvad. Sihtkohti tajuti (nii sihtkohad ennast kui teised neid) suhteliselt üheselt (vt ka lisa 9). Nutikatena tajuti Tartut, Saldust, Ventspilsit ja Aluksnet. Rannikupiirkondi tajuti kas sooja, suvise ja romantilisena (Liivi lahe rannik) või tuulise ja seikluslikuna (Kurzeme läänerannik). Muid sihtkohti (sh väikelinnu) tajuti omanäoliste ja maalähedastena. Taju sihtkoha positsioonist elutsükklis oli uute ja arenevate sihtkohtade puhul sarnane aga mida vanem (küpsem) oli sihtkoht, seda erinevam oli arvamus. Riia, Sigulda, Haapsalu, Saaremaa ja Muhu puhul olid vastajate arvamused pooleks ja sihtkoha positsioon tuli kahe faasi vahele (vt joonis 10).

Joonis 10. Vastajate taju Eesti-Läti piiriala sihtkohtade positsioonist elutsükklis

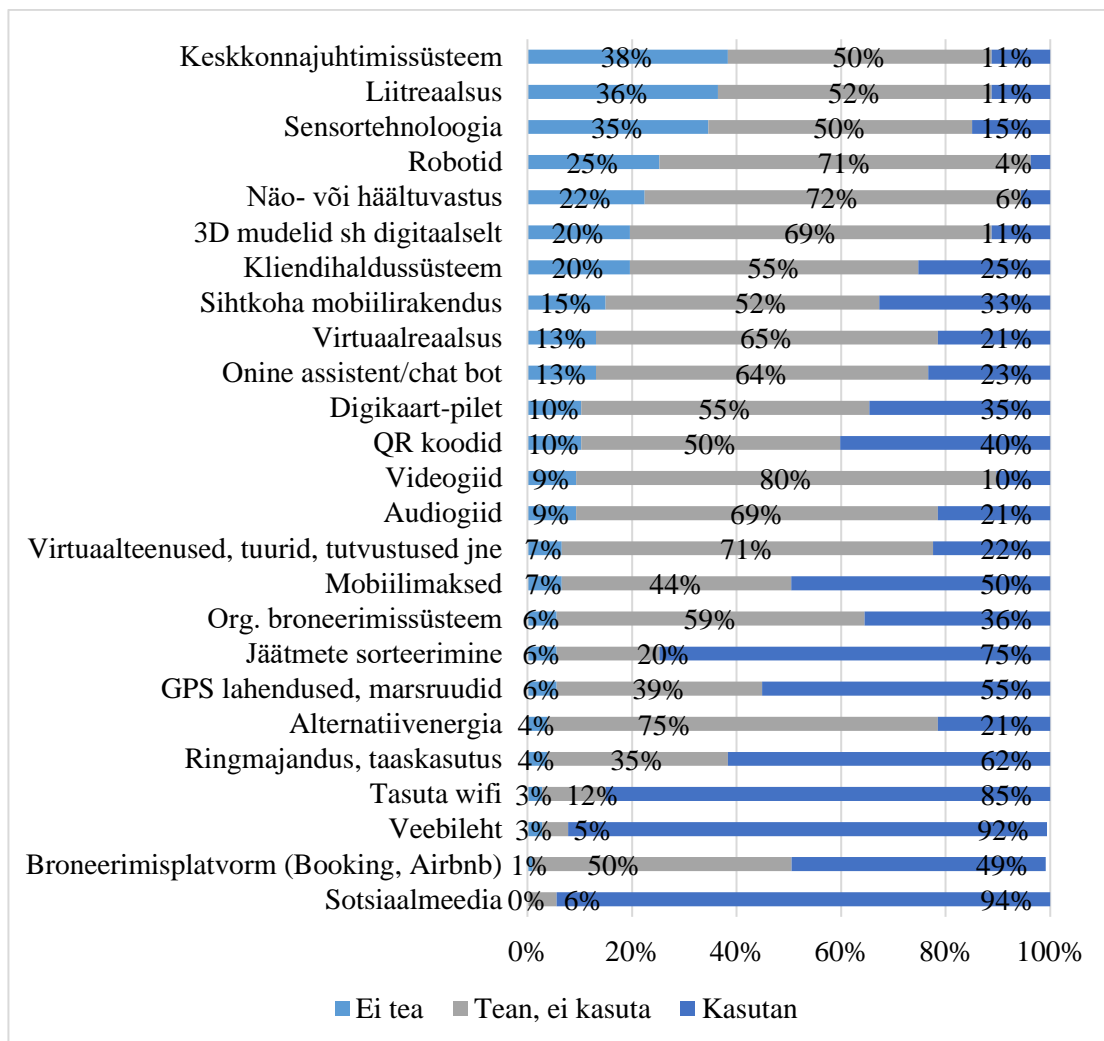
Järgmisena uuriti vastajate taju ja teadlikkust nutika turismisihtkoha kontseptsioonist ja uutest tehnoloogiatest. Enim seostati nutika turismisihtkohaga külastajatele elamuste loomist (80%), kohaliku pärandi austamist (78%), uute digilahenduste kasutamist (78%), innovatsiooni (75%) ja keskkonnahoidu (73%). Vähem konkurentsivõimet välisturul (45%) ja häid ühendusi (48%) (vt lk 40 joonis 11). Kõige rohkem nutika turismisihtkoha kontseptsioonile vastavaid vastuseid andsid turismiinfokeskused, kõige vähem ettevõtjad.

Joonis 11. Vastajate tajutava nutika turismisihtkoha kontseptsioonist (n=107)

Vastajate teadlikkus uutest tehnoloogiast on hea. Enim kasutatakse veebilehte (92%), sotsiaalmeediat (94%) ja tasuta WiFi-t (85%) ning sorteeritakse jäätmeid (75%). Kõige rohkem teatakse, aga ei kasutata videogiidi (80%), alternatiivenergiat (75%), näo- või häältuvastust (72%), roboteid (71%), virtuaalteenuseid ja -tuure (70%). Kõige vähem teatakse keskkonnajuhtimissüsteeme (38%), liitreaalsust (36%) ja sensortechnoloogiaid (35%) (vt joonis 12 lk 42). Vanuse mõju teadlikkusele uuringu vastustes ei täheldatud, küll aga rahvuse ja hariduse mõju. Lätlaste teadlikkus uutest tehnoloogiast oli üle kahe korra kõrgem kui eestlastel ning mida kõrgem haridus, seda teadlikumad olid vastajad (va keskeriharidusega vastajad, kes olid isegi pisut teadlikumad kui kõrgharidusega vastajad).

Kõige rohkem teadsid erinevaid tehnoloogiaid turismiinfokeskused, enim kasutavad erinevaid tehnoloogiaid Läti omavalitsused ja ettevõtted. Kõige vähem teavad ja kasutavad uusi tehnoloogiaid Eesti omavalitsused ja ettevõtted. Läti omavalitsused teadsid vähem sensortechnoloogiaid (25%), robotikat (25%) ja kliendihaldussüsteeme (25%), Eesti omavalitsused liitreaalsust (67%), sensortechnoloogiat (44%), kliendihaldussüsteeme (44%), näo- ja häältuvastussüsteeme (44%). Läti ettevõtted teadsid kõige vähem sensortechnoloogiat (44%) ja kliendihaldussüsteeme (44%), Eesti ettevõtted liitreaalsust (54%), keskkonnajuhtimissüsteeme (46%), roboteid (41%), 3D mudeldamist (37%), näo- ja häältuvastussüsteeme (37%) ning sensortechnoloogiaid (37%). Sihtkoha organisatsioonid teadsid kõige vähem sensortechnoloogiaid, keskkonnajuhtimissüsteeme ja liitreaalsust (50%).

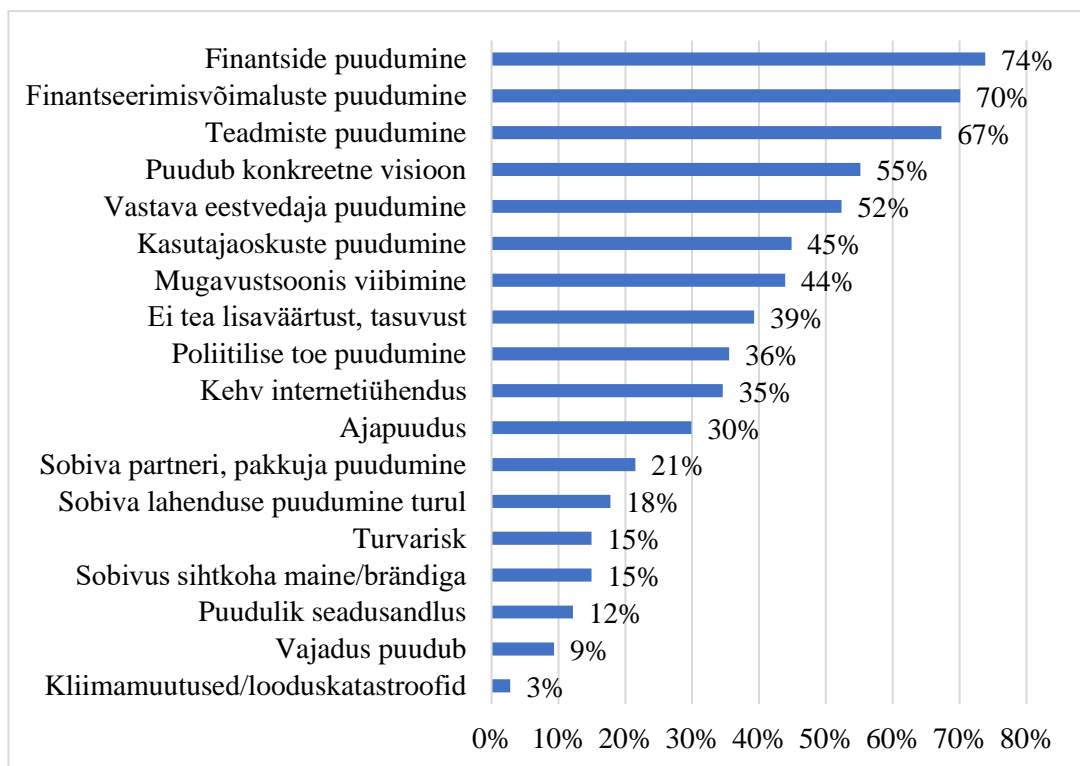
Joonis 12. Vastajate teadlikkus uutest tehnoloogiast (n=107)

Ettepanekute seas, milliseid eeltoodud tehnoloogiaid võiks oma sihtkohas kasutada, mainiti enim külastuselamuste arendamise, efektiivsuse tõstmise ja jätkusuutlikkusega seotud lahendusi: virtuaalsed teenused, digimaterjalid, audio- ja videogiidid, video-projektsioonid, GPS-põhised teenused-marsruudid-mängud, sensorsüsteemid sh külastajate lugemiseks, õhu- ja vee-temperatuuri mõõtmiseks; online broneerimis-, sisse registreerimise- ja iseteenindus-süsteemid sh digipiletid ja madala tasuvusega objektidel automatiseeritud sissepääs, alternatiivenergiad, päikesepaneeliga mobiilide laadimispunktid, jäätmekäitlussüsteemid sh ise sorteerivad, koerajäätmeboksid tänavatel.

Ekspertide hinnangul tuleks kasutusele võtta selliseid lahendusi, mis lihtsustavad tööd ja protsesse, on külastaja ootustele vastavad ja nende vajadusi rahuldavad. Esimene küsimus peaks olema, et kas kliendid ka seda lahendust ootavad, sest teenused peavad olema

mugavad, mitte tehnoloogiaga ülekoormatud. Kuna praegu puudub süsteemne andmete kogumine ja suurandmete baas, on keeruline otsuseid ja valikuid teha, aga tagada tuleks vähemalt baastase, mida kasutaja eeldab reisi planeerides ja reisi ajal. Ühe Eesti eksperdi arvates tuleks riiklikult luua selliseid lahendusi, mis toimiksid lihtsamalt valdkondades, kus konkurents kipub koostööd segama. Näiteks broneerimissüsteem, mis võimaldaks külastajal lihtsa vaevaga erinevaid teenuseid ise paketiks siduda ja nende eest kohe tasuda ilma, et ettevõtted peaksid omavahel füüsiliselt üksteist vahendama.

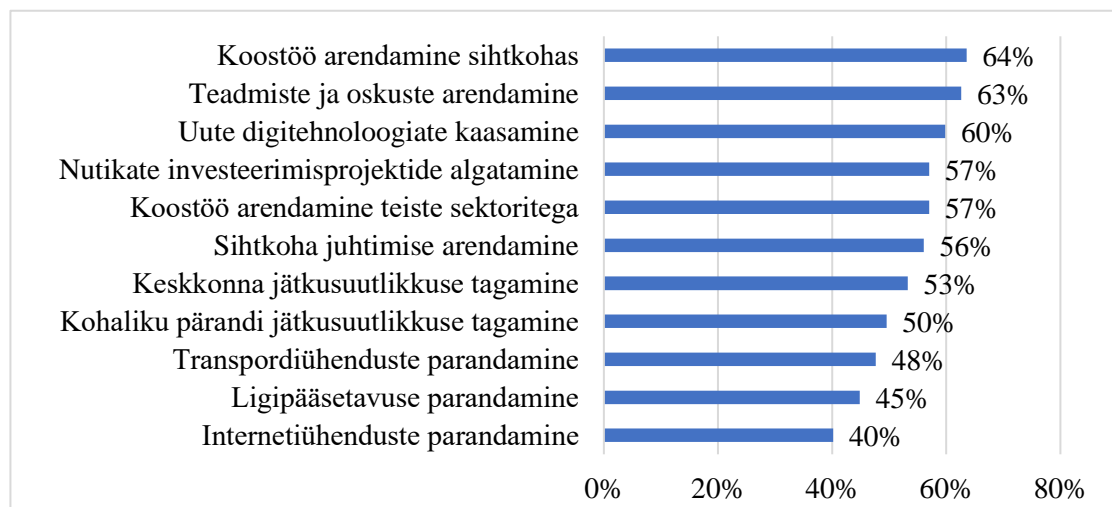
Enim mõjutavad nutikuse arengut raha ja finantseerimisvõimaluste (74% ja 70%) ning teadmiste (67%) puudumine (vt joonis 13). Vastajate eelistused erinesid – sihtkoha juhtimisorganisatsioonid märkisid kõige olulisemaks mõjuteguriks konkreetse visiooni puudumist (83%), arendusorganisatsioonid eestvedaja puudumist (75%). Finantside puudumisega sama oluliseks pidasid omavalitsused poliitilise toe puudumist (59%). Kuigi kehva internetiühendust pidasid oluliseks mõjuteguriks vaid 35%, joonistusid välja sihtkohad, kes pidasid seda väga oluliseks (peamiselt saared, rannikualad ja „mägised“ piirkonnad, kus mobiili- ja andmeside kehvem ning internetiühendus aeglasem).

Joonis 13. Nutikate lahenduste rakendamist mõjutavad tegurid (n=107)

Ekspertintervjuude tulemused kinnitasid küsitluse tulemusi. Ekspertid peavad peamiseks takistavaks põhjuseks teadmiste puudumist sh oskust formuleerida arenguvajadust. Enamasti ei teata kõiki võimalikke lahendusi ega nende rakendamisest tulenevat kasu. Tegur ja selle mõju sõltub ekspertide hinnangul ettevõtte suurusest – 2/3 ettevõtetest turismisektoris on mikro- või väikeettevõtted, kellel napib lisaks finantsressurssidele ka inimressurssi ja aega. Eesti-Läti programmi ekspertide kinnitusel toetatakse uuel rahastusperioodil koostööd, innovatsiooni, jätkusuutlikkust ja ligipääsetavust.

Kõige vajalikumaks peeti koostöö arendamist sihtkohas, sihtkoha turismiasjaliste teadmiste ja oskuste arendamist innovatsiooni ja uute tehnoloogiate valdkonnas, ning uute tehnoloogiate kaasamist. Üle keskmise eelistati ka nutikust arendavate investeerimisprojektide algatamist, koostööd teiste sektoritega ja sihtkoha juhtimise arendamist (56–57%). Joonisel 14 on toodud vastajate koondhinnang enim arendamist vajavatele valdkondadele sihtkohtades.

Joonis 14. Arendamist vajavad valdkonnad vastajate hinnangul (n=107)

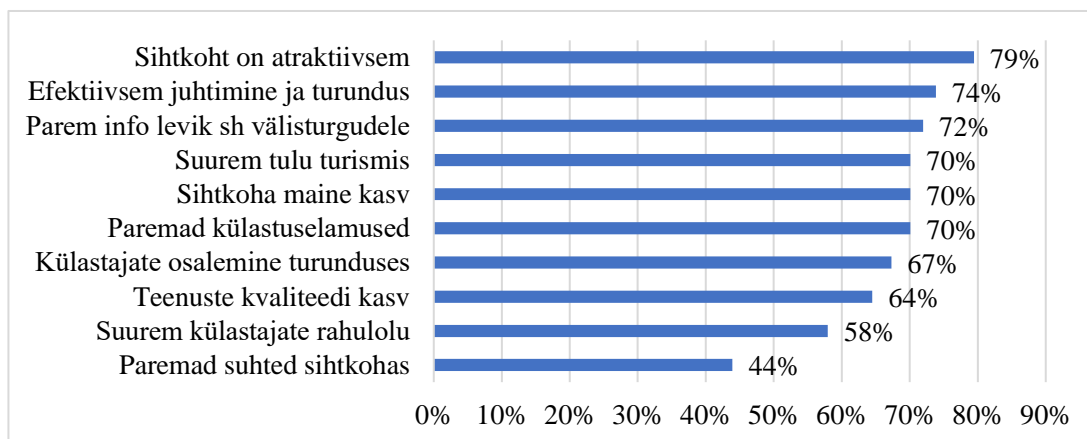
Sihtkoha osapoolte ja riikide lõikes vastused erinesid. Eesti vastajad eelistasid sihtkohas koostöö ja turismiasjaliste teadmiste arendamist. Eesti omavalitsused (OV) ja Läti ettevõtjad (EV) ka koostööd teiste sektoritega ning sihtkoha juhtimise arendamist. Läti omavalitsused ja Läti sihtkoha organisatsioonid investeerimisprojekte ning keskkonna jätkusuutlikkuse tagamist eelistasid ainsana sihtkoha organisatsioonid (vt tabel 11 lk 45). Sihtkoha juhtimise arendamist pidasid (80–100% vastajatest) vajalikuks Hiiumaa, Otepää, Peipsimaa ja Mulgimaa ettevõtjad ning transpordiühendusi Kuldiga ettevõtjad.

Tabel 11. Vastajarühmade eelistused valdkondade arendamisel (tabelis sinisega)

Valdkond	Omavalitsused		Ettevõtjad		Sihtkoha org-d	
	EE	LV	EE	LV	EE	LV
Koostöö arendamine sihtkohas	89%	38%	73%	44%	67%	50%
Teadmiste ja oskuste arendamine	78%	38%	63%	33%	72%	38%
Uute digitehnoloogiate kaasamine	56%	50%	54%	56%	61%	50%
Nutikad investeerimisprojektid	67%	63%	59%	33%	44%	63%
Koostöö teiste sektoritega	78%	25%	49%	67%	50%	56%
Sihtkoha juhtimise arendamine	78%	50%	51%	67%	56%	38%
Keskkonna jätkusuutlikkus	44%	38%	49%	44%	61%	56%
Kohaliku pärandi jätkusuutlikkus	56%	25%	44%	56%	50%	44%
Transpordiühenduste parandamine	44%	50%	41%	56%	50%	50%
Ligipääsetavuse parandamine	33%	50%	34%	33%	50%	50%
Internetiühenduse parandamine	56%	25%	37%	56%	56%	25%

Eesti OV n=9; Läti OV n=8; Eesti EV n=41, Läti EV n=12; Eesti org n=18; Läti org n=16.

Enim kasu nutika turismisihtkoha kontseptsiooni (NTSK) rakendamist arvati tulevat sihtkoha atraktiivsusele (79%), efektiivsusele (74%) ja paremale info levikule (72%). Vastajate arvates avaldab nutika turismikontseptsiooni rakendamine ka mõju turismitulu suurenemisele, sihtkoha maine ja külastuselamuste parandamisele. Kõige vähem usuti paremate suhete tekkimisele sihtkoha osapoolte vahel (vt joonis 15).

Joonis 15. Vastajate hinnang NTSK rakendamisest tulenevale kasule (n=107)

Ekspertintervjuudes selgus, et sihtkohtade hea koostöö jaoks puuduvad tihti ühised eesmärgid, inspireerivad ideed, tugev eestvedaja ja motivatsioon, et olemasolevad vähesed ressursid parema tulemuse nimel teistega koondada. Ühe eksperdi hinnangul ei toimi sellised koostöömudelid, kus on liiga palju prioriteete, erinevad eesmärgid ja võimekused: „Võrdsuse põhimõttel jagatav ressurss hajub ära ning tulemuseni ei jõuta. Koostöö siht peaks olema võimalikult kitsas ja täpne, sest mida laiem osalejate ring, seda

keerulisem – suurtel ümarlaudadel viisakuste vahetamisest kaugemale ei jõuta". Ekspertide arvates toimib juhtumipõhine lahendamine paremini. Koostöö osas tuleb aga kannatlik olla, sest suhete ja koostöö kujunemine võtab aega. Ühe Eesti eksperdi sõnul läheb usaldusliku suhte loomiseks vähemalt 3 aastat ning probleemid tulevad tavaliselt vähesest kommunikatsioonist ja moonutatud (suurematest) ootustest üksteisele.

Nutika turismisihtkoha kontseptsiooni (NTSK) rakendamise tulenevasse kasusse uskusid kõige enam Eesti ja kõige vähem Läti omavalitsused ja ettevõtjad. Lätlased uskusid kõige vähem suhete paranemisse sihtkohas (KOV 0%, EV 22%). Vastupidiselt Läti ettevõtjatele, kes ei uskunud külastajate osalemisse turunduses, lootsid sellele Eesti turismiorganisatsioonid kõige rohkem (78%) (vt tabel 12). Vanuste lõikes uskusid nutika turismisihtkoha rakendamise tulenevasse kasusse enim 40–59aastased, kõige vähem 30–39aastased.

Tabel 12. Vastajate hinnang NTSK rakendamise tulenevale kasule

Võimalik kasu kontseptsiooni rakendamise tulemusena	Omavalitsused		Ettevõtjad		Sihtkoha org-d	
	EE	LV	EE	LV	EE	LV
Sihtkoht on atraktiivsem	100%	75%	80%	56%	61%	75%
Efektiivsem juhtimine ja turundus	89%	50%	78%	56%	67%	69%
Parem info levik sh välisturgudele	78%	38%	80%	67%	56%	63%
Suurem tulu turismis	78%	25%	68%	67%	67%	75%
Sihtkoha maine kasv	78%	38%	73%	78%	61%	69%
Paremad külastuselamused	78%	75%	61%	67%	61%	81%
Külastajate osalemine turunduses	67%	50%	68%	22%	78%	50%
Teenuste kvaliteedi kasv	78%	25%	63%	44%	67%	56%
Suurem külastajate rahulolu	67%	13%	59%	56%	56%	56%
Paremad suhted sihtkohas	67%	0%	34%	22%	56%	56%

Eesti OV n=9; Läti OV n=8; Eesti EV n=41, Läti EV n=12; Eesti org n=18; Läti org n=16.
Märkus: sinisega enim ja punasega vähem kasu toovad võimalused vastajate hinnangul.

Küsimusele, kui oluliseks peate nutika turismikontseptsiooni rakendamist, pidas kõigest vastajatest 50% nutika turismikontseptsiooni rakendamist väga oluliseks ja 45% pigem oluliseks, erapooletuks jäi 5%. Omavalitsuste lõikes pidasid nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamist eestlased väga oluliseks, lätlased pigem oluliseks. Ka vanuste lõikes oli märgata erisusi – kuni 39aastastest pidasid nutika turismisihtkoha rakendamist väga oluliseks vaid 20%, üle 60aastastest 33%, teistes vanusegruppides oli see näitaja 50–55%. Kõik eksperdid (va üks, kes pidas pigem oluliseks) pidasid nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamist väga oluliseks.

2.4. Järeldused ja ettepanekud

Magistritöö eesmärk oli välja selgitada Eesti-Läti piiriala turismisihtkohtade teadlikkus nutika turismisihtkoha kontseptsioonist, selle rakendamist takistavad ja soodustavad tegurid ning teha ettepanekud turismisihtkohtade nutikamaks arendamiseks. Dokumendianalüüsis ja internetiuuringus selgunud andmete, küsitluse tulemuste ning ekspertintervjuude vastuste alusel on võimalik teha asjakohaseid üldistusi, järeldusi ja ettepanekuid.

Teaduslikest allikatest selgus, et turismisihtkoht on samal geograafilisel alal asuv, oma identiteediga ning erinevaid turismiteenuseid ja elemente hõlmav piirkond (Buhalis, 2000, lk 97; Murphy *et al.*, 2000, lk 30–44; Haugland *et al.*, 2010, lk 282; Morrison, 2018, lk 30–48; UNWTO, 2019) aga nende määratlemine on keeruline (Buhalis, 2000). Gajdošik märkis oma uuringu järeldustes, et see on keeruline isegi sihtkohta juhtivale organisatsioonile. Läbi viidud uuringu põhjal võib kinnitada, turismisihtkohtade täpne määratlemine on keeruline ja seda ka sihtkoha osapooltele. Sihtkohta oli lihtsam piiritleda kui tegemist oli konkreetse linna, saare või selgete administratiivsete/kokkulepitud piiridega piirkonnaga, mis kinnitab Medliku (1993, viidatud Hall, 2008, lk 191 vahendusel) traditsioonilist sihtkoha määratlemise käsitlust.

Eestis on varasemalt sihtkohti piiritletud maakondadena, mis on hakanud nihkuma identiteedilt eristuvamate piirkondade suunas. Uuringu tulemusena selgus, et puhkaestis.ee toodud sihtkohtade määratlus konkreetse linna, saare või geograafiliselt ja identiteedilt eristuva piirkonnana toimib – maakonnana piiritlesid uuringus end vähesed ning omavalitsusena mitte keegi. Määratlemine osutus keerukamaks aladel, kus kohtusid mitu sihtkohta (Sibulatee, Peipsimaa, Setomaa, Vana-Võromaa) või mille piirid ei ühtinud ühegi administratiivse piiriga (Matsalu ja Soomaa rahvuspargid). Uuringu tulemused näitasid, et neid sihtkohti tajutakse originaalsetena aga kultuuripiirkondi erineva imagoga, seega nende defineerimine võib ajada segadusse ka külastajaid.

Läti turismistrateegias on sihtkohad määratletud regioonidena, sealt edasi väiksemate sihtkohtade määratlemisel on segadus – uuringu raames ei piiritlenud ühtse sihtkohana end ligi pooled vastajatest – ka samas piirkonnas või omavalitsuses asuvad sarnase identiteediga kohad. Pigem määratleti end omavalitsuste kaupa, enamasti endiste

väikevaldadena. Uuringu tulemused kinnitavad Rozite ja Steina (2019) järeldusi, et sihtkoha planeerimine, juhtimine ja arendamine toimub Lätis omavalitsuste baasil. Autor peab õigeks arvestada Smith (1995, viidatud Hall, 2008, lk 191–192 vahendusel) käsitlusega, et sihtkoht võiks olla suurem kui üks omavalitsus. Kui Lätis määratletakse regioonide sees „ametlikult“ eristuvad turismisihtkohad ja nende piiritlemise kriteeriumid, siis ehk oleks lihtsam kokku leppida ka muudes tingimustes ja koostöös.

Bieger (1998, lk 7) ja Buhalis (2000, lk 97) on leidnud, et sihtkohti tajutakse erinevalt. Uuringu põhjal saab järeldada, et sihtkoha turismiasjalised tajuvad sihtkohta teisiti kui naabrid. Sihtkohta tajuti seda sarnasemalt, mida selgemad olid sihtkoha piirid ja tugevam bränd. Kui kohalikul kultuuripärandil põhinevaid sihtkohti piiritleti ja tajuti täpsemalt (Kihnu, Mulgimaa, Setomaa, Peipsimaa, Vormsi), siis näiteks muid maapiirkondi või rannikualasid (eriti Lätis) tajuti sarnasemalt st mitteeristuvatena. Darwish ja Burns (2018) järeldasid, et sihtkohti võib võtta kui konkureerivaid kaubamärke. Eristuvate tugevuste leidmine, sihtkoha brändi loomine ja juhtimine on seega sihtkoha edukuse osa ning aitaks sihtkohta paremini tajuda, seega võiksid sihtkohad tegeleda teadlikumalt sihtkoha brändi loomise ja juhtimisega.

Teoorias selgus, et igal turismisihtkohal on oma elutsükkel, mis koosneb erinevatest arengufaasidest (Butler, 2015; Avila *et al.*, 2015; Stainton, 2020). Magistritöö uuringu raames positsiooniti sihtkohad elutsüklis osapoolte taju alusel. Esines eriarvamusi ning vastuste järgi positsioneeriti mitmed sihtkohad korrakahe faasi või nende vahele. Täpsemaks positsioonimiseks tuleks arvesse võtta ka mudeli muid näitajaid (küllastajate arv ja sihtkoha ajalugu). Uuringu tulemusel selgunud tajutud positsioonid (lk 40 joonisel 10) aitavad aga strateegia valikul (arenemise faasis olevatel sihtkohtadel on võimalik kohe kokku leppida nutikuse ja jätkusuutlikkuse väärtused, küpsusfaasis ja stagneeruvatel tähendab see suuremat kaasamist ja muutuste juhtimist).

Nutika turismisihtkoha kontseptsiooni käsitlusi on teoorias erinevaid – oli tehnoloogial põhinevaid (Gretzel, Reino *et al.*, 2015; Gretzel, Sigala *et al.*, 2015), kui selliseid, milles peeti „pehmemaid“ väärtusi sh inimkesksus, jätkusuutlikkus, võimekus ja koostöö tehnoloogiast olulisemaks (Yalcinkaya *et al.* 2018; Coca-Stefaniak & Seisdedos, 2020; Ortega & Malcolm, 2020). Uuringu tulemused näitasid, et piiriala osapooled tajuvad nutikusena pigem tehnoloogiat ja selle abil elamuste loomist. Varasemalt on osapoolte

taju nutika sihtkoha kontseptsiooni kohta uurinud Ortega ja Malcolm (2020) ning Vargas-Sanchez (2016), kes jõudsid sarnasele järeldusele – vastajad seostasid nutika turismisihtkoha kontseptsiooniga ennekõike tehnoloogiat ja innovatsiooni ning siis muid väärtusi. Eestvedamise seostamine nutikusega oli sama tagasihoidlik nii Mehhikos, Hispaanias ja Portugalis kui Eesti-Läti piiriala asjaliste seas. Eriti Läti turismiasjalised ei pidanud sihtkoha juhtimist oluliseks, mis võib tähendada, et sihtkohtade teadliku juhtimise vajadus Lätis vajab arutamist ja teadvustamist.

Autor järeldab erinevate käsitluste analüüsimise tulemusel, et nutika turismisihtkoha kontseptsiooni põhialused on tehnoloogia, innovatsioon, koostöö, eestvedamine, võimekus, jätkusuutlikkus ja ligipääsetavus. Uuringus saadud erinevate vastuste ja vähese ühise arvamuse alusel võib järeldada, et turismiasjalistel puudub teadlikkus selgelt defineeritud nutika turismisihtkoha kontseptsioonist. Luua tuleks emakeelne definitsioon ning nutika turismi ja nutikate sihtkohtade teemat selgitada. Tuginedes teooriale ja uuringu tulemustele, võiks autori ettepanekul nutika turismisihtkoha kontseptsiooni põhialused olla ülalmainitud seitse alustala ning definitsioon eesti keeles võiks olla: „Nutikas turismisihtkoht kaasab tehnoloogia, erinevad osapooled ja valdkonnad, arendab osapoolte võimekust ja koostöövõimalusi, tagades nii efektiivsed protsessid, sihtkoha jätkusuutlikkuse, kättesaadavuse ja külustuselamused, luues heaolutunde külustajatele ja kohalikele ning kasu piirkonnale.“.

Varasemad uuringud on näidanud, et turismiasjaliste teadlikkus uutest tehnoloogiatest ja digipädevus on madal (Dredge *et al.*, 2018; ERTO *et al.*, 2018). Uuringus selgus aga, et piiriala turismiasjalised teavad uusi tehnoloogiaid päris hästi (või on vähemalt enamikku neist kuulnud). Toodud vastuste alusel võib siiski järeldada, et kuigi uusi tehnoloogiaid teatakse, pole teadmised nende soetamiseks või kasutamiseks piisavad. Enim teati pikalt kasutuses olnud (veebileht, sotsiaalmeedia, WiFi, GPS, broneerimissüsteemid) või meedias rohkelt kajastust saanud tehnoloogiaid (jäätmete sorteerimine, ringmajandus, taaskasutus, alternatiivenergiad). Vähem teati uuemaid ja spetsiifilisemaid tehnoloogiaid (sensorehnoloogia, keskkonnajuhtimine, liitreaalsus, 3D, robotid, näo- ja häältuvastusseadmed, kliendihaldussüsteemid), millest mitmed on maailma nutikaimates ja uuenduslikumates sihtkohtades külustuskogemuste täiendamiseks kasutusel.

Uuringus selgunud sihtkohtade vajadused nutikate tehnoloogiate kaasamiseks on seotud külastuselamuste arendamise, efektiivsuse tõstmise ja jätkusuutlikkusega:

- virtuaalsed teenused, tuurid, tutvustused, audio- ja videogiidid, GPS lahendused;
- virtuaal- ja liitreaalsus sh lõhnad ja erivajadustega inimestele teenuste arendus;
- 3D/5D tooted ja digitaalsed materjalid sh videod, videoprojektsioonid jm;
- online broneerimis-, sisse registreerimise- ja iseteenindussüsteemid sh digipiletid ja madala tasuvusega objektidel automatiseeritud sissepääs;
- sensorid sh külastajate lugemiseks, õhu- ja veetemperatuuri mõõtmiseks;
- alternatiivenergiate kasutamine, päikesepaneeliga mobiilide laadimispunktid;
- jäätmekäitlussüsteemid sh ise sorteerivad, koerajäätmeboksid tänavatel.

Tuginedes Ivars-Baidal jt (2017) ning ekspertintervjuude vastustele, arvab autor, et nutikaks arendamiseks tuleks tehnoloogiat kaasata protsesside lihtsustamiseks ja külastuselamuste parandamiseks ning vajadusi ja arvamusi tuleks uurida ka külastajatelt. Ettepanekud tehnoloogia kaasamiseks ja jätkusuutlikkuse tagamiseks on tabelis 14.

Tabel 14. Autori ettepanekud Eesti-Läti piiriala sihtkohtade nutikamaks arendamiseks

Nutika turismisihtkoha põhialus	Ettepanek
TEHNOLOOGIA	
	Tõsta teadlikkust uutest tehnoloogiatest, arendada koostööd IT-sektoriga.
	Kaardistada turismiettevõtete ja organisatsioonide äriprotsessid ja nende võimalik optimeerimine tehnoloogia abil.
	Arvutada välja saadav kasu, efektiivsus, lisandväärtus erinevate tehnoloogiate kasutuselevõtmisest ettevõtte, sihtkoha, regiooni, riigi tasandil.
	Tagada omavalitsuste ja riigi koostöös elementaarse infrastruktuuri olemasolu, sest kehv internetiühendus ja puudulik mobiililevi maapiirkondades võib takistada nutikate lahenduste kasutuselevõttu, külastajakogemusi ja ellujäämist.
	Uurida ja analüüsida külastajate ootusi ja vajadusi digilahenduste osas, kaasata kasutajaid väljatöötamisse.
	Kaasata külastajate vajadustele vastavaid ja külastuskogemusi parendavaid ning kvaliteeti mõjutavaid ja efektiivsust loovaid digitaalseid lahendusi.
JÄTKUSUUTLIKKUS	
	Eelistada alternatiivenergiatel põhinevaid lahendusi.
	Arendada kohalikul ressursil, pärandil ja kultuuril põhinevaid tooteid ja teenuseid.
	Arendada jäätmekäitlussüsteeme, tõsta teadlikkust jäätmete vähendamise ja sorteerimise vajalikkusest (näiteks kehtestada nõuded ja vastav info üritustel, tänavatoidu kaasamüügi pakenditel jne).
	Tegeleda sihtkoha brändi juhtimisega. Väiksemad, samas piirkonnas ja sarnased kohad võiksid liituda üheks suuremaks sihtkohaks.
	Jälgida sihtkoha elutsükli, külastajate arvu ning hinnata sihtkoha taluvusvõimet, turismi mõju ja vajadusel hajutada külastajaid.

Dredge jt (2018) leidsid, et sotsiaalsed ja demograafilised faktorid omavad olulist rolli inimeste motivatsioonis ja oskustes uusi tehnoloogiaid kaasata. Uuringus toodud vastuste alusel võib järeldada, et vanus teadlikkust ja erinevate tehnoloogiate kasutamise motivatsiooni ei mõjutanud. Küll aga rahvus – lätlased osutusid kaks korda „nutikamaks“ kui eestlased. Dokumendianalüüsis selgus, et Läti turismikõrgkoolides on turismierialade kõrval ka IT-erialad, mis on võimaldanud õppeainete integreerimist ja nutikate turismiõppeainete ning innovaatiliste koostöömudelite loomist. Ekspertintervjuus selgus, et puudujääk on Läti hariduses jätkusuutlikkuse ja teenuse disaini ainetes, mis on Eestis tugevalt esindatud. Vanuse mõju oli nähtav suhtumisest nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamisele tulenevasse kasusse ja olulisusele (hinnang oli madalam kuni 39-aastaste ja üle 60-aastaste seas).

Euroopa kõige nutikamaks riigiks peetava Hispaania turismiharidust analüüsides jõudis Femania-Serra (2018) tulemusele, et kuigi IKT olulisus turismis kasvab, on selle osa turismiõppes minimaalne ning algatused nutikuse ja nutika turismi arendamiseks kõrgkoolides puuduvad. Dokumendianalüüsis selgus, et erinevalt Lätist, puuduvad ka Eesti turismierialade õppekavades innovatsiooni ja uusi tehnoloogiaid käsitlevad õppeained. Kuigi Eesti haridusvaldkonna regulatsioonid võimaldavad õpingutesse kaasata aineid ka teistest tasemetest ja õppekavadest, siis hetkel on võimalik õppida ainult turismi või ainult infotehnoloogiat aga mitte nutikat turismi ega nutikaid tehnoloogiaid turismis. Tuginedes Dredge jt (2018) ning Femania-Serra (2018) järeldustele, mille alusel turismisihtkoha arenguprotsessis ei tohiks unustada ära ka vastava haridussüsteemi arendamist, tuleks arendada ka piiriala turismikoolide õppekavasid.

Uute meetodite ja tehnoloogiate kasutusele võtmisel tuleb arvestada võimalike takistavate või soodustavate mõjuteguritega. Teooriast lähtuvalt võivad välimised mõjutegurid olla näiteks poliitilised, majanduslikud, keskkonnast, õigusaktidest ja/või tehnoloogia arengust tulenevad (Zhang & Xiao, 2013; Henderson, 2016; Dredge *et al.*, 2018). Uuringu tulemuste alusel nõustub autor ka Dredge jt (2018) järeldusega, et arengut võib mõjutada ka geograafiline asukoht – maapiirkondades on digitaliseerimisega kaasneva taristu rajamise võimalikkus ja kulud teistsugused kui suurlinnades. Kehv internetiühendus ja puudulik mobiililevi joonistusid välja nii maapiirkondades (saartel ja äärealadel) kui linnades. Tehnoloogia kaasamise puhul on aga vajalik vastava infrastruktuuri olemasolu

(Gretzel, 2018), selle puudumine võib takistada nii nutikate lahenduste kasutuselevõttu kui sihtkoha üldist konkurentsivõimet.

Teoorias selgus, et sihtkoha areng ja edukus sõltub kõige enam sisemistest teguritest ehk sihtkoha juhtimisest, koostööst (Butler, 2015; Halkier *et al.*, 2014; Morrison, 2018) ja võimekusest (Haugland *et al.*, 2010; Sainaghi *et al.*, 2018). Uuringust selgunud peamised mõjutegurid (finantside, teadmiste, visiooni, eestvedaja ja koostöö puudumine) on seotud just sihtkoha võimekusega, mistõttu leiab autor, et sihtkoha võimekust sh mainet, osapoolte teadmisi, oskusi, ressursse tuleb ühiselt arendada, panustada ja kasutada ning üksteist ja omavahelist koostööd tunnustada ja soodustada. Hispaanias loodi nutikate sihtkohtade arendamise ja juhtimise toetamiseks vastavad juhendmaterjalid, kvaliteeti kirjeldavad standardid ning avalik sektor veab eest koostööd nii sihtkohas kui teiste sektoritega (Avila *et al.*, 2015; UNE, 2020; AENOR, 2019; Carrilo-Hidanllo & Pulido-Fernandez, 2018). Samasugune riiklikul tasemel sihtkohtade arendamise eestvedamine ja mentorlus võiks olla ka Eestis ja Lätis.

Koostöö puudumine jäi ankeedis võimaliku vastusevariandina pakkumata, küll aga toodi seda välja mitmel korral täiendava kommentaarina. Samuti võib muude vastuste alusel järeldada, et see on piiriala sihtkohtade jaoks oluline mõjutegur. Uuringus selgus, et koostöö arendamist sihtkoha osapoolte vahel peetakse kõige vajalikumaks just Eestis. Kuigi Läti osapoolte vahel on koostöö nõrk, ei usutud, et seda saaks parandada või et see oleks vajalik. Rozite ja Steina (2019) on leidnud, et omavalitsuste vahel usaldus ja koostöö puudub. Kuigi mitmed sihtkohad on osalenud ühistes koostööprojektides, selgus ka intervjuus Läti ekspertidega, et koostöö turismivaldkonnas on ebapiisav nii sihtkoha erinevate osapoolte kui omavalitsuste vahel – osapooled ei näe end osana tervikust ega suuremat pilti. Nende hinnangul on koostöö arendamine aga väga oluline. Nii saadud vastuste kui dokumendianalüüsi tulemuste alusel pole sihtkohtades hea koostöömudel veel välja kujunenud ning turismisektoril puudub koostöö teiste sektoritega.

Autor hindab Gjedia ja Ndou (2018) järeldust, et suhete loomise ja säilitamise oskust saab ja peab õpetama. Selliseid õppeaineid koolides veel ei ole, aga grupitöid, meeskonnatöid ja suhtlemist praktiseeritakse muude ainete raames. Seda küll teadlikult juhendamata ja grupiprotsesse tutvustamata. Sektorite ja osapoolte vahelise koostöö soodustamiseks kasutavad mitmed nutikad sihtkohad *Living Lab* meetodit, mis ühendab disainmõtlemise

ja erinevad osapooled uute lahenduste väljatöötamiseks (Ståhlbröst & Holst, 2012; Buhalis & Amaranggana, 2014; Avila *et al.*, 2015; Boes *et al.*, 2015). Tudengite, ettevõtete, teadlaste ja arendajate koostöös ning vastava finantstoe ja mentorluse kaasabil, arendatakse ideedest prototüübid, pilootprojektid, uued tooted, teenused, ettevõtted ja töökohad (TR3S, 2014). Sama mudelit võiksid proovida ka piiriala sihtkohad.

Uuringust selgus, et nutikat arengut mõjutavad enim finantside ja finantseerimisvõimaluste puudumine uute tehnoloogiliste lahenduste kasutuselevõtuks. Ka Dredge jt (2018) on varasemalt nimetanud peamise põhjusena finantside puudumist. Eesti ja Läti on väikesed riigid, mistõttu ei suudeta tõenäoliselt võistelda Aasia ja Araabia rikaste riikide investeringutega ja kulutustega nutikuse arendamisse. Seda enam tuleb olla nutikas ja olemasolevaid, igaühe eraldi ressursse kombineerida suurema ja parema tulemuse nimel. Autor nõustub Hauglandi jt (2010) järeldusega, et vajalik on arendada sihtkoha võimekust ehk osapoolte kollektiivset võimet integreerida ressursse ja pädevusi muutuste elluviimiseks. Sihtkohtades tuleks arendada koostöövõimekust ja omavahelisi suhteid ning proovida loovaid koostöömudeleid.

Uuringu tulemusena saab järeldada, et mitte ainult koostööd sihtkohas, vaid ka teiste sihtkohtade ja sektoritega peetakse üha enam arengut ja konkurentsivõimet mõjutavaks teguriks (Prokkola, 2008; Fyall *et al.*, 2012; Favre-Bonte *et al.*, 2019). Valdav osa pooldajatest olid Eesti omavalitsused, vähem Läti omavalitsused. Autor nõustub Favre-Bonte jt (2019), Plechero ja Chaminadega (2016) ning Prokkolaga (2008), et uute ressursside, ideede ja loova lähenemisega partnerid mujalt sektoritest ja territooriumitelt, ning piiriülene koostöö aitavad toime tulla nii kohapealsete väljakutsete, kui globaalsete muutustega. Piiriüleseid rahastusprogramme ja toimivatest näidetest eeskuju võttes, tuleks algtada nutikust ja innovatsiooni edendavaid investeerimis- ja arendusprojekte.

Uuringus saadud osapoolte vastused kinnitasid ka Beritrelli jt (2014) järeldusi, et sihtkohas kohtuvad omavahel erinevad loogikad. Kui Beritrelli jt said kolm erinevat loogikat (avalik sektor, erasektor ja külastaja), siis antud uuringu alusel võis neid tuvastada rohkem sh lisaks eelmainitutele sihtkoha juhtimis- ja arendusorganisatsioonide loogika (mõistab külastajat aga ei näe laia pilti ega saa aru äri loogikast). Uuringu tulemustes ja eelnevates järeldustes välja tulnud eelistuste erinevus ja keerukad suhted kinnitavad Sautteri ja Leiseni (1999, lk 313–326) ning Fyall jt (2012, lk 10–36) teooriat,

et sihtkohad on raskemini hallatavad süsteemid ning osapoolte erinevate huvide tõttu võivad konfliktid kergemini tekkida. See kinnitab ka varasemat tulemust ja järeldust, et turismisihtkoht vajab koordineeritud juhtimist.

Haugland jt (2010) ning Sainagh jt (2018) peavad sihtkoha koordineerimist ja juhtimist olulisimaks teguriks. Uuringus selgus, et sama meelt on eestlased, kuid Läti sihtkohtade omavalitsuste ja turismiorganisatsioonide arvates pole sihtkoha juhtimise arendamine oluline. Ekspertide vastused kinnitasid, et Lätis pole sihtkohtade juhtimine ja koostöö siiski nii hea, et seda arendama ei peaks. Tuginedes Beritrelli jt (2014) järeldusele ja ekspertide vastustele, on tulemuslik koostöö ja kokkulepete sõlmimine ühiste eesmärkide ja sihtkohta koordineeriva DMO olemasolul siiski võimalikud.

Uuringus selgus, et sihtkohta juhtiva organisatsioonina määratlesid end vähesed. Samuti oli vastustes „visiooni puudumine“ ja „eestvedaja puudumine“ märgata sihtkohtades toimetavate turismiorganisatsioonide enda rolli mitte mõistmist. Tuginedes Dredge jt (2018) järeldusele ja UNWTO (2019) juhistele, arvab autor, et sihtkohtade arendamise jaoks peaksid olema konkreetsed vastutajad ning praegustest turismiorganisatsioonidest tuleks arendada sihtkohti strateegiliselt ja terviklikult juhtivad DMO-d koos kokkulepitud funktsioonidega. Selle rolli täitmiseks on vajalik piisava suuruse ja pädevusega meeskond ning eelarve. Praegused turismiorganisatsioonide meeskonnad koosnevad keskmiselt 1-3 töötajast, kes tõenäoliselt ei suuda kõiki rolle täita. Autor soovib edasi arendada sihtkohtade juhtimis- ja koostöömudeleid, pöörates tähelepanu sihtkohtade piiritlemisele ühest omavalitsusest suurema piirkonnana ja ressursside koondamise vajadusele.

Uuringus saadud vastuste alusel võib järeldada, et mitmetel sihtkohtadel puudub arendamiseks sageli nii visioon, strateegia kui vajalikud ressursid. Ivars-Baidal jt (2017) alusel ei peitu nutika turismisihtkoha arendamise võti ressurssides, vaid DMO funktsioonides. Teooria alusel saab järeldada, et sihtkoha juhtimismudelitest jätkusuutlikum ja konkurentsivõimelisim on avaliku ja erasektori koostöö koos proportsionaalse panustamise ja omatulu teenimisega (Carrilo-Hidalgo & Pulido-Fernandez, 2018). Uuringus selgus, et taolisi sektorivahelisi koostöös toimivaid juhtimismudeleid piirialal hetkel palju ei ole, kuigi mõlemas riigis on taoliste klastrite loomine eesmärgiks. Piirialal toimetavad peamiselt aga 1–2 töötajaga väikeettevõtted, kellel puudub võimekus panustada taolise klatri tegevustesse nii aja, inimeste kui rahaga.

Sihtkohtade sisemiste mõjuteguritega seotud ettepanekud on toodud tabelis 15 ning kõik töös esitatud ettepanekud osapoolte lõikes on toodud koondtabelina lisis 10.

Tabel 15. Ettepanekud Eesti-Läti piiriala turismisihtkohtade nutikamaks arendamiseks

Nutika turismisihtkoha põhialus	Ettepanek
INNOVATSIOON	
	Otsida uute ressursside ja ideedega partnereid mujalt sektoritest ja regioonidest.
	Proovida uusi koostöömudeleid ja -vorme sh tudengite, ettevõtete, teadlaste ja arendajate koostöös korraldada häkatone, töötube, konkursse jm.
	Seada eesmärgiks arendada igal aastal x arv ideedest x arv prototüüpe, projekte, uusi tooteid, teenuseid jne. Proovida x arv uusi meetodeid, koostöömudeleid jne.
KOOSTÖÖ	
	Arendada osapoolte vahelist suhtlemist, koostööd, viia ühiselt aastas ellu x arv ühistegevusi, sündmusi, projekte vm.
	Arendada koostööd teiste sektoritega (IT, loomemajandus, kultuur jne) – korraldada aastas x arv ühiseiseminare, häkatone, nõupidamisi jne.
	Kasutada <i>Living Lab</i> koostöömeetodit, mis ühendab disainmõtlemise ja erinevad osapooled uute lahenduste väljatöötamiseks.
	Arendada koostööd teiste sihtkohtadega (regioonis sees, rahvusvaheliselt, õppida teiste kogemustest, koondada teadmisi ja ressursse paremaks tulemuseks).
EESTVEDAMINE	
	Lua riiklik visioon ja meetmed nutika turismi ja sihtkohtade arendamiseks.
	Lua turismisihtkohtade piiritlemise kriteeriumid ja määratleda sihtkohad.
	Kehtestada omavalitsuste arengustrateegiatele ühtne struktuur ja kestvus (Eestis).
	Lua sihtkohtade arendamise ja juhtimise strateegiad, vastutav DMO.
	Liita samas piirkonnas olevad vähemvõimekad omavalitsused, et „ellujäämisstrateegiast“ saaks innovatsiooni püüdev arendusstrateegia.
	Lua emakeelsed sihtkohtade juhtimise ja arendamise juhendmaterjalid, tutvustada ja teadvustada sihtkoha juhtimise vajalikkust, DMO rolle.
VÕIMEKUS	
	Arendada sihtkohtade DMO-d võimekaks, luues konkreetse sihi, eesmärgid, tegevuskava, mõõdikud, meeskonna ja tagades ressursid.
	Arendada sihtkohtade külastusvõimekust arendades taristut ja atraktsioone.
	Arendada osapoolte teadmisi ja oskusi sh nutika turismi ja innovatsiooni alal.
	Õpetada suhete loomise ja säilitamise oskust, meeskonnatööd.
	Uuendada turismikoolide õppekavasid, lisada regionaalsetesse kõrgkoolidesse IT-erialad, luua ühiseid aineid haridustasemetel ja -liikide vahel, lisada nutikust ja innovatsiooni arendavaid aineid turismierialade õppekavadesse. Õpetada ja juhendada suhete loomise ja säilitamise oskust ja meeskonnatööd.
	Kombineerida igähe eraldi ressursse suurema ja parema tulemuse nimel. Leppida kokku juhtumipõhised tegevused ja panustamine.
	Anda sisendit rahastusprogrammide meetmete väljatöötamiseks, algatada koostööprojekte, kaasata väliseid ressursse (vastavate teadmistega partnereid jm).
LIGIPÄÄSETAVUS	
	Muuta avalik ruum, objektid, transpordi- ja infosüsteemid ligipääsetavamaks.
	Arendada ühendusi sihtkohas, sihtkohtade vahel ja rahvusvaheliselt.
	Lua tegevuskava, muuta kättesaadavaks ligipääsetavuse arendamise juhised.
	Tõsta osapoolte teadlikkust ja koolitada ettevõtete/organisatsioonide töötajaid.

Kokkuvõttes võib öelda, et nutika turismisihtkohta arendamine ei erine oluliselt tavapärasest turismisihtkoha arendamisest – külastajate nõudmised ja ootused mõlemale on samad. Küll aga annab teadlik strateegiline juhtimine ning võimekuse, heade suhete ja koostöö arendamine suuremad arenguvõimalused ja parema konkurentsivõime. Eesmärgiks ei tohiks olla tehnoloogia kaasamine ja digitaliseerimine nutikuse pärast, vaid selleks, et saada tegevuste parendamiseks kvaliteetseid andmeid, muuta ressursid jätkusuutlikumaks ja tegevused efektiivsemaks ning luua elamusi. Nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamiseks ehk vajaliku tehnoloogia kaasamisest, innovatsioonist, koostöö ja võimekuse arendamisest, strateegilisest juhtimisest ning jätkusuutlikkuse ja ligipääsetavuse tagamisest, võivad nii külastajad, turismiasjalised, kohalikud elanikud kui muud valdkonnad.

Edasised uuringud võivad minna piiriala ja sihtkohtade ning nutikuse teemade lõikes rohkem süvitsi. Uurida võiks külastajate sihtkohtade maine taju, piiriala ja turismisihtkohtade külastajate klienditeekonda, kaardistada nutikuse kontseptsiooni arvestades sihtkohtade täpsemad arenguvajadused ja -võimalused külastaja vaatest lähtuvalt, ning teha ettepanekuid klienditeekonna parandamiseks ja külastuselamuste loomiseks. Samuti saaks katsetada koosloomevõimalusi sihtkohtadega sh nii külastajate kaasamist koosloomesse, kui proovida erinevaid koostöömudeleid erinevate sektorite ja ülikoolidega. Edasi minnes võiks välja töötada sihtkohtade, regioonide või riikide nutika turismi arendamise strateegiaid, luua konkreetseid juhtumipõhiseid lahendusi sh projekte.

KOKKUVÕTE

Turismisihtkoht on samal ajal asuv, eristuva identiteediga piirkond, mida aga praktikas võib olla keeruline täpselt määratleda. Nutika turismisihtkoha kontseptsiooni põhialused on tehnoloogia, innovatsioon, koostöö, eestvedamine, võimekus, jätkusuutlikkus ja ligipääsetavus. Sihtkoha arengut mõjutavad erinevad tegurid, mille mõju sõltub sihtkoha võimekusest neid märgata, vältida või nutikalt juhtida ja ära kasutada. Peamiselt mõjutab turismisektorit digitehnoloogia areng ning väliskeskonna poliitiline, sotsiaalne ja majanduslik seis. Sisemised mõjutegurid on seotud sihtkoha võimekusega muutusi juhtida, uusi teadmisi ja partnereid kaasata, koordineerida osapoolte teadmisi, ressursse, omavahelisi suhteid ja koostööd. Sihtkoha arengut mõjutab ka positsioon oma elutsükli.

Nutikate turismisihtkohtade arendamiseks on vajalik analüüsida sihtkohtade hetkeolukorda, osapoolte teadlikkust nutika turismisihtkoha kontseptsioonist ja uutest tehnoloogiast, sihtkoha ja nutikuse arendamist mõjutavaid tegureid, osapoolte ootusi ja vajadusi ning nutika turismisihtkoha arendamise olulisust sihtkohtade osapoolte hinnangul. Lisaks ressursse nõudva taristu arendamisele ja tehnoloogia kaasamisele, tuleb arendada ka kaasnevaid valdkondi sh turismiharidus ja koostööd vajalike sektoritega (IT, loomemajandus). Seetõttu on oluline ka sihtkohtade omavaheline koostöö ning piiriülene koostöö riikide vahel, seda eriti välisinvesteeringute kaasamiseks.

Eesti-Läti piirialana käsitletakse magistritöös piiriülese programmi Interreg Est-Lat dokumendis toodud ala, mis koosneb Lõuna-Eesti ja Lääne-Eesti turismiregioonidest Eestis ning Põhja-Läti (Vidzeme), Lääne-Läti (Kurzeme) ja Riia turismiregioonidest Lätis. Piiriala riikides on erinev administratiivne jaotus – Eestis toimub juhtimine riiklikul ja kohalikul tasandil, Lätis riiklikul, regionaalsel ja kohalikul tasandil. Erinevat määratletakse riikides ka turismisihtkohti – Eestis on need identiteedil ja geograafiliselt eristuvad piirkonnad, Lätis peetakse riiklikul tasandil sihtkohtadeks regioone, omavalitsuste tasandil valdu. Endine maakondlik käsitlus on mõlemas riigis kadumas.

Magistritöö uuringus kasutati andmete ja meetodite triangulatsiooni ehk andmeid koguti ja analüüsiti kombineeritult nii kvalitatiivsetel kui kvantitatiivsetel meetoditel. Uuring koosnes kolmest osast: dokumendianalüüsist kombineerituna ekspertintervjuudega, küsitlusest ja ekspertintervjuudest. Uuringus tugineti teooria osas esitatud varasematele uuringutele ja allikatele. Uuringu läbiviimine perioodil jaanuar – märts 2021 kattus COVID-19 viirusest tuleneva riikliku eriolukorraga (digitaliseerimata materjalid oli kättesaamatud, sest liikumine oli piiratud ja raamatukogud suletud), mistõttu toetuti uuringus peamiselt veebis avaldatud materjalidele ja allikatele. Samuti viidi küsitlus ja intervjuud läbi veebi teel. Kokku osales uuringus Eesti-Läti piirialalt 34 sihtkohta, küsitlusele vastas 107 turismiasjalist ja intervjuud viidi läbi 11 eksperdiga.

Uuringust selgus, et sihtkohtade määratlemisel ja juhtimisel on ebaselgus. Eestis on turismisihtkohad eristuvatena riiklikult esile toodud ning vähesed seostavad sihtkohta maakonnapiiridega. Lätis aga on omavaheline konkurents suurem – iga vald ning ka osa vallast peavad end eraldi sihtkohaks. Seetõttu pole kujunenud ka suuremaid piirkonnapõhiseid sihtkohti ning killustatus turismi planeerimisel ja arendamisel on suur. Eestis nähakse sihtkohtade juhtimist tervikliku strateegilise koordineerimisena, sihtkoha piiride ja DMO loomise kokkuleppimine peab jääma osapoolte otsustada ja kokku leppida. Lätis peetakse vajalikuks sihtkoha juhtimist regionaalsel tasandil.

Piiriala turismiasjaliste teadlikkus nutika turismisihtkoha kontseptsioonist on madal – enim seostati nutikusega tehnoloogiat ja selle abil külastuselamuste loomist, vähem pehmeid väärtusi (koostöö, juhtimine, võimekus, jätkusuutlikkus, ligipääsetavus). Kuigi nutikus, innovatsioon ja jätkusuutlikkus on riikide arengustrateegiates olulisel kohal, pole kõigi omavalitsuste arenguplaanidesse ega eelarvetesse need suunad veel jõudnud. Teadlikkus uutest tehnoloogiatest on aga hea – mitmeid kasutatakse ja enamikku teatakse. Vähem teati uuemaid ja spetsiifilisemaid tehnoloogiaid (sensorehnoloogia, keskkonnajuhtimine, liitreaalsus, 3D, näo- ja häältuvastusseadmed, robotid, kliendihaldussüsteemid). Teadlikkusest hoolimata ei ole osapooltel piisavalt teadmisi uute tehnoloogiate soetamiseks ja kasutamiseks, mistõttu tuleks tõsta teadlikkust uute tehnoloogiate kasutusvõimalustest, kasust ning rakendamisest.

Lätlased teadsid ja kasutasid uusi tehnoloogiaid kaks korda rohkem kui eestlased. Turismikoolide õppekavadest selgus, et erinevalt Eestist, on Läti turismikõrgkoolides

turismierialade kõrval ka IT-erialad, mis on võimaldanud õppeainete integreerimist ja nutikate turismiõppeainete ning innovaatiliste koostöömudelite loomist. Paralleelselt turismi arendamisega peaks arendama ka haridussüsteemi, kaasates uusi tehnoloogiad turismierialadesse, tõstes turismiasjaliste teadlikkust ja teadmisi koolituste ja mentorluse abil ning vedades eest erinevate sektorite vahelisi kokkupuuteid ja koostööd.

Peamised mõjutegurid turismisihtkoha arendamisel on finantside, teadmiste, visiooni, eestvedaja ja koostöö olemasolu või puudumine. Eelmainitud tegurid on seotud suures osas sihtkoha enda juhtimise ja võimekusega, seega tuleks alustada sihtkoha strateegilisest planeerimisest, osapoolte koostöö ja võimekuse arendamisest ning nende teadmiste ja ressursside koondamisest parema tulemuse nimel. See eeldab sihtkohtade head koordineerimist, kuid olemasolevad turismiorganisatsioonid ei mõista veel enda rolli ega vastutust sihtkoha juhtimisel.

Turismisihtkohtade nutikama arendamise eelduseks on võimeka DMO olemasolu, sihtkoha strateegiline planeerimine ning koostöö koordineerimine sihtkohas, teiste sihtkohtadega ja sektoritega. Teadlikkust tuleb tõsta nutika turismisihtkoha kontseptsioonist, selle alustaladest, uute tehnoloogiate võimalustest ja kasutamisest. Tehnoloogiat tuleks kaasata protsesside lihtsustamiseks ja külastuselamuste parandamiseks ning vajadusi ja arvamusi tuleks uurida ka külastajatelt. Jätkusuutlikkuse seisukohalt on oluline sihtkoha brändi juhtimine, kohaliku pärandi ja ressursside kasutamine tootearenduses ning ühenduste ja ligipääsetavuse tagamine.

Magistritöö keskendus nutikate turismisihtkohtade arendamise vajaduste, väljakutsete ja võimaluste kaardistamisele. Töö võiks kasulik olla turismisihtkohtade osapooltele nutika turismi planeerimisel ja sihtkoha arendamisel nii omavalitsuse, regionaalsel kui riiklikul tasandil. Tulevikus saaks teemat uurides minna sihtkohtade ja nutikuse alustalade lõikes süvitsi ning uurida külastajate taju ja vajadusi, klienditeekonda ja täpsemaid arenguvajadusi. Autor tänab juhendaja Tatjana Koori pühendumise, õppejõude Gerda Mihhailovat ajakavas hoidmise, Kandela Õuna meetodiliste nõuannete, retsensent Marit Piirmani asjakohaste märkuste eest ning kõiki uuringus osalejaid. Lisaks soovib autor tänada oma kursusekaaslast ja perekonda toetava suhtumise eest kogu magistriõppe ajal.

VIIDATUD ALLIKAD

- Aaker, J.L. (1997). Dimensions of brand personality. *Journal of Marketing Research* 34(3). <https://doi.org/10.2307/3151897>
- AENOR. (2019). *Benidorm is certified as world's first Smart Tourism Destination*. <https://www.en.aenor.com/conocenos/sala-de-informacion-aenor/notas-de-prensa/benidorm-logra-la-certificacion-como-primer-destino-turistico-inteligente-del-mundo>
- Avila, A.L., Lancis, E., Garcia, S., Alcantud, A., Garcia, B. & Munoz, N. (2015). *Smart destinations report: building the future*. https://www.millennium-destinations.com/uploads/4/1/9/7/41979675/smart-destination_segittur.pdf
- Basbeth, F., Abd Ghani, N. H. & Sedyowidodo, U. (2018). Smart Destination Branding: The Need for New Capability and Opportunities fo Entrepreneurship. *2018 International Conference on ICT for Smart Society (ICISS), Semarang, Indonesia 2018*, 1–5. DOI: 10.1109/ICTSS.2018.8549943
- BDA Consulting OÜ. (2020). *Ligipäasetavuse rakkerühm. Turismi töögrupp. Lõpparuanne*. Riigikantselei. https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/lopparuanne_turism.pdf
- Beilmann, M. (2020). *Küsitlusuuringud*. <http://samm.ut.ee/k%C3%BCsitlusuuringud>
- Beritrelli, P., Bieger, T. & Laesser, C. (2014). The New Frontiers of Destination Management: Applying Variable Geometry as a Function-Based Approach. *Journal of Travel Research*, 53(4), 403–417. DOI: 10.1177/0047287513506298
- Bettie, M. & Wyer, S.L.(2020). Change management and leadership in the fourth industrial revolution. In Tajeddini, K., Ratten, V. & Merkle, T. (Eds), *Tourism, Hospitality and Digital Transformation: strategic management aspects*, 25–46. Routledge: New York.
- Bharadwaj, A. (2014). Planning Internal Communication Profile for Organizational Effectiveness. *IIM Kozhikode Society & Management Review*, 3(2),183–192. DOI:10.1177/2277975214542059

- Bibri, S. E., & Krogstie, J. (2017). The core enabling technologies of big data analytics and contextaware computing for smart sustainable cities: a review and synthesis. *Journal of Big Data*, 4(1), 38. DOI: 10.1186/s40537-017-0091-6
- Bieger, T. (1998). Reengineering destination marketing organisations: The case of Switzerland. *The Tourist Review*, 53(3), 4–17. <https://doi.org/10.1108/eb058277>
- Bloom, N., Van Reenen, J. & Williams, H. (2019). A Toolkit of Policies to Promote Innovation. *Journal of Economic Perspectives*, 33(3), 163–184. DOI: 10.1257/jep.33.3.163
- Boakye-Dankwa, E. (2019). *Destination Accessibility and Walking for Different Purposes in Older Adults*. Doctor thesis. Mary MacKillop Institute for Health research. Australian Catholic University. https://acuresearchbank.acu.edu.au/download/101620bedce70d2c198100914394b18e0e095c60b56c3b3fbbcb9c598a18697e/3391275/Boakye_Dankwa_2019_Destination_accessibility_and_walking_for_different_Redacted.pdf
- Boes, K., Buhalis, D., & Inversini, A. (2015). Conceptualising Smart Tourism Destination Dimensions. In Tussyadiah, I. & Inversions, A. (Eds), *Information and Communication Technologies in Tourism 2015*, 391–403. Heidelberg, Germany: Springer. DOI:10.1007/978-3-319-14343-9-29
- Boes, K., Buhalis, D., & Inversini, A. (2016). Smart tourism destinations: ecosystems for tourism destination competitiveness. *International Journal of Tourism Cities*, 2(2), 108–124. DOI: 10.1108/IJTC-12-2015-0032
- Bowen, G. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research method. *Qualitative Research Journal* (August). DOI: 10.3316/QRJ0902027
- Bregoli, I., Hingley, M., Del Chiappa, G., & Sodano, V. (2016). Challenges in Italian wine routes: Managing stakeholder networks. *Qualitative Market Research: An International Journal* 19, 204–224. DOI: 10.1108/QMR-02-2016-0008
- Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management*, 21(1), 97–116. DOI: 10.1016/S0261-5177(99)00095-3
- Buhalis, D. (2020). Technology in tourism – from information communication technologies to eTourism and smart tourism towards ambient intelligence tourism: a perspective article. *Tourism Review* 75(1), 267–272. DOI: 10.1108/TR-06-2019-0258

- Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2014a). Smart Tourism Destinations Enhancing Tourism Experience Through Personalisation of Services. In: Tussyadiah I., Inversini A. (Eds) *Information and Communication Technologies in Tourism 2015*, 377–389. Springer, Cham. DOI: 10.1007/978-3-319-14343-9_28
- Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2014b). Smart Tourism Destinations. *Information and communication technologies in tourism 2014*, 553–564. Springer, Cham. DOI: 10.1007/978-3-319-03973-2_40
- Buhalis, D. & Foerste, M. (2015). SoCoMo marketing for travel and tourism: Empowering co-creation of value. *Journal of Destination Marketing & management*, 4(3), 151–161. DOI: 10.1016/j.jdmm.2015.04.001
- Buhalis, D., & Sinarta, Y. (2019). Real-time co-creation and nowness service: lessons from tourism and hospitality. *Journal of Travel and Tourism Marketing 2019*, 36(5), 563–582. DOI: 10.1080/10548408.2019.1592059
- Butler, R. (2015). Tourism Destination development: Cycles and Forces, Myths and Realities. *Tourism Recreation Research*, 34(3), 247–254. DOI: 10.1080/02508281.2009.11081600
- Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart Cities in Europe. *Journal of Urban Technology*, 18(2), 65–82. DOI: 10.1080/10630732.2011.601117
- Carrilo-Hidalgo, J. & Pulido-Fernandez, J.I. (2018). Examining the Organizational Financial Structure of Public-Private Destination management Organisation. *Smart Tourism as a Driver for Culture and Sustainability*. Springer. DOI: 10.1007/978-3-030-03910-3
- Cipi, E., Tozaj, E. & Cipi, E. (2020). Regional development opportunities through smart tourism. *Book of Proceedings. International Scientific Conference „Scientific Challenges for Sustainable Development 2020*. Conference paper.
- Coca-Stefaniak, J.A. & Seiseddos, G. (2020). Smart urban tourism destinations at crossroads – being „smart“ and urban are no longer enough. In: Morrison, A.M. & Coca-Stefaniak, J.A. (Eds), *The Routledge Handbook of Tourism Cities*. Routledge, London.
- Cohen, B. (2012). *What exactly is Smart City*.
<https://www.fastcompany.com/1680538/what-exactly-is-a-smart-city>

- Council of the European Union. (2019). *Cohesion Policy Legislative Package 2021–2027*. [Interinstitutional file: 2018/0197 (COD)]
- Darwish, A. & Burns, P. (2010). Tourist destination reputation: an empirical definition. *Tourism Recreation Research*, 44 (2), 153–162.
DOI: 10.1080/02508281.2018.1558754
- Della Corte, V., D’Andrea, C., Savastano, I. & Zamparelli, P. (2017). Smart Cities and Destination Management: Impacts and Opportunities for Tourism Competitiveness. *European Journal of Tourism Research* 17, 7–27.
<https://ejtr.vumk.eu/index.php/about/article/view/291>
- Del Chiappa, G. & Baggio, R. (2015). Knowledge transfer in smart tourism destinations: analysing the effects of network structure. *Journal of Destination Marketing & Management* (2015). DOI:10.1016/j.jdmm.2015.02.001
- Draudinš, A. (n.d.). *Administrative territorial structure and reforms in Latvia*. Ministry of Environmental Protection and Regional Development Republic of Latvia.
<https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/Administrative%20territorial%20structure%20and%20reforms%20in%20Latvia%20by%20Aivars%20Draudins%2C%20Latvia.pdf>
- Dredge, D., Phi, G., Mahadevan, R., Meehan, E. & Popescu, E.S. (2018). *Digitalisation in Tourism: In depth analysis of challenges and opportunities. Report*. Aalborg University. <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/33163/attachments/1/translations/en/renditions/native>
- EAS (Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus). (s.a.). <https://www.puhkaeestis.ee>
- EAS (Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus). (2020). *Eesti Turismi visioon 2035*.
<https://www.puhkaeestis.ee/et/turismiprofessionaalile/turismi-suur-plaan-kuni-2024/hea-eesti-turismi-edendaja>
- Ekinci, Y. & Hosany, S. (2006). Destination Personality: An Application of Brand Personality to Tourism Destinations. *Journal of Travel Research*, 45, 127–139.
DOI: 10.1177/0047287506291603
- ERTO (Estonian Rural Tourism), Asociacion Empresarial de Investigacion Centro Tecnológico del Muebley la Madera de la Region de Murcia, Errogites – Federation Europeenne de Tourisme Rural, European Digital Learning Network, Karlsruhe Institut for Technologie & Olustvere Service and Rural Economy

- School. (2018). *Report on rural tourism employees: current competencies and qualifications needs for using the augmented reality and related tools*. Aruanne. http://www.aurea4rural.eu/wp-content/uploads/2020/01/IO1-report_ENG.pdf
- Estopace, E. (2019). *3 new smart solutions for Hong Kong's future smart city*. <https://futureiot.tech/3-new-smart-solutions-for-hong-kongs-future-smart-city/>
- European Parliament & European Commission. (2018). *European capital of smart tourism: guide for applicants*. <https://smarttourismcapital.eu/downloads/guide-for-applicants.pdf>
- European Commission. (2018). Terms of Reference: European Destinations of Excellence – selection 2018.
- Fan, J., Han, F. & Liu, H. (2014). Challenges of Big Data analysis. *National Science Review* 2014 (1) 293–314. DOI: 10.1093/nsr/nwt032
- Favre-Bonte, V., Gardet, E. & Thevenard-Puthod, C. (2019). The influence of territory on innovation network design in mountain tourism resorts. *European Planning Studies*, 27(5), 1035–1057. DOI: 10.1080/09654313.2019.1588856
- Femania-Serra, F. (2018). Smart Tourism Destinations and Higher Tourism Education in Spain. Are We Ready for This New Management Approach? *Information and Communication Technologies in Tourism*, 437–449. Springer, Cham. DOI: 10.1007/978-3-319-72923-7_33
- Femania-Serra, F., Perles-Ribes, J. F. & Ivars-Baidal, J.A. (2019). Smart destinations and tech-savvy millennial tourists: hype versus reality. *Tourism review*, 74(1), 63–81. DOI: 10.1108/TR-02-2018-0018
- Femania-Serra, F. & Ivars-Baidal, J.A. (2019). DMOs: Surviving the Smart Tourism Ecosystem. In *Travel and Tourism Research Association Conference, European Chapter*. Bournemouth (United Kingdom), 8th–10th April. <http://hdl.handle.net/10045/94667>
- Fyall, A., Garrod, B. & Wang, Y. (2012). Destination collaboration: A critical review of theoretical approaches to a multi-dimensional phenomenon. *Journal of Destination Marketing & Management*, 1(1–2), 10–26. DOI: 10.1016/j.jdmm.2012.10.002
- Gahr, D., Hernandez-Martin, R. & Rodriguez, Y.R. (2014). *Smart Destinations: The optimization of Tourism Destination Management*. Conference paper.

- https://www.researchgate.net/publication/263291878_Smart_Destinations_The_optimization_of_Tourism_Destination_Management
- Gajdošík, T. (2018). Towards a Conceptual Model of Intelligent Information System for Smart Tourism Destinations. In R. Silhavy (Ed.), *Software Engineering and Algorithms in Intelligent Systems*, 66–74. Springer, Cham. DOI: 10.1007/978-3-319-91186-1_8
- Gajdošík, T. (2019). Smart Tourism: Concepts and Insights from Central Europe. *Czech Journal of Tourism*, 7(1), 25–44. DOI: <https://doi.org/10.1515/cjot-2018-0002>
- Gjedia, R. & Ndou, V. (2018). Education of Entrepreneurship in Pre-university Education System: An Effective Way for Tourism Development and Innovation. *Smart Tourism as a Driver for Culture and Sustainability*. Springer Nature Switzerland AG. DOI: 10.1007/978-3-030-03910-3
- Gomes, E.L., Gandara, J.M. & Ivars-Baidal, J.A. (2017). Is it important to be a smart tourism destination? Public managers' understanding of destinations in the state of Paraná. *Revista Brasileira de Pesquisa em Turismo*, 11(3), 503–536. DOI: 10.7784/rbtur.v11i3.1318
- Gonzales, E. A., Vila, T. D. & Villamarin, P. C. (2019). Smart Destination as Key Element: Looking for Improving the Experience of Consumer. *Smart Cities and Smart Spaces: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*. DOI: 10.4018/978-1-5225-7030-1.ch055
- Gonzales-Reverte, F. (2019). Building Sustainable Smart Destinations: An approach Based on the Development of Spanish Smart Tourism Plans. *Sustainability* 11(23), 6874. DOI:10.3390/su11236874
- Gretzel, U., Reino, S., Kopera, S., & Koo, C. (2015). Smart Tourism Challenges. *Journal of Tourism*, 16(1), 41–47. https://www.researchgate.net/publication/301295363_Smart_Tourism_Challenges
- Gretzel, U. & Scarpino Johns, M. (2018). Destination Resilience and Smart Tourism Destinations. *Tourism Review International*, 22(3), 263–276. DOI: 10.3727/154427218X15369305779065
- Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart tourism: foundations and developments. *Electronic Markets*, 25(3), 179–188. DOI: 10.1007/s12525-015-0196-8

- Gretzel, U., Werthner, H., Koo, C., & Lamsfus, C. (2015). Conceptual foundations for understanding smart tourism ecosystems. *Computers in Human Behavior*, 50, 558–563. DOI: 10.1016/j.chb.2015.03.043.
- Gretzel, U., Zhong, L. & Koo, C. (2016). Application of smart tourism to cities. *International Journal of Tourism Cities*, 2(2). DOI: 10.1108/IJTC-04-2016-0007
- Halkier, H., Kozak, M. & Svensson, B. (2014). Innovation and Tourism Destination Development. *European Planning Studies*, 22(8), 1547–1550. DOI: 10.1080/09654313.2013.784571
- Hall, M. C. (2008). *Tourism planning: Policies, Processes and Relationships*, 2nd edition. Pearson Education, Essex.
- Haugland, S.A., Ness, D., Grønseth, B.-O. & Aarstad, J. (2010). Development of tourism destinations. An interated Multilevel Perspective. *Annals of Tourism Research*, 38(1), 268–290. DOI: 10.1016/j.annals.2010.08.008
- Haridus- ja Teadusministeerium (HTM), Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (MKM). (2019). *Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035 koostamise ettepanek*.
https://www.hm.ee/sites/default/files/arengukava_1062019.pdf
- Henderson, J. C. (2016). Destination Development: Trends in Japan's Inbound Tourism. *International Journal of Tourism Research*, 19(1), 89–98. DOI: 10.1002/jtr.2088
- Hjalager, A.-M. (2010). A review of innovation research in tourism. *Tourism Management*, 31(1), 1–12. DOI: 10.1016/j.tourman.2009.08.012
- Huang X., Yuan J., Shi M. (2012). Condition and Key Issues Analysis on the Smarter Tourism Construction in China. In: Wang F.L., Lei J., Lau R.W.H., Zhang J. (Toim.) *Communications in Computer and Information Science*, 346. Springer, Berlin, Heidelberg. DOI: 10.1007/978-3-642-35286-7_56
- Innovation Circle Network. (2021). Latvia – new territorial reform 2021.
<https://www.innovationcircle.no/getfile.php/4790778.1169.jabjzatimapmjp/Latvia+Territorial+reform%2C+Rita+Merca.pdf>
- Interreg Estonia-Latvia*. (n.d.). <https://estlat.eu/en>
- Ivars-Baidal, J. A., Celdrán-Bernabeu, M. A., Mazón, J. N., & Perles-Ivars, Á. F. (2017). Smart destinations and the evolution of ICTs: a new scenario for

- destination management? *Current Issues in Tourism*, 3500 (October), 1–20.
DOI: 10.1080/13683500.2017.1388771
- Kask, T. & Hinsberg, A. (2021). *Eesti turismiregioonid pole pärast koroonaaega enam endised*. Postimees. https://leht.postimees.ee/7073351/tiit-kask-ja-ain-hinsberg-eesti-turismiregioonid-pole-parast-koroonaaega-enam-endised?_ga=2.89563227.1324855219.1612093749-888200496.1611664208&fbclid=IwAR36tcox0idSsmHPq52KK2Vvy9GJ7NZhqZKia-YyP3-_IwgQ8mhdHTgsIPY
- Kattai, K., Lääne, S., Sootla, G., Lepik, K.-L., Viks, A., Saar, I., Sepp, V., Noorkõiv, R., Mäeltsemees, S., Olle, V. & Lõhmus, M. (2020). *Eesti Regionaaltsandi arengu analüüs. Regionaalse valitsemise mudelite kujundamise ettepanekud. Aruanne*. Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool, Geomedia OÜ, Tallinna Tehnikaülikool. https://www.tlu.ee/sites/default/files/1.%20Regionaalne%20valitsemine%20lopp%20aruanne_final.pdf
- Kattel, R., Rahu, K., Vaarik, D., Küünarpuu, K. & Ojamets, E. (2005). *Innovatsiooni-teadlikkus Eestis*. <http://www.praxis.ee/tood/innovatsiooniteadlikkus-eestis/>
- Khan, M.S., Woo, M., Nam, K. & Chathoth, P.K. (2017). Smart City and Smart Tourism: A Case of Dubai. *Sustainability* 9(12): 2279. DOI:10.3390/su9122279
- Klepers, A. (2018). Problems of tourism destination management in Latvia. *Folia Geographica* 16, 46–54. https://www.researchgate.net/publication/326369751-_Problems_of_tourism_destination_management_in_Latvia_2018_FOLIA_GEOGRAPHICA_16_46-54
- Kosowatz, J. (2020). *Top 10 growing smart cities*. <https://www.asme.org/topics-resources/content/top-10-growing-smart-cities>
- Kubickova, M. & Martin, D. (2020). Exploring the relationship between government and destination competitiveness: The TALC model perspective. *Tourism Management* 78. DOI: 10.1016/j.tourman.2019.104040
- Kurzemes Planošanas Regions*. (n.d.). <https://www.kurzemesregions.lv/en/kurzemes-planosanas-regions/>
- Kusumah, A.H.G. & Nuraziah, G.R. (2016). Tourism destination development model: a renst to Butler's area lifecycle. In Radzi, S.M., Hanafiah, M.H.M., Sumarjan, N, Mohi, Z., Sukyadi, D., Suryadi, K., Prnawarman, P. (Eds) *Heritage, Culture and*

- Society. research agenda and best practices in the hospitality and tourism Industry*, 31–36. CRC Press, Taylor & Francis Group: London.
- Latvijas Republikas Seima. (2020). *Saeima adopts administrative-territorial reform*.
<https://www.saeima.lv/en/news/saeima-news/29027-saeima-adopts-administrative-territorial-reform>
- Lee, P., Hunter, W.C. & Chung, N. (2020). Smart Tourism City: Developments and Transformations. *Sustainability*, 12(10), 3958. DOI:10.3390/su12103958
- Lepik, L.-M. (2021). *Turismiarendus vajab reformi*. Postimees.
<https://arvamus.postimees.ee/7168342/liina-maria-lepik-turismiarendus-vajab-reformi?fbclid=IwAR2Joo7IUg4tJg6vPenKKXvP2XglNGxGm4zObcCO6UfiOjP-NRiBRrPVOv0>
- Li, Y., Hu, C, Huang, C., Duan, Li. (2016). The concept of smart tourism in the context of tourism information services. *Tourism Management*, 58(C), 293–300. DOI: 10.1016/j.tourman.2016.03.014
- Libakova, N., M. & Sertakova, E., A. (2014). The Method of Expert Interview as an Effective Research Procedure of Studying the Indigenous Peoples of the North. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences* 1(2015-8), 114–129. http://elib.sfu-kras.ru/bitstream/handle/2311/16620/09%20_Libakova.pdf;jsessionid=481B3B659221ADA0B74D925D4B9EFE3E?sequence=1
- Lääne-Eesti Turism. (2018). *EDEN-konkursi tingimused ja hindamismudel*.
- Miočić, B. K., Razovic, M. & Klarin, T. (2016). Management of sustainable tourism destination through stakeholder cooperation. *Management* 21(2), 99–120.
https://www.researchgate.net/publication/317772141_Management_of_sustainable_tourism_destination_through_stakeholder_cooperation
- Mingchuan, Z. (2015). The Reputation Crisis at the Tourism Destination: Connotation, Types and Management Strategies. *International Journal of Liberal Arts and Social Science*, 3(6), 35–40.
https://www.ijlass.org/data/frontImages/gallery/Vol._3_No._6/4._35-40.pdf
- Morrison, A.M. (2018). *Marketing and Managing Tourism Destinations*. Routledge, New-York.

- Murphy, P., Pritchard, M. & Smith, B. (2000). The destination product and its impact on traveler perceptions. *Tourism Management*, 21, 43–52. DOI: 10.1016/S0261-5177(99)00080-1
- Ortega, J.L.C., Malcolm, C.D. (2020). Touristic Stakeholders' Perceptions about the Smart Tourism Destination Concept in Puerto Vallarta, Jalisco, Mexico. *Sustainability* 12(1741), 1–18. DOI: 10.3390/su12051741
- Pai, C.-K., Liu, Y., Kang, S. & Dai, A. (2020). The Role of Perceived Smart Tourism Technology Experience for Tourist Satisfaction, Happiness and Revisit Intention. *Sustainability*, 12(16), 6592. DOI:10.3390/su12166592
- Plechero, M., & Chaminade, C. (2016). Spatial distribution of innovation networks, technological competencies and degree of novelty in emerging economy firms. *European Planning Studies*, 24(6), 1056–1078. DOI: 10.1080/09654313.2016.1151481
- Polese, F., Botti, A., Grimaldi, M., Monda, A. & Vesce, M. (2018). Social Innovation in Smart Tourism Ecosystems: How Technology and Institutions Shape Sustainable Value Co-creation. *Sustainability* 10(1). DOI: 10.3390/su10010140
- Prokkola, E.-K. (2008). Resources and barriers in tourism development: cross-border cooperation, regionalization and destination building at the Finnish-Swedish border. *Fennia* 186(1), 31–46. Helsinki. ISSN 0015-0010.
- Rahandusministeerium. (2019). *Eesti kohalike omavalitsuste loetelu*. <https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/kohalikud-omavalitsused-ja-haldusreform/eesti-kohalike-omavalitsuste-loetelu>
- Rigas Planošanas regions*. (n.d.). <http://rpr.gov.lv/>
- Rozite, M. & Steina, A. (2019). Tourism planning and strategy implementation: practice in municipalities of Latvia. *Research for Rural Development* 2, 161–168. DOI: 10.22616/rrd.25.2019.064
- Sainaghi, R., De Carlo, M. & d'Angella, F. (2018). Development of a Tourism Destinations: Exploring the Role of Destination Capabilities. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 43(4), 517–543. DOI: 10.1177/1096348018810388

- Sautter, E. T. & Leisen, B. (1999). Managing stakeholders a Tourism Planning Model. *Annals of Tourism Research*, 26(2), 312–328. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(98\)00097-8](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(98)00097-8)
- Shorten, A. & Smith, J. (2017). Mixed method research: expanding the evidence base. *Evidence-based Nursing*. DOI: 10.1136/eb-2017-102699
- Silovs, G. (2017). Latvian-Estonian cooperation in tourism. *Ministry of Economics of Republic of Latvia*. <https://slideplayer.com/slide/13695877/>
- Smart Solutions for Smart Destinations*. (n.d.). <https://smartsolutionsforsmartdestinations.com/?lang=en>
- Soares, A.L.V., Gretzel, U. & Mendes-Filho, L. (2020). Technology adaption in hotels: Applying institutional theory to tourism. *Tourism review 2020*(April). DOI: 10.1108/TR-05-2019-0153
- Ståhlbröst, A. & Holst, M. (2012). *The Living Lab Methodology Handbook*. Luleå University of Technology, CDT. https://www.ltu.se/cms_fs/1.101555!/file/-LivingLabsMethodologyBook_web.pdf
- Stainton, H. (2020). *Butler's Tourism Area Life Cycle Model: A simple explanation*. <https://tourismteacher.com/butlers-tourism-area-life-cycle-model/>
- Steina, A., Rozīte, M., Medne, I., Bērziņa, K., Klepers, A., Veliverronena, L. & Grīnfelde, I. (2018a). Latvījaz Turizma nozāres analīze. *Latvijas Universitāte*. http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/file/Latvijas_turisma_nozares_analīze_%20BrandTour_%20final.pdf
- Stylos, N., Zwiendelaar, J. & Buhalis, D. (2021). Big Data empowered Agility for dynamic, volatile, and time-sensitive service industries: the case of Tourism sector. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. <https://research-information.bris.ac.uk/en/publications/big-data-empowered-agility-for-dynamic-volatile-and-time-sensitiv>
- Sun, Z. (2020). Big data Analytics Thinking and Big Data Analytics Intelligence. *PNG UoT BAIS 5*(6), 1-11. DOI: 10.13140/RG.2.2.15678.31041
- Szromek, A.R. (2019). An Analytical Model of Tourist Destination Development Stages: Example of the Island Bornholm. *Sustainability 11*(24), 6989. doi:10.3390/su11246989

- TR3S. (2014). *Story book on innovation tendencies and initiatives*.
<https://cupdf.com/document/tr3s-story-book.html>
- Tripathy, A.K., Tripathy, P.K., Ray, N.K. & Mohanty, S.P. (2018). iTour: The Future of Smart Tourism: An IoT Framework for the Independent Mobility of Tourists in Smart Cities. *IEEE Consumer Electronics Magazine* 7(3), 32–37. DOI: 10.1109/MCE.2018.2797758
- UNE. (2020). Normas elaboradas por el comite: CTN 178.
<https://www.une.org/encuentra-tu-norma/comites-tecnicos-de-normalizacion/comite/?c=CTN%20178/SC%205>
- UNWTO & UNDP (2017). Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030, Highlights. UNWTO. DOI: 10.18111/9789284419340
- UNWTO. (2019). *UNWTO Guidelines for Institutional Strengthening of Destination Management Organizations (DMOs): Preparing DMOs for new challenges*. UNWTO. DOI: 10.18111/9789284420841
- UNWTO. (2020). *Glossary of tourism terms*. UNWTO.
<https://www.unwto.org/glossary-tourism-terms>
- Vargas-Sanches, A. (2016). Exploring the Concept of Smart Tourism Destination. *Enlightening Tourism. A Pathmaking Journal*, 6(2), 178–196.
- Vasavada, M. & Padihyar, Y.I. (2016). Smart Tourism: Growth for Tomorrow. *Journal for Research* 1(12). <http://www.journal4research.org/articles/J4RV1I12021.pdf>
- Väljataga, T. (2019). *Andmete kogumine ja analüüs*.
<https://lyitmagister.files.wordpress.com/2019/06/5-kontaktpacc88ev-andmete-kogumine-ja-analucc88ucc88s.pdf>
- Weaver, D.B. & Lawton, L.J. (2007). Just because it's gone doesn't mean it isn't there anymore: Planning for attraction residuality. *Tourism Management* (28)1, 108–117. DOI: 10.1016/j.tourman.2006.01.002
- Welch, M. (2012). Appropriateness and acceptability: Employee perspectives of internal communication. *Public Relations Review*, 38(2), 246–254. doi: 10.1016/j.pubrev.2011.12.017
- Xiang, Z., & Fesenmaier, D. R. (2017). Big Data Analytics, Tourism Design and Smart Tourism. In Z. Xiang & D. R., Fesenmaier (Eds.), *Analytics in Smart Tourism*

Design, Concepts and Methods, 299–307. Springer, Cham. DOI: 10.1007/978-3-319-44263-1

Yalcinkaya, P., Atay, L. Korkmaz, H. (2018). An Evaluation of Smart Tourism. *China-USA Business Review* 17(6), 308–315. DOI: 10.17265/1537-1514/2018.06.004

Ye, B.H., Ye, H., Law, R. (2020). Systematic Review of Smart Tourism Research. *Sustainability* 12(3401). DOI:10.3390/su12083401

Zhang, C. & Xiao, H. (2012). Destination development in China: towards an effective model of explanation. *Journal of Sustainable Tourism* 22(2), 214–233.
<https://doi.org/10.1080/09669582.2013.839692>

Zhu, W., Zhang, L., Li, N. (2014). *Challenges, Function Changing of Government and Enterprises in Chinese Smart Tourism*.
http://agrilife.org/ertr/files/2014/02/enter2014_RN_75.pdf

Lisa 1. Nutikat turismi ja turismisihtkohta käsitlevad varasemad uuringud

Autorid, aasta	Uuringu sisu	Meetod	Olulisemad tulemused
Buhalis & Amaranggana, 2014	Kuidas nutikad turismisihtkohad saaksid parandada külustuselamusi, millised on küllastajate vajadused, soovid ja ootused sihtkoha konkurentsivõimele.	Kvalitatiivne: 13 intervjuud turistidega.	Küllastajad eelistavad kasutada isiklikke seadmeid nii reisi eel kui ajal. Nutikal sihtkohal on oluline pakkuda personaliseeritud teenuseid, reaajas infot ja tagasisidesüsteemi ning dünaamilist platvormi, mis koondab erinevad osalised ja integreerib teenuseid. Samuti ennustada andmete analüüsi abil küllastajate soove ja pakkuda vastavaid teenuseid-soovitusi.
Boes, Buhalis & Inversini, 2015	Mis on nutika turismisihtkoha dimensioonid, millised tegurid mõjutavad nutika turismisihtkoha arendamist.	Kvalitatiivne: juhtumiuuring 3 sihtkoha põhjal (EL top 3), dokumendianalüüs, teiste andmete analüüs.	Neli peamist alustala nutikates turismisihtkohtades on juhtimine/eestvedamine, ettevõtlikkus ja innovatsioon, sotsiaalne kapital, inimkapital, mida toetavad tehnoloogia ja tugev IKT infrastruktuur.
Del Chiappa & Baggio, 2015	Milline on virtuaalsete ja reaalsete komponentide mõju nutika turismisihtkoha ökosüsteemile, kui oluline on teadmiste jagamine.	Kvalitatiivne: juhtumiuuring 3 sihtkoha põhjal (Itaalia 3 piirkonda autorite valikul): teiste andmete analüüs, intervjuud turismiasjalistega.	Digitehnoloogiatel on suur mõju sihtkoha funktsioneerimisele ja konkurentsivõimele. Taolises keerulises süsteemis on oluline info ja teadmiste levitamine innovatsiooni ja konsensuse saavutamise jaoks.
Boes, Buhalis & Inversini, 2016	Millised on nutikuse peamised komponendid nutikates linnades ja nutikates turismisihtkohtades.	Kvalitatiivne: juhtumiuuringud 6 sihtkoha põhjal, teiste andmete analüüs.	Lisaks nutikale tehnoloogiale ja infrastruktuurile on olulised komponendid ka innovatsioon, sotsiaalne kapital, inimkapital ja juhtimine. Nutikas turismisihtkoht eeldab vastava ökosüsteemi loomist, head eestvedamist ja kõigi asjaliste koostööd.
Vargas-Sanchez, 2016	Mis on nutika turismisihtkoha võtmeaspektid, dimensioonid, juhtiv organisatsioon ja tema funktsioonid, teenused ja tegevusvaldkonnad, tehnoloogiad.	Kvalitatiivne: 2 ekspertide paneeli sh 1 akadeemiline koos 15 Hispaania ja Portugali kõrgkooli uurijatega, teine ekspertidega 15 Hispaania turismiorganisatsioonist) avatud küsimustiku alusel.	Võtmeaspektid: uued tehnoloogiad, efektiivsem toodete/teenuste kättesaadavus, sihtkoha majanduslik, sotsiaalne ja keskkondlik jätkusuutlikkus, uute teadmiste, innovatsiooni ja eristumise põlvkond, ühine visioon ja konsensus turismiasjaliste vahel. Dimensioonid: strateegiline, operatiivne, tehnoloogiline, info kättesaadavus ja juhtimine.

Lisa 1 järg

Autorid, aasta	Uuringu sisu	Meetod	Olulisemad tulemused
Gomes, Gandara & Ivars-Baidal, 2017	Kuidas omavalitsused mõistavad ja rakendavad nutika turismisihtkoha kontseptsiooni (Brasiilias).	Kvantitatiivne: online Google Forms küsimustik (76 vastajat (omavalitsused)).	Nutikus ei ole tehnoloogia ja suurandmed, vaid keskendumine vanadele probleemidele uuenduslike lahenduste leidmisele, protsessi täiustamisele, bürokraatia kaotamisele. Rakendamine võiks toimuda kohalike töötubade, globaalsete projektide, era- ja avaliku sektori koostöö ja segamajanduse üksuste kaudu.
Ivars-Baidal <i>et al</i> , 2017	Milline on infotehnoloogia roll nutika turismisihtkoha juhtimisel.	Kvantitatiivne: online küsimustik Delphi meetodil, vastajad 46 turismieksperti.	Nutikas turismisihtkoht eeldab teistlaadi juhtimist ning väljakutse pole mitte ressursides, vaid DMO funktsioonides. Olulised on kaasamine, loovus ja võimekuse tõstmine ning kõikvõimalike tehnoloogiate kasutuselevõtmise asemel tuleks keskenduda sihtkoha mudelile kõige sobivamale.
Khan, Woo, Nam & Chathoth, 2017	Millised head praktikad aitavad nutikal sihtkohal parandada kasutajate kaasamist ja külustuselamusi Dubais.	Kvalitatiivne: juhtumiuuring - teiste andmete analüüs.	Nutika Dubai eesmärk on olla õnnelikum linn maakeral. Määratletud on 4 alustala (efektiivsus, sujuvus, ohutus, mõjus), 6 dimensiooni (majandus, valitsemine, keskkond, elamine, liikuvus, inimesed), algatati palju nutikaid projekte ja rakendusi.
Lim, Mostafa & Park, 2017	Kuidas disainida nutikat turismiinfosüsteemi.	Kvalitatiivne: 5-faasiline <i>Design Science Research</i> meetod.	Kasutatud mudel (probleemi tuvastamine, lahenduse eesmärkide seadmine, disain ja arendus, lahenduse esitlus ja hindamine, kommunikatsioon) on funktsionaalne ja tõhus, aitab probleeme avastada ja kaasloomes kasutajatest lähtuvaid lahendusi pakkuda.
Gajdošik, 2018	Milliseid tehnoloogiaid nutikad turistid enim kasutavad, milline on turismiasjaliste suhtumine andmete jagamise, milliseid tehnoloogiaid ja algatusi on (Slovakkia) sihtkohtades.	Kvantitatiivne: CAPI, CAWI meetodil küsimustikud, 5 975 vastajat (turistid) ja küsitlus 186 turismiettevõtte seas. Kvalitatiivne: juhtumiuuringud 3 sihtkoha põhjal (Slovakkia nutikaimad autori valikul): teiste andmete analüüs.	Nutiseadmete kasutus turistide seas on igapäevane nähtus. Nutikas turism aitaks paremini täita turistide ootusi ja pakkuda personaliseeritumaid tooteid, andmekogumine suur väljakutse. Nutikas turism peaks olema peamine eesmärk, et tehnoloogia, innovatsiooni ja asjaliste koostöös luua paremaid turismielamusi, heaolu kohalikele, tõsta ettevõtete ja sihtkohtade efektiivsust ning konkurentsivõimet, et tagada jätkusuutlikkus.

Lisa 1 järg

Autorid, aasta	Uuringu sisu	Meetod	Olulisemad tulemused
Polese, Botti, Grimaldi, Monda & Vesce, 2018	Millised on nutika ökosüsteemi omadused ja kuidas mõjutavad väärtuse koosloomet ja sotsiaalset innovatsiooni sihtkohas.	Kvalitatiivne: juhtumiuuring Salerno piirkonna põhjal: 10 intervjuud B&B ettevõtetega.	Nutika turismi ökosüsteem olulised osad: turismiasjalised, integreeritavad ressursid, kasutatav tehnoloogia, tehnoloogial põhineva koosloome strateegia ja elluviimine. Oluline on tagasisidesüsteemi arendamine ja info jagamine. Väärtuse koosloomest ja ressursside integreerimisest saadav kasu on nii majanduslik, sotsiaalne kui keskkondlik. Uuringu piirang: järeldati, et oleks võinud kasutada ka muid meetodeid sh teiste andmete analüüs ja teiste asjaliste intervjuueerimine.
Yalcinkaya, Atay & Korkmaz, 2018	Millised nutika turismi definitsioonid on kasutusel.	Kvalitatiivne: teiste andmete analüüs.	Nutikat turismi ja e-turismi ei toiks segamini ajada. Nutika turismi ja nutika sihtkoha mõistesse tuleks lisada keskkonna jätkusuutlikkus. Oluline on, et sihtkoha olulisemad osad (turismiasjalised) oleksid nutika tehnoloogia teadlikud.
Favre-Fonte, Gardet & Thevenard-Puhtod, 2019	Milline on territoriaalsete erinevuste mõju innovatsioonile ja koostööle.	Kvalitatiivne: juhtumiuuringud 9 võrgustikku: intervjuud, vaatlus, teiste andmete analüüs.	Territoorium (loodus, näiteks merelised vs mägised alad) mõjutab innovatsioonivõrgustikku. Erinevuste mõistmine aitab arendada omavahelisi suhteid. Oluline on arendada võimekust kaasates teisi sektoreid, territooriume, digitehnoloogiaid, teadus- ja haridusasutusi ning arendada eristuvaid konkurentsieeliseid.
Femania-Serra, Perles-Ribes & Ivars-Baidal, 2019	Kas teooria vastab tegelikkusele – milline on kasutajate tegelik suhtumine nutikatesse tehnoloogiatesse ja sihtkohtadesse	Kvantitatiivne: online küsimustik (407 vastajat (turismitudengid – (turismiteadlikud ja tehnoloogiateadlikud))	Kasutajad eelistavad reisimise eel, ajal ja järel isiklikke mobiilseadmeid. Igasuguste tehn. lahenduste (sh AR, VR) edu ja kasutatavus sõltub nende integreerimise võimalikkusest isikliku nutiseadmega. Teenuste personaliseerimine piiratud isikuandmete piiratuse tõttu – kasutajad ei usalda tehnoloogiat ega DMO-sid ning nõustuvad jagama ainult sugu, vanust ja rahvast aga mitte otsinguajalugu, reaajas positsioonimist ja sotsiaalmeedia profiile.

Lisa 1 järg

Autorid, aasta	Uuringu sisu	Meetod	Olulisemad tulemused
Femania-Serra & Ivars-Baidal, 2019	Milline on DMO-de seisukoht nende funktsioonidest ja rollist nutika turismi arendamise osas.	Kvalitatiivne: online küsimustik DMO esindajatele (34 osalejat, sihtkohtade valik ööbimiste arvu alusel) ja seejärel 3 töötuba grupiaruteludeks nutika sihtkoha dimensioonidest)	DMO-d kaitsevad vajadust DMO järele aga kurdavad rahaliste, tehniliste ja inimressursside vähesuse pärast tänastele vajadustele vastamiseks. Tehnoloogilisi uuendusi peetakse vajalikuks aga pigem tehnoloogiaettevõtetest sõltuvaks teguriks. Prioriteetideks peetakse strateegilist planeerimist ja juhtimist, jättes brändimise ja tootearenduse tahaplaanile. Muudaks DMO-de rolle ja funktsioone, aga nutika turismi arendamine on DMO-de jaoks väljakutse.
Gajdošik, 2019	Millised on võimalused tänapäeval DMO-del nutika turismi väljakutseid ületada suurandmete analüüsi abil.	Kvantitatiivne: küsimustik (5 975 vastajat). Kvalitatiivne: juhtumiuuringud teiste andmete alusel.	Tänapäevased DMO-d võitlevad sihtkoha piiride määratlemisega, suutmatusega prognoosida nõudlust ja pakkuda reaajas personaalseid teenuseid. See seab kahtluse alla ka DMOde tõhususe. Tänapäevane juhtimine vajab ka turismiasjaliste teadmiste ühtlustamist ja ressursside jätkusuutlikkust. Suurandmete analüüs oleks hea ja uus tööriist, mis kasutaks reaajas andmeid ja võimaldaks reaajas otsuseid teha – mõista turisti käitumist ja vajadusi klienditeekonnal, muuta sihtkoht tõhusamaks ja konkurentsivõimelisemaks. Piirang: uuring ei käsitle kogu protsessi ja muid tegureid.
Sainaghi, De Carlo & d'Angella, 2018	Millised on sihtkoha võimekuse võtmelemendid ja kuidas mõjutavad sihtkoha arengut, milliseid ressursse ja kompetentse mobiliseerida.	Kvalitatiivne: juhtumiuuring 1 sihtkoha põhjal: 10 intervjuud võtmeisikutega, dokumendianalüüs, teiste andmete analüüs, struktureeritud küsitlus turismiettevõtetes (124 vastajat).	Võimekuse arendamine on keeruline ja läbikukkumise võimalus on suur. Erinevates faasides on vaja erinevaid ressursse ja kompetentse ning protsess sõltub sihtkoha positsioonimisest. Olulisim võimekuse arendamisel on pigem koordineerimisel ja juhtimisel ning omavaheliste suhete arendamisel. Olulised on ka sidemed teiste sihtkohtadega. Keeruliste olukordade ja konfliktide juhtimiseks sobib formaalne juhtimismudel rohkem kui mitteformaalne. Pikaajaline eesmärk tagab võimekuse arengu, lühiajalised eesmärgid mängivad aga otsustavat rolli konfliktide üleelamisel.

Lisa 1 järg

Autorid, aasta	Uuringu sisu	Meetod	Olulisemad tulemused
Ortega & Malcolm, 2020	Millised on ekspertide arvamused nutikast sihtkohast, tuleviku trendidest ja nutika sihtkoha kontseptsiooni rakendamisest Puerto Valleys (Mehhiko).	Kvalitatiivne: Delphi meetodil küsimustikule vastamine ja intervjuu (17 osalejat sh avalikust ja erasektorist ning haridus- ja teadusasutustest).	Rohkem kui kolmveerand vastajatest peab nutikust oluliseks strateegiliseks eesmärgiks ning erasektori algatuste eestvedamist ja tehnoloogia kaasamist vajalikuks. Ootused sihtkohale: koolitamine, investeeringud, juhtimine. Konkurentsivõimelise võimekuse tagaks teenuste/elamuste personaliseerimine, eristumine teistest sihtkohtadest.
Pai, Liu, Kang & Dai, 2020	Kuidas on turistid rahul nutika turismi tehnoloogia kasutamise kogemusega.	Kvantitatiivne: küsimustik (527 vastajat) Hiina turistide seas.	Olulisim oli ligipääsetavus ja lihtsus tehnoloogia kasutamiseks, seejärel informatiivsus (teave teenuste, tegevuste, sündmuste jne kohta). Madal rahulolu oli personaalsusega – hiinlased on usinad nutika tehnoloogia kasutajad ning tavaline turismis kasutusel olev tehnoloogia pole enam piisav.
Soares, Mendez-Filho & Gretzel, 2020	Kuidas normatiivne surve suunab tehnoloogia kasutuselevõttu hotellides.	Kvalitatiivne: 20 intervjuud hotellijuhtidega.	Konkurentsi vajadusest kui klientide poolsest surve tõttu võetakse kasutusele samu standardeid ja uusi tehnoloogiaid kui erialaühenduste ja valitsusorganisatsioonide soovitusena.
Ye, Ye & Law, 2020	Mida võiks nutika turismi teemadel uurida.	Kvalitatiivne: teiseste andmete analüüs (124 artiklit).	Peamiselt on uuritud nutikat turismi tehnoloogia ja rakendustega seoses ning turismi ja turunduse põhikontseptsioonid tahaplaanile jäetud. Uuritud on ka suurandmete analüüsi, kogemusturunduse, teenuse innovatsiooni teemadel. Tulevaste uuringute perspektiiv võiks olla kasutajatest lähtuv.

Lisa 2. Dokumendianalüüsi teemad, teoreetiline alus ja valim

Uurimisküsimus	Alateemad	Teoreetiline alus/järeldus	Allikas	Analüüsitud dokumendid
Milline on Eesti-Läti piiriala turismisihtkohtade olukord?	Sihtkohtade määramine	Sihtkohti määratletakse geograafiliselt aga piiride määramine on keeruline.	Buhalis, 2000; Gajdošik, 2019; Smith 1995 (Hall, 2008).	Estlat.eu, Puhkaeestis.ee, visitestonia.com, latvia.travel, rpr.gov.lv, kurzemesregions.lv, kurzeme.lv, vidzeme.lv, vidzeme.com, sihtkohtade kodulehed (vt lisa 5), tripadvisor.com.
	Sihtkohtade valik	Sihtkoha valiku alused: kuulub riigi turismiameti sihtkohtade valikusse, sihtkohas on piisav nõudlus ja külastusvõimekus, kaaluda võiks erineva suurusega ja erinevat tüüpi sihtkohtade ning osapoolte (DMO, KOV, ettevõtted) esindatust.	Gonzales-Reverte, 2019; Soares <i>et al.</i> , 2020; Femania-Serra & Ivars-Baidal, 2019; Favre-Fonte <i>et al.</i> , 2019; Del Chiappa & Baggio, 2015; Gomes <i>et al.</i> , 2017; Polese <i>et al.</i> ,	
	Sihtkohtade olukorra tuvastamine ja kirjeldamine	Nutikus, turismi tähtsus, sihid ja meetmed arengukavades, hariduses; juhtimis- ja koostöömodelid ning otsustusprotsessid, ellu viidud projektid sh piiriüleses koostöös.	Avila <i>et al.</i> , 2015; Bregoli <i>et al.</i> , 2016; Dredge <i>et al.</i> , 2018; Gonzalez-Reverte, 2019; Ruhanen, 2004; Sainaghi <i>et al.</i> , 2019.	Planeerimisregioonide Säästva Arengu Strateegiad 2030 ja Arenguprogrammid 2021–2027, Läti Turismiarengukava 2021–2027, Eesti Turismiprogramm 2021–2024, Läti haridusvaldkonna arengukava 2021–2027, Eesti haridusvaldkonna arengukava 2021–2035, Rpr.gov.lv, kurzemesregions.lv, kurzeme.lv, vidzeme.lv, vidzeme.com, westestonia.com, estlat.eu, sihtkohtade kodulehed (vt isa 5), sihtkohtade omavalitsuste arengukavad (vt Lisa 6). Regioonide turismikoolide kodulehed (vt Lisa 7).

Lisa 3. Dokumendianalüüsi täiendavate Läti ekspertintervjuude teoreetiline alus ja küsimused

Uurimisküsimus	Alateemad	Nr	Küsimus	Teoreetiline alus, järeldus	Allikas
Milline on Eesti-Läti piiriala turismisihukohtade olukord?	Sihtkoha määratlemine ja valik uuringusse	1	Milline on regionaalne süsteem, piirid? Eesti-Läti programmi dokumendis on toodud piirialal 4 regiooni: Vidze, Kurzeme, Riia ja Pieriga. Turismiportaalides ja planeerimisregioonidena on 3 regiooni (ilma Pierigata).	Sihtkoha piiride määratlemine keeruline. Sihtkoha valiku alused: kuulub riigi turismiameti sihtkohtade valikusse, on osalenud reg. arendusprojektides, sihtkohas on piisav nõudlus, kaaluda võiks erineva suurusega ja erinevat tüüpi sihtkohtade) ning osapoolte esindatust.	Buhalis, 2000; Gajdošik, 2019; Smith 1995 (viidatud Hall, 2008 vahendusel). Gonzales-Reverte, 2019; Soares <i>et al.</i> , 2020; Femania-Serra & Ivars-Baidal, 2019; Favre-Fonte <i>et al.</i> , 2019; Del Chiappa & Baggio, 2015; Gomes <i>et al.</i> , 2017; Soares <i>et al.</i> , 2020.
		2	Märkasin uudist, et Lätis on käimas uus haldusreform. Kas ja millised muutused on tulemas?		
		3	Kas Lätis on kokkulepitud sihtkohtade määratlemine ja peamised sihtkohad? Eestis on näiteks riiklikus turismiportaalis sihtkohad määratletud. Lätis riiklikus turismiportaalis märkasin vaid regioonid ja nende kirjelduste all linnu, rahvusparke, matkaradasid jne.		
		4	Millised sihtkohad on Kurzeme, Vidzeme, Riia regioonides?		
		5	Lisakommentaariid		

Lisa 4. Uuringusse kaasatud Eesti-Läti piiriala turismisihtkohad

Regioon	Sihtkoht	Riigi andmebaasis	Tripadvisor	Sihtkoha identiteet	Sihtkoha koordinaator	Tiim	Sihtkoha veeb
Lääne-Eesti	Pärnu	JAH	JAH	Kuurort, heaoluturism.	Pärnu Linnavalitsus	6	Visitparnu.com
	Haapsalu	JAH	JAH	Kuurort, ajaloopärand.	Läänemaa Arenduskeskus	1	Visithaapsalu.com
	Noarootsi, Nõva	JAH	JAH	Kultuuripärand.	Lääne-Nigula Vallavalitsus		Visitnoarootsi.com
	Saaremaa, Muhu	JAH	JAH	Kuurort, kultuuripärand.	Saaremaa Vallavalitsus	4	Visitsaaremaa.ee
	Hiiumaa	JAH	EI	UNESCO loodusala.	Hiiumaa Arenduskeskus	2	Hiiumaa.ee
	Kihnu	JAH	JAH	UNESCO kultuuripärand.	Kihnu Vallavalitsus	1	Visitkihnu.ee
	Soomaa RP	JAH	JAH	UNESCO, ülejutus.	MTÜ Soomaa	2	Soomaa.com
Lõuna-Eesti	Tartu	JAH	JAH	Ülikooli-, loomelinn.	SA Tartumaa Turism	9	Visittartu.com
	Viljandi	JAH	JAH	Ajaloo-, kultuuripärand.	Viljandi Linnavalitsus	2	Visitviljandi.ee
	Mulgimaa	JAH	EI	Kultuuripärand.	Mulgi Kultuuri Instituut	2	Mulgimaa.ee
	Otepää	JAH	JAH	Aktiivse puhkuse piirkond.	Otepää Vallavalitsus	2	Otepa.eu
	Setomaa	JAH	EI	UNESCO kultuuripärand.	MTÜ Setomaa Turism	1	Visitsetomaa.ee
	Peipsimaa	JAH	EI	Kultuuripärand.	MTÜ Peipsimaa Turism	2	Visitpeipsi.com
	Vana-Võromaa	JAH	EI	UNESCO kultuuripärand.	Võrumaa Arenduskeskus	1	Visitvoru.ee
Põhja-Läti	Valmiera	JAH	JAH	Hansalinn, kultuuripärand.	Valmiera linnavalitsus/TIK	4	Visit.valmiera.lv
	Sigulda	JAH	JAH	Aktiivse puhkuse piirkond.	Siguldas attistibas agentura	10	Tourism.sigulda.lv
	Cesis	JAH	JAH	Kultuuri- ja ajaloopärand.	Cesise kultuuri- ja turismikeskus	50	Tourism.cesis.lv
	Aluksne	JAH	JAH	Ajaloo- ja looduspärand.	Aluksne omavalitsus/TIK	3	Visitaluksne.lv
	Koiva RP	JAH	JAH	Looduspärand.	Enter Gauja		Entergauja.com
	Saulkrasti	JAH	JAH	Kuurort.	Saulkrasti omavalitsus/TIK	5	Visitsaulkrasti.lv
	Salacgriva, Tuja	JAH	JAH	Kuurort.	Salacgriva omavalitsus/TIK	6	Visitsalacgriva.lv
Riia	Riia	JAH	JAH	Metropol.	Riga Tourism Dev. Bureau	2	Liveriga.com
	Jurmala	JAH	JAH	Kuurort, heaoluturism.	Jurmala linnavalitsus/TIK	13	Visitjurmala.lv
Lääne-Läti	Ventspils	JAH	JAH	Sadamalinn.	Ventspils linnavalitsus/TIK	1	Visitventspils.com
	Liepaja	JAH	JAH	Kuurort, heaoluturism.	Liepaja linnavalitsus/TIK	3	Liepaja.travel
	Kuldiga	JAH	JAH	UNESCO pärand.	Kuldiga aktivas atputas centrs	1-3	Visitkuldiga.com
	Talsi	JAH	JAH	Ajaloo- ja looduspärand.	Talsi Tourism Center	3	Visittalsi.com
	Saldus	JAH	JAH	Ajaloo- ja looduspärand.	Salduse omavalitsus/TIK	5	Turisms.saldus.lv
	Tukums	JAH	JAH	Ajaloo- ja looduspärand.	Tukumsi omavalitsus/TIK	5	Visittukums.lv

Lisa 5. Nutikuse ja turismi kajastatus sihtkohtade omavalitsuste arengukavades

Regioon	Sihtkoht	Omavalitsus	Eesmärgid/prioriteetid/arengusuunad arengukavas	Eelarves 2021 (tuhat €)
Lõuna-Eesti	Tartu	Tartu linn	Nutikas inspireeriva elukeskkonnaga hooliv ja loov linn. Tartu kui tuntud aastaringse turismi ja puhkuse sihtkoht, Lõuna-Eesti turismimagnet. Uute tehnoloogiate ja teadussaavutuste tutvustamine, ettevõtete võrgustike soodustamine, loomemajanduse arendamine, digilahenduste kasutuselevõtu soodustamine.	Turism 371 Rattarendisüsteem 176 Videoloendur 50 Muuseumid 70
	Viljandi	Viljandi linn	Jätkusuutlik, kaasaegse IT-taristuga, teadmistepõhine, koostõine, inimkeskne, 5G võrgu ja WiFi-alade rajamine, taastuenergia, keskkonnasäästlik transport, rattaringlus, avaliku ruumi kaasajastamine, pärandi korrastamine, nutikate lahenduste kaasamine, ligipääsetav, rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline sihtkoht.	Turism 157,8
	Mulgimaa	Mulgi vald	Puhta loodusega, Mulgi kultuuri väärtustav, ettevõtlusele avatud, kaasaegsete teenuste ja taristuga, heaolu tagav. Korrastatud avalik ruum, keskkonnateadlikkuse tõstmine, vaatamisväärsuste korrastamine, Mulgi kultuuripärandi hoidmine, turismiettevõtete koostöö ja ühisturundus, Mulgi Elamuskeskuse rajamine.	Turism 79,1
		Viljandi vald	Peamine väärtus inimene, õnnelik olemine, puhas loodus, koostöö, eesti keele ja kultuuri kestvus. Inimkapitali arendamine, ettevõtluskeskkonna arendamine, maine tõstmine, taristu arendamine.	Turism 209,11
		Tõrva vald	Elanikule armas, omanäoline, pärandkultuuri austav, loodust hoidev ja hooliv külastussihtkoht Mulgimaal. Mulgi identiteedi kui unikaalse pärandkultuuri eelise kasutamine, sihtkoha arendamine.	Turism 4,58 Turismiobjektid 178,4 Mobiilne ekraan 40
	Otepää	Otepää vald	Jätkusuutlik, kokkuhoidvate aktiivsete kogukondadega, pärandit hoidev ja arendav, rahvusvahelise tähtsusega atraktiivne reisisihtkoht. Liikumis- ja matkaradade arendamine, elustiiliettevõtluse ja mahemajanduse arendamine, Otepää kui turismikeskuse edendamine.	Turism 5

Allikad: Tartu linna arengukava aastateks 2018–2025, Tartu linna 2021. aasta eelarve, Viljandi linna arengustrateegia 2030+ ja arengukava 2020–2025, Viljandi linna 2021. aasta eelarve, Viljandi valla arengukava 2019–2025, Viljandi valla 2021. aasta eelarve, Mulgi valla arengukava 2019–2025, Mulgi valla 2021. aasta eelarveprojekt, Tõrva valla arengukava 2020–2025, Tõrva valla 2021. aasta eelarve, Otepää valla arenguvision kuni 2040 ja Otepää valla arengukava 2019–2028, Otepää valla 2021. aasta eelarve.

Lisa 5 järg

Regioon	Sihtkoht	Omavalitsus	Eesmärgid/prioriteetid/arengusuunad arengukavas	Eelarves 2021 (tuhat €)	
Lõuna- Eesti	Peipsimaa	Alutaguse vald	Jääb piirialalt välja. Peipsiäärne kuurort. Koostöö Peipsimaa Turismiga.	Ei tuvastanud.	
		Mustvee vald	Omanäolise kultuuri järjepidevus. Külastussihtkoht, Peipsi, Avinurme, Kääpa (Kalevipoeg). Kiire internet, piiriülene koostöö, Peipsimaa keskus.	Turism 5 Muuseumid 101,5	
		Peipsiääre vald	3 kultuuriruumi: vene vanausulised, baltisaksa mõis, eesti talupojakultuur. Peipsimaa turismipiirkond. Keskkonnasäästlikkus ja tark majandamine.	Muuseumid 130	
		Tartu vald	Jätkusuutliku arenguga, säästliku mõtteviisiga kvaliteetne turismipiirkond. Koostöö Tartuga, Peipsimaa Turismiga.	Muuseumid 72,66 Terviserajad 80	
		Luunja vald	Keskkonnasõbralik ja -teadlik, toimiva turismitaristuga vaba aja veetmise piirkond Emajõe ääres, Tartumaal, Lõuna-Eestis.	Ei tuvastanud.	
		Kastre vald	Arendada ja tutvustada valla turismiobjekte, ligipääsu Emajõe.	Ei tuvastanud.	
		Räpina vald	Turismitraditsioonide loomine, viidad, info, TIK, Räpina sadam. Peipsimaad ei mainita.	Turism 22,47, mõis 375, muuseum 25,84	
		Setomaa vald*	Peipsimaad ja koostööd ei mainita.	Vt järgmine.	
		Setomaa	Setomaa vald	Turismi- ja kuurortpiirkond. Mahe, uuenduslikud, säästvad lahendused, jätkusuutlik, õnnelike inimestega. Setomaa turism. Seto kultuur.	Turism 52,67+60,46 Muuseumid 473,23+52,9
		Vana- Võromaa	Võrumaa	Võru linn	Külalislahke, omakultuur (Kreutzwald). Turismitaristu (viidad) korrastus.
Võru vald	Uuenduslik, keskkonnasõbralik. Rahvusvahelise mõjuga külastuskohad.			Ei tuvastanud.	
Rõuge vald	Õnnelike inimestega, mitmekesise turismiga vald. SA Rõuge Turism.				
Antsla vald	Uuenduslik, pärandit väärtustav hää väega kotus. Valla mainekujundus, kohaturundus. Koostöö: Pokumaa, Karula RP, Võrumaa.			Ei tuvastanud.	
Põlva vald	Loodus- ja pärimusturism. Koostöö Põlvamaaga. Võromaad ei mainita.			Mooste mõis 30	
Räpina vald*	Võromaad ei mainita. Vt ka ülal.			Vt ülal.	
		Valga vald	Eesti lõunavärv, piiriala, Valga-Valka, turismisihikoht. Võromaad ei mainita.		

Allikad: Alutaguse valla arengukava 2018–2030, Mustvee valla arengukava 2018–2030, Mustvee valla 2021.a. eelarve, Peipsiääre valla arengukava 2018–2030, Peipsiääre valla 2021.a. eelarve, Tartu valla arengukava 2018–2030, Tartu valla 2021.a. eelarve, Luunja valla arengukava 2019–2027, Luunja valla eelarvestrateegia 2021–2024, Kastre valla arengukava 2019–2026, Kastre valla 2021.a. eelarve, Räpina valla arengukava 2021–2030, Räpina valla 2021.a. eelarve, Setomaa valla arengukava 2019–2028, Setomaa valla 2021.a. eelarve, Võru linna arengukava 2017–2035, Võru linna 2021.a. eelarve, Võru valla arengukava 2020–2024, Võru valla 2021. a eelarve, Rõuge valla arengukava 2035+, Antsla valla arengukava 2019–2030, Antsla valla 2021.a. eelarve, Põlva valla arengukava 2019–2030, Valga valla arengukava 2021–2025.

Lisa 5 järg

Regioon	Sihtkoht	Omavalitsus	Eesmärgid/prioriteedid/arengusuunad arengukavas	Eelarves 2021 (tuhat €)
Lääne-Eesti	Pärnu	Pärnu linn	Keskonnakaitse, rohevõrgustikud, säästlikud lahendused, ühendused ja ligipääsetavus, säästev areng, jätkusuutlikkus, sektorite vaheline koostöö, pärandi väärtustamine, IT-lahendused, kvaliteetne andmeside.	Rannaala arendamine 585 Turism 303
	Haapsalu	Haapsalu linn	Loodusväärtuste kaitse, säästev kasutamine, nüüdisaegne infrastruktuur, kultuuripärandi säilitamine, turismi tõmbekeskus.	Turism 28 Arendusprojektid 178,5
	Noarootsi-Nõva	Lääne-Nigula vald	Tasakaalustatud areng, laialdane siseriiklik ja rahvusvaheline koostööpartnerlus, soodsad tingimused ettevõtluse konkurentsivõime kasvatamiseks, pikaajaliste kultuuritraditsioonidega arvestamine.	Ei tuvastanud. Ettevõtlustoetus 30 Arendusprojektid 30
	Saaremaa-Muhu	Saaremaa vald	Taastuvenergia, head sh rahvv. vajadustele vastavad ühendused, jätkusuutlik areng, pärandi hoidmine, inimkesksus, erivajadustega inimestele võimaluste loomine, Saaremaa kui sihtkoha arendamine, digitaliseerimine, bio- ja ringmajandus, rohe- ja sinivõrgustikud.	Ei tuvastanud. Planeeringud-projektid 40
			Muhu vald	Omavalitsus suudab täita kõiki seadusest tulenevaid kohustusi, ettevõtluseks olemas vajalik taristu, Muhu on loodussõbralik ja tugeva identiteediga omanäolise kultuuritraditsiooniga kogukond, taastuvenergia osakaal suureneb, rohe- ja sinivõrgustikud.
	Hiiumaa	Hiiumaa vald	Pärandi väärtustamine, innovatsioon, keskkonnahoid, hoolivus inimestest, stabiilsed ühendused, külastuskeskkonna arendamine	Elamuskeskus 418
	Vormsi	Vormsi vald	Hoitud looduskeskkond ja ökoloogiline tasakaal, keskkonnasõbralik ettevõtlus ja turism, kultuuripärandi väärtustamine, kaasav juhtimine.	Ei tuvastanud.
	Kihnu	Kihnu vald	Kultuuripärandi säilimine, inimareng, elu- ja looduskeskkonna kooskõla, aastaringsest atraktiivne turismisihtkoht.	Muuseum 78
	Soomaa	Tori vald	Loodusturism, koostöö Pärnuga, keskkonnateadlikkus.	*Soomaaga seotult pole
		Põhja-Pärnumaa vald	Ettevõtlust, pärandit, loodust, inimest väärtustav.	*Soomaaga seotult pole

Allikad: Pärnu linna arengukava 2035, Pärnu linna 2021. aasta eelarve, Haapsalu linna arengukava 2018–2028, Haapsalu linna 2021. aasta eelarve, Lääne-Nigula valla arengukava 2018–2026, Lääne-Nigula valla 2021. aasta eelarve, Saaremaa valla arengukava 2019–2030, Saaremaa valla 2021. aasta eelarve, Muhu valla arengukava 2019–2030, Muhu valla 2021. aasta eelarve lühiülevaade, Vormsi valla arengukava aastateks 2020–2030, Vormsi valla 2021. aasta eelarve eelnõu, Kihnu valla arengukava 2017–2025, Kihnu valla 2021 aasta eelarve, Tori valla arengukava 2018–2030, Tori valla eelarvestrateegia 2019–2022, Põhja-Pärnumaa valla arengukava aastani 2030 ja eelarvestrateegia aastateks 2020–2023.

Lisa 5 järg

Regioon	Sihtkoht	Omaavalitsus	Eesmärgid/prioriteetid/arengusuunad arengukavas	Eelarves 2021 (tuhat €)	
Vidzeme	Valmiera	Valmiera linn	Dünaamiline, keskkonnasõbralik tipptasemele, innovatsioonile ja külalislahkusele keskendunud linn.	Turism 146,2 Turismiprojektid 1 milj	
	Sigulda	Sigulda	Turism prioriteet. Rahvusvaheliselt tuntud aktiivse puhkuse sihtkoht.	Turism 1,04 milj	
	Cesis	Cesis	Visioon: rahvusvaheliselt tuntud turismi ja heaolusi sihtkoht. Jätkusuutliku areng, heaolu, pärand, ligipääsetavus, loomemajandus, digitaalsus, innovatsioon.	2021 pole veel Turism 1,465 milj	
	Aluksne	Aluskne	End sihtkohaks ei pea aga külastajaid ootab. Maaturism, piiriülene turism.	Ei tuvastanud.	
	Cesvaine	Cesvaine	Külalislahke, professionaalne turismisihtkoht. Kaasaegne, säästev sh pärandi säilitamine, efektiivne juhtimine, sotsiaalselt vastutustundlik, Cesvaine loss.	Turismikeskus 28 Loss 29	
	Koiva RP	Vt Valmiera, Sigulda, Cesis			
	Saulkrasti		Strateegia 1 prioriteet – külalislahkuse ja kuurordi arendamine. Sihtkoha arendamine sh avalik ruum, rand, promenaadid jne.	Turismiarendus projektid 1,9 milj	
	Salacgriva-Tuja	Salacgriva	Merel, loodusel, traditsioonidel ja kohalikel inimestel põhinev turism. Mahe toit, heaolu, ühendused sh internet, ligipääsetavus, säästev areng, rahvusvah. koostöö.	Turismiinfo 2,5 Muuseumid 30,7	
	Kurzeme	Kuldiga	Kuldiga	Kultuur ja pärand, UNESCO, säästev keskkond, heaolu, ettevõtete arendamine.	Ei tuvastanud
		Saldus	Saldus	Pärand, innovatsioon, loovus, kohalikud ressursid. Turism 1 3st prioriteetidist.	Ei tuvastanud
Tukums		Tukums	Kvaliteetne, kaasaegne, keskkonnasõbralik, traditsioone ja pärandit hoidev, külalislahke. Turism prioriteetne, Kemeru Rahvuspark.	Turism 83,73	
Ventspils		Ventspils	Atraktiivne, innovaatiline Euroopa merelinn. Turism majanduse 7 eesmärk.	Turism 9,3	
Liepaja		Liepaja	Unikaalne rekreatsiooni ja terviseturismisihtkoht.	Turism ja projektid 673	
Riia		Riia	Visioon: rahvusvaheliselt tunnustatud Põhja-Euroopa metropol. Eesmärgid: nutikas, multikultuurne, ligipääsetav, kaasaegne, jätkusuutlik. Turism mh.	Ei tuvastanud.	
Jurmala		Jurmala	Visioon: rahvusvahelise tähtsusega kuurortlinn, ärikohtumiste ja turismikeskus.	Turism, projektid ~13 milj	

Allikad: Valmiera arengukava 2030, Valmiera eelarve 2021.a., Sigulda säästva arengu strateegia 2038, Sigulda eelarve 2021.a., Cesise säästva arengu strateegia 2030, Aluksne säästva arengu strateegia 2030, Aluksne eelarve 2021.a., Salacgriva säästva arengu strateegia 2038, Salacgriva eelarve 2021.a., Saulkrasti säästva arengu strateegia 2030, Saulkrasti 2021.a. eelarve, Cesvaine arenguprogramm 2026, Cesvaine 2021.a eelarve, Kuldiga 2021.a. eelarve, Salduse säästva arengu strateegia 2038, Salduse 2021.a. eelarve, Tukumsi säästva arengu strateegia 2033, Tukums 2021.a. eelarve, Ventspils säästva arengu strateegia 2030, Ventspils 2021.a. eelarve, Liepaja säästva arengu strateegia 2030, Liepaja 2021.a.eelarve, Jurmala arengustrateegia 2030, Jurmala 2021.a. eelarve, Riia säästva arengu strateegia 2030.

Lisa 6. Nutikusega seotud õppeained Eesti-Läti piiriala erialakoolide õppekavades

Regioon	Kõrgkool	Tase	Õppekava	Õppeained
Lääne- Eesti	Tartu Ülikool Pärnu Kolledž	Rakenduslik kõrgharidus	Turismi- ja hotelliettevõtlus	Erialaainete seas on kvaliteedijuhtimine turismis, digipädevuste alused, turismiteenuste disain ja arendus, turismisihtkoha arendamine ja juhtimine, virtuaalne reisimine turismis jm.
		Magistriõpe	Teenuste disain ja juhtimine	Sh disainijuhtimine, teenuste disain ja juhtimine, muutuste juhtimine, kasutajakogemuse disain, infograafika, kvaliteedi- ja protsessijuhtimine.
			Heaolu- ja spaateenuste disain ja juhtimine	Sh heaolumajandus ja innovatsioon, jätkusuutliku arengu alused, heaolu- ja spaateenuste kvaliteedijuhtimine, teenuste disain, teenuste juhtimine, protsessi- ja projektijuhtimine heaoluteenuste disainis jm.
	Tallinna Ülikool Haapsalu Kolledž	Rakenduslik kõrgharidus	Rakendus- informaatika	Sh multimeedium, kasutajaliidese disain, mobiilirakenduste arendamine, disaini alused, kujundusgraafika jm.
	Pärnu KHK	Kutseõpe	Hotellijuhtimine	Sh teenuste disain ja turundus jm.
	Kuressaare Ametikool	Kutseõpe	Noorem tarkvara- arendaja	Sh veebidisain, virtuaalreaalsus, ettevõtlusõpe sh start-up, robotika, muusikatehnoloogia, 3D graafika, video loomine jm.
Lõuna- Eesti	Tartu Ülikool	Magistriõpe	Innovatsiooni- ja tehnoloogia juhtimine	Andmete töötlus ja analüüs, innovatsioonipoliitika, programmeerimise alused, digitaalne ärianalüüs, tarkvaratoodete juhtimine, innovaatiline org., operatsioonide ja tarneahelate juhtimine, CRM ja analüüs jm.
			IT mitte- informaatikutele	Sh digitaalne ärianalüüs, digitoode ja T juhtimine, andmeteadus, infoturve, programmeerimine, tarkvaratoodete juhtimine jm. Tasuline.
	Eesti Maaülikool	Bakalaureus	Loodusturism	Sh geoinformaatika, keskkonnakorraldus, biomajandus, ökoloogia.
		Magistriõpe	Loodusturism	Sh sotsiaalne, turistlik, ökoloogiline koormustaluvus, looduskaitse.
	Tartu KHK	Kutseõpe	Turismikorraldaja	Sh kvaliteedijuhtimine sh kvaliteediaudit, loovus ja tootearendus, internetiturundus jm.
Turismiettevõtte ja -sihtkoha arendaja			Sh kvaliteedijuhtimine sh kvaliteediaudit, loovus ja tootearendus sh innovaatilisus tootearenduses, säästev areng, jätkusuutlik tootearendus jm.	
Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool	Kutseõpe	Turismikorraldaja	Sh väärtusloome ja innovaatilisus, kvaliteediprogrammid turismis, digiturundus (äpid ja pilveteenused), jätkusuutlik areng, virtuaal-reaalsus, organisatsioonikultuur, meeskonnatöö ja rühmaprotsessid jm.	
	Viljandi KHK	Kutseõpe	Tarkvaraarendaja	Sh mobiilirakenduse alused, robotika, multimeedium jm.

Allikas: Innove.ee, tlu.ee/haapsalu, hariduskeskus.ee, ametikool.ee, ois2.ut.ee, khk.ee, ois.emu.ee, olustvere.edu.ee, www.vikk.ee

Lisa 6 järg

Reģioon	Kõrgkool	Tase	Õppekava	Õppeained
Põhja-Läti (Vidzeme)	Vidzeme Ülikool	Bakalaureus	Infotehnoloogia	Sh küberturvalisus, VR, AR, UX, UI, masinõpe, arvutivaade, pilveandmed jm.
			Turismikorraldus ja juhtimine	Sh turismiuuringute tutvustus, loovus ja proaktiivsus, majandus EL kontekstis, nutikas turismiettevõtlus jm.
			Lisakursused vahetusüliõpilastele	Sh turismi ennustamine ebakindlal ajal, kultuuride ülene kommunikatsioon turismis, külalislahkus, vastutustundlik turism, MICE turism, rahvv. turundus, sissej. andmeuuringusse, geinfosüsteemid, loovjuhtimine, digiturundus, VR ja AR tehnoloogiad, modelleerimine ja tehniline spetsifikatsioon, IT projektide arendamine ja juhtimine jm.
		Magistriõpe	Virtuaalreaalsus ja nutikas tehnoloogia	Sh VR, AR, 3D, UX, mobiiltehnoloogiad, inimkäitumine, masinõpe, innovatsioon ja projektijuhtimine, häkaton ja grupitöö, simulatsioonimudelid ja 3D projektid jm.
		Strateegiline turismikorraldus	Sh turundusstrateegiad ja klastrid konkurentsieelise suurendamiseks, uuenduslikud juhtimisprotsessid, teadmispõhine majandus ja juhtimine, turismiuuringute meetodika, keskkonnajuhtimine, sotsiaalmeedia turismiturunduses jm.	
			Ärikeskkonna juhtimine	Sh e-ärindus, globaalne turundus ja kliendisuhed, kaasaegne logistika, inimressursi arendus, innovaatilised juhtimisprotsessid, org. psühholoogia, äriprotsesside imiteerimine ja mudeldamine, pikaajaliste ärisuhete arendamine ja juhtimine, regionaalsed arengutrendid, sotsiaalmeedia turundus, rahvusv. raamatupidamissüsteemid, ettevõtte sots. vastutus, EL äripoliitika, kultuuriülene kommuun. jm.
			Lisakursused vahetusüliõpilastele	Sh projektijuhtimine ja innovatsioon loomemajanduses, strateegiline kommunikatsioonijuhtimine, strateegiline poliitiline kommunikatsioon ja diplomaatia, meedia ja digitaalmajandus, EL institutsioonid, nutikas turism, interaktiivne turundus ja digikliendi käitumine, sissejuhatus masinõppesse ja neurovõrgustikesse, AR ja arvuti algorütmid, VR/AR innovatsioon ja tehnoloogiad jne.

Allikas: va.lv

Lisa 6 järg

Reģioon	Kõrgkool	Tase	Õppekava	Õppeained
Rīa	Turība Kõrgem Ārikool	Diplom	Kūlalislakhus	Sh lisaks erialaainetele hotellijuhtimise infosüsteemid.
		Bakalaureus	Turismi- ja hotelliettevõtlus	Sh lisaks erialaainetele digitaalne turundus, turismiturunduseprojektid, turism maailmas, e-keskkonnad jm.
			Sündmuste korraldamine ja juhtimine	Sh lisaks turismiainetele näitlemine, infotehnoloogiauuringud ja rakendamine, e-kaubandus, rahvusvahelised projektid, loovus ja juhtimine, turismimajandus ja globaliseerumine, ettevõtte vastutus ja jätkusuutlikkus, intellektuaalne omandiõigus.
			Arvutisüsteemid	Sh lisaks arvutisüsteemidele ja programmeerimisele, asjade internet, robotika, modelleerimine ja prototüüpimine jm.
Magistriõpe	Turismi strateegiline juhtimine	Sh turismipoliitika korraldus, rahvusvaheline turismikeskkond, meetodid ja prognoosid turismis, turismi- ja ettevõtlusalaste probleemide lahendamise projektid jm.		
Lääne-Lāti (Kurzeme)	Liepāja Ūlikool	Bakalaureus	Turismijuhtimine ja rekreatsioon	Sh turismiainetele infotehnoloogia, rahvusvaheline turism ja globaliseerumine, broneerimissüsteemid jm.
			Infotehnoloogia	Sh infosüsteemide analüüs ja disain, objektorienteeritud analüüs ja modelleerimine, arvutigraafika ja animatsioon, multimeediasüsteemid, innovatsioonimajandus, internetiturundus, visuaalne suhtlus, E-kaubandus jm.
			Keskkonna- ja taastuvenergiate juhtimine	Sh ökosüsteemid, jäätmekäitlus, kliimatehnoloogiad, taastuvate ressursside kasutamine, keskkonnaprotsesside modelleerimine, säästva arengu kavandamine, keskkonnasuhtlus, mõteseadmed ja andurid jm.
		Magistriõpe	IT tehnoloogia	Sh IT projektide juhtimine, äri- ja juhtimissüsteemid, pilveandmed, digitaalne suhtlus, veebisüsteemide ja mobiiliäppide programm. jm.
			Ökotehnoloogia	Sh ökoloogia ja tehnoloogiatega kasutamine, taastuvressursid ja tehnoloogia, ökodisain ja ringmajandus, innovatsiooni juhtimine ja ökoinnovatsioon, keskkonnasüsteemide modelleerimine jm.
Doktor	E-õppe tehnoloogia ja juhtimine	Sh E-õppe tehnoloogiad ja juhtimine, inglisekeelne terminoloogia, IT või hariduse org. valikkursused jm.		

Allikas: turiba.lv, liepu.lv

Lisa 7. Küsitluse teoreetiline alus ja küsimused

Uurimisküsimus	Alateema	Nr	Küsimus	Teoreetiline alus	Allikas		
1. Milline on Eesti-Läti piiriala turismisihtkohtade olukord?	Sihtkohtade määratlemine	S1	1. Millises riigis teie org. peamiselt tegutseb? <i>EESTI LÄTI</i>	Sihtkohti määratletakse riigina, geograafilise või administratiivse eristuva identiteediga piirkonnana.	Buhalis, 2000; Gajdošik, 2019; Smith 1995 (Hall, 2008).		
		SEE1	2. Millises regioonis teie org. peamiselt tegutseb? <i>LÕUNA-EESTI LÄÄNE-EESTI</i>				
		SLV1	<i>VIDZEME KURZEME RIIA</i>				
		SEE21	3. Millises sihtkohas teie org. peamiselt tegutseb? <i>LÕUNA-EESTI: Tartu, Viljandi, Peipsimaa, Otepää, Setomaa, Vana-Võromaa, Mulgimaa.</i>			Geograafiline asukoht mõjutab digitaalse infrastruktuuri kättesaadavust ja maksumust.	Dregde <i>et al.</i> , 2018.
		SEE22	<i>LÄÄNE-EESTI: Pärnu, Haapsalu, Noarootsi ja Nõva, Saaremaa ja Muhu, Hiiumaa, Vormsi, Kihnu, Soomaa.</i>				
		SLV21	<i>VIDZEME: Valmiera, Sigulda, Cesis, Aluksne, Cevaine, Koiva Rahvuspark, Saulkrasti, Salacgriva, Tuja.</i>				
	SLV22	<i>KURZEME: Kuldiga, Talsi, Saldus, Tukums, Ventspils, Liepaja.</i>	*Tukums on kahevahel.				
	SLV23	<i>RIIA: Riia, Jurmala, (Tukums).</i>					
	Osapoolte taju sihtkohast		SEE31	4. Milliste märksõnadega iseloomustaksite oma regiooni turismisihtkohti? <i>LÕUNA-EESTI: Tartu, Viljandi, Peipsimaa, Otepää, Setomaa, Vana-Võromaa, Mulgimaa.</i>	Oluline on ka sihtkoha positsioon ja imago hetkel. Külastajad ja sihtkoha osapooled tajuvad sihtkohti erinevalt.	Buhalis, 2000; Khan <i>et al.</i> , 2017; Sainaghi <i>et al.</i> , 2018.	
			SEE32	<i>LÄÄNE-EESTI: Pärnu, Haapsalu, Noarootsi ja Nõva, Saaremaa ja Muhu, Hiiumaa, Vormsi, Kihnu, Soomaa.</i>			
			SLV31	<i>VIDZEME: Valmiera, Sigulda, Cesis, Aluksne, Tuja, Cevaine, Koiva Rahvuspark, Saulkrasti, Salacgriva.</i>			
			SLV32	<i>KURZEME: Kuldiga, Talsi, Saldus, Ventspils, Liepaja, Tukums.</i>			
SLV33			<i>RIIA: Riia, Jurmala, Tukums.</i>				

Lisa 7 järg

Uurimisküsimus	Alateema	Nr	Küsimus	Teoreetiline alus	Allikas
Järg... 1. Milline on Eesti-Läti piiriala turismisihtkohtade olukord?	Järg... Osapoolte taju sihtkohast	SEE41 SEE42 SLV41 SLV42 SLV43	5. Millises elutsükli arengufaasis on regiooni sihtkohad teie hinnangul? <i>Valik: kujunev, arenev, küps, stagneerunud, uuenev.</i> <i>LÕUNA-EESTI: Tartu, Viljandi, Peipsimaa, Otepää, Setomaa, Vana-Võromaa, Mulgimaa.</i> <i>LÄÄNE-EESTI: Pärnu, Haapsalu, Noarootsi ja Nõva, Saaremaa ja Muhu, Hiiumaa, Vormsi, Kihnu, Soomaa.</i> <i>VIDZEME: Valmiera, Sigulda, Cesis, Aluksne, Tuja, Cesvaine, Koiva Rahvuspark, Saulkrasti, Salacgriva.</i> <i>RIIA: Riia, Jurmala, Tukums.</i> <i>KURZEME: Kuldīga, Talsi, Saldus, Ventspils, Liepāja, Tukums.</i>	Oluline on ka sihtkoha positsioon ja imago hetkel. Küllastajad ja sihtkoha osapooled tajuvad sihtkohti erinevalt. Igal sihtkohal oma elutsükkel, isegi samas regioonis asuvatel võib see olla erinev. Sihtkoha positsioon elutsükklis mõjutab arendamist.	Buhalis, 2000; Khan <i>et al.</i> , 2017; Sainaghi <i>et al.</i> , 2018. Butler, 2015; Kusumah & Nuraziah, 2016; Avila <i>et al.</i> , 2015.
2. Milline on turismisihtkohtade osapoolte taju ja teadlikkus nutika turismisihtkoha kontseptsioonist ja innovatsioonist turismis?	Osapoolte taju ja teadlikkus NTSK-st.	T1	6. Millised märksõnad kirjeldaksid teie hinnangul nutikat turismisihtkohta? <i>1 kasutab uusi nutikaid digilahendusi</i> <i>2 innovaatiline(uued meetodid, mudelid, tooted)</i> <i>3 ligipääsetav kõigile</i> <i>4 heade ühendustega</i> <i>5 kohalikku pärandit austav</i> <i>6 teadlikult juhitud</i> <i>7 erinevaid turismiasjalisi kaasav</i> <i>8 teeb koostööd teiste sektoritega, idufirmadega</i> <i>9 välisturul konkurentsivõimeline</i> <i>10 teeb koostööd teiste sihtkohtadega</i> <i>11 keskkonda hoidev</i> <i>12 loob küllastajatele elamusi</i> <i>13 hea internetiühendusega muu, mis</i>	Osapooled pole teadlikud nutika turismisihtkoha kontseptsioonist või tajuvad erinevalt sh alustalasisid (tehnoloogia, innovatsioon, koostöö, eestvedamine, võimekus, ligipääsetavus, jätkusuutlikkus).	Huang <i>et al.</i> , 2012; Boes <i>et al.</i> , 2015; Boes <i>et al.</i> , 2016; Gretzel, Reino <i>et al.</i> , 2015; Gretzel, Sigala <i>et al.</i> , 2015; Coca-Stefaniak & Seisdedos, 2020; Ortega & Malcolm, 2020; Yalcinkaya <i>et al.</i> 2018.

Lisa 7 järg

Uurimisküsimus	Alateema	Nr	Küsimus	Teoreetiline alus, järeldus	Allikas
Järg... 2. Milline on turismisihtkohtade osapoolte taju ja teadlikkus nutika turismisihtkoha kontseptsioonist ja innovatsioonist turismis?	Osapoolte teadlikkus uutest tehnoloogiatest.	T2	7. Kas ja milliseid tehnoloogilisi lahendusi kasutate? <i>Kasutan Tean, aga ei kasuta Ei tea</i> 1 veebileht 2 online assistent/Chat veebilehel 3 sotsiaalmeedia 4 kliendihaldussüsteem 5 ettevõtte online broneerimissüsteem 6 online broneerimisplatvorm (booking vm) 7 mobiilirakendus 8 QR koodid 9 virtuaalreaalsus 10 liitreaalsus 11 virtuaaluurid, -teenused 12 GPS lahendused/marsruudid 13 3D mudelid sh digitaalselt 14 audiogiid, videogiid 15 robotid 16 näotuvastus, hääl tuvastus 17 mobiilmaksed 18 digikaart/digipilet 19 tasuta WiFi külalistele 20 sensortehnoloogia 21 keskkonnajuhtimine 22 jäätmete sorteerimine 23 ringmajandus, taaskasutus 24 alternatiivenergia (päike, tuul, vesi)	Osapooled pole teadlikud uutest tehnoloogiatest turismis. Sihtkoha arengut mõjutab osapoolte võimekus. Digitaalsest tehnoloogiast on saanud nii turismisihtkohtade arengu kui funktsioneerimise ja konkurentsivõime mõjutaja.	Avila <i>et al.</i> , 2015; Vargas-Sanches, 2016; Gomes <i>et al.</i> , 2017, Khan <i>et al.</i> , 2107. Hauglandi <i>et al.</i> , 2010; Sainaghi <i>et al.</i> , 2018. Buhalis & Amarangana, 2014b; Ivars-Baidal <i>et al.</i> , 2017; Del Chiappa & Baggio, 2015.
		T3	8. Millist nutikat lahendust olete märganud, mida võiks oma organisatsioonis või sihtkohas kasutada? (avatud küsimus)		

Lisa 7 järg

Uurimisküsimus	Alateema	Nr	Küsimus	Teoreetiline alus, järeldus	Allikas
3. Millised on nutika sihtkoha arendamist mõjutavad tegurid?	Sihtkoha nutikat arendamist mõjutavad tegurid	M1	9. Mis on teie hinnangul peamised väljakutsed ja takistused nutikuse lahenduste kasutuselevõtmisel? <i>1 poliitilise toe puudumine turismile</i> <i>2 mahajäänud või puudulik seadusandlus</i> <i>3 puudulik internetiühendus või -kvaliteet</i> <i>4 kliimamuutused ja/või looduskatastroofid</i> <i>5 sobivate finantseerimisvõimaluste puudumine</i> <i>6 turvarisk</i> <i>7 sobivus sihtkoha maine või brändiga</i> <i>8 vastava eestvedaja puudumine</i> <i>9 puudub konkreetne visioon</i> <i>10 sobiva koostööpartneri/teenusepakkuja puudumine</i> <i>11 sobiva lahenduse puudumine turul</i> <i>12 teadmiste puudumine</i> <i>13 kasutajaoskuse puudumine</i> <i>14 finantside puudumine</i> <i>15 puudub täpne teadmine saadavast lisandväärtusest ja tasuvusest</i> <i>16 vajadus puudub</i> <i>17 mugavustsoonis viibimine</i> <i>18 ajapuudus</i> <i>muu, mis</i>	Sihtkoha arengut mõjutavad erinevad tegurid sh seadusandlus, poliitiline tugi, majanduslikud sh toetused, sots. majanduslikud, keskkonnast tulenevad, tehnoloogia arenguga kaasnevad jne. Sihtkoha areng ja edukus sõltub sihtkoha võimekusest, koordineerimisest ja koostööst. Takistused on vastava infrastruktuuri, digipädevuse, finantside, meetmete, mentortoe, lahenduste puudumine.	Dredge <i>et al.</i> , 2018; ERTO <i>et al.</i> , 2018; Henderson, 2016; Zhang & Xiao, 2013. Basbeth <i>et al.</i> , 2018; Favre-Bonte <i>et al.</i> , 2019; Hauglandi <i>et al.</i> , 2010; Miočić <i>et al.</i> , 2016; Plechero & Chaminade, 2016; Prokkola, 2008; Sainaghi <i>et al.</i> , 2018.
		M2	10. Kui oluliseks peate oma turismisihtkoha nutikamaks rakendamist? <i>Väga oluliseks</i> <i>Pigem oluliseks</i> <i>Jään erapooletuks</i> <i>Pigem ebaoluliseks</i> <i>Täiesti ebaoluliseks</i>		

Lisa 7 järg

Uurimisküsimus	Alateema	Nr	Küsimus	Teoreetiline alus, järeldus	Allikas
Järg... 3. Millised on nutika sihtkoha arendamist mõjutavad tegurid?	Järg... Sihtkoha nutikat arendamist mõjutavad tegurid	M3	11. Milline valdkond teie sihtkohas vajab teie hinnangul arendamist? <i>1 uute digitehnoloogiate kaasamine</i> <i>2 sihtkoha juhtimise arendamine</i> <i>3 koostöö arendamine sihtkohas</i> <i>4 koostöö arendamine teiste sektoritega sh IT</i> <i>5 nutikust arendavate investeerimisprojektide algatamine</i> <i>6 sihtkoha osapoolte arendamine innovatsiooni, uute tehnoloogiate valdkonnas</i> <i>7 kohaliku pärandi jätkusuutlikkuse tagamine</i> <i>8 keskkonna jätkusuutlikkuse tagamine</i> <i>9 ligipääsetavuse parandamine</i> <i>10 transpordiühenduste parandamine</i> <i>11 internetiühenduste parandamine</i> <i>muu, mis</i>	Nutika turismisihtkoha alustalad on tehnoloogia, innovatsioon, eestvedamine, võimekus, ligipääsetavus, jätkusuutlikkus. Kasu ja saadav konkurentsieelis on märkimisväärne, sest nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamisest võivad ka teised.	Boes <i>et al.</i> , 2016; Gretzel, Reino <i>et al.</i> , 2015; Gretzel, Sigala <i>et al.</i> , 2015; Coca-Stefaniak & Seiseddos, 2020; Ortega & Malcolm, 2020; Yalcinkaya <i>et al.</i> 2018. Avila <i>et al.</i> , 2015; Dredge <i>et al.</i> , 2018.
		M4	12. Milline kasu võiks tulla nutika turismisihtkoha arendamisest: <i>1 sihtkoht on atraktiivsem</i> <i>2 paremad külastuselamused</i> <i>3 efektiivsem juhtimine ja turundus</i> <i>4 külastajad osalevad rohkem sihtkoha turunduses</i> <i>5 teenuste kvaliteet ja külastaja rahulolu kasvab</i> <i>6 paremad suhted sihtkoha osapoolte vahel</i> <i>7 parem info levik sh välisturule</i> <i>8 sihtkoha maine kasv</i> <i>9 suurem tulu turismis</i> <i>muu, mis</i>		
	Täpsustused	M5	13. Kommentaarid, täiendused, täpsustused		

Lisa 7 järg

Uurimisküsimus	Alateema	Nr	Küsimus	Teoreetiline alus, järeldus	Allikas
Vastaja profiil	Vastaja profiil	P1	Teie organisatsioon on (Valikvastused) <i>1 ettevõte</i> <i>2 kohalik omavalitsus</i> <i>3 DMO</i> <i>4 turismiinfokeskus</i> <i>5 haridus- ja teadusasutus</i> <i>6 muu arendusorganisatsioon</i> <i>muu, mis</i>	Sotsiaalsed ja demograafilised faktorid mõjutavad ettevõtete motivatsiooni ja oskusi tehnoloogiate kasutuselevõtmisel.	Dredge <i>et al.</i> , 2018
		P2	(Täpsustus kui ettevõte) Teie ettevõtte tegutsseb millises valdkonnas: <i>1 MAJUTUS</i> <i>2 TOITLUSTUS</i> <i>3 VAATAMISVÄÄRSUSED</i> <i>4 REISIBÜROO</i> <i>5 AKTIIVSED TEGEVUSED</i> <i>6 GIID</i> <i>MUU, MIS</i>		
		P3	Kui kaua on teie organisatsioon tegutsenud?		
		P4	Teie organisatsiooni töötajate arv?		
		P5	Teie vanus hetkel?		
		P6	Teie haridustase hetkel? <i>1 Põhiharidus</i> <i>2 Kesk</i> <i>3 Kutseharidus</i> <i>4 Kõrgharidus</i> <i>5 Magister</i> <i>6 Doktor</i>		

Uuringu eestikeelne versioon: <https://survey.ut.ee/index.php/266883?lang=et>

Uuringu inglisekeelne versioon: <https://survey.ut.ee/index.php/266883?lang=en>

Lisa 8. Ekspertintervjuude teoreetiline alus ja küsimused

Uurimisküsimus	Küsimus	Teoreetiline alus/järeldus	Allikas
Kuidas rakendada nutika turismisihtkoha kontseptsiooni sihtkohtade arendamisel?	Millised on kõige olulisemad strateegilise juhtimise dokumendid turismivaldkonnas?	Sihtkoha arengut mõjutavad erinevad tegurid sh seadusandlus, poliitiline tugi, majanduslikud sh toetused, sots. majanduslikud, keskkonnast tulenevad, tehnoloogia arenguga kaasnevad jne. Sihtkoha areng ja edukus sõltub sihtkoha võimekusest, koordineerimisest ja koostööst. Takistused on vastava infrastruktuuri, digipädevuse, finantside, meetmete, mentortoe, lahenduste puudumine.	Dredge <i>et al.</i> , 2018; ERTO <i>et al.</i> , 2018; Henderson, 2016; Zhang & Xiao, 2013.
	Millised on riigi järgmise perioodi eesmärgid ja tegevussuunad turismivaldkonnas?		
	Kuidas piiritlete turismisihtkohti riiklikult tasandilt vaadates? Riigi nägemus turismisihtkohtade juhtimisest?		
	Kuidas hindate koostööd sihtkohtades, sihtkohtade vahel? Milline on hea koostöömudel?		
	Kuidas toimub koostöö teiste sektoritega?		
	Millised on suunad turismihariduses?		
	Mis oleksid takistavad ja soodustavad tegurid õppekavade väljatöötamisel ja muutmisel?		
	Mida turismikoolid peaksid õpetama?		
	Milline on toimiv mentorlussüsteem?		
	Mida arvate teooria järeldustest, et nutika turismisihtkoha kontseptsiooni alused on tehnoloogia, innovatsioon, koostöö, eestvedamine, võimekus, jätkusuutlikkus ja ligipääsetavus? Uuringus selgus, et nutika turismi arendamist takistavad enim finantside ja teadmiste puudumine. Mis on teie hinnangul nutika turismi arendamist mõjutavad tegurid ja miks nii arvate? Küsitluses selgus, et sihtkohtades soovitakse arendada/kaasata uutest tehnoloogiatest enim virtuaalteenuseid, audio-videogiide, virtuaalreaalsust, GPS-põhiseid lahendusi, sensorsüsteeme. Milliseid arendusi vajab turismisektor teie hinnangul? Kui oluliseks peate nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamist?		
Milliseid nutikust arendavaid tegevusi on võimalik ellu viia piiriülese koostöös järgmisel perioodil? Millistel tingimustel?	Basbeth <i>et al.</i> , 2018; Favre-Bonte <i>et al.</i> , 2019; Hauglandi <i>et al.</i> , 2010; Miočić <i>et al.</i> , 2016; Plechero & Chaminade, 2016; Prokkola, 2008; Sainaghi <i>et al.</i> , 2018.		

Lisa 9. Küsitluse tulemus: osapoolte taju sihtkohast

Riik	Sihtkoha tüüp	Sihtkoht	Taju sihtkohast
Eesti	Linn	Tartu	Pädev: hariv, intelligentne. Nutikas, innovaatiline. Põnev: nooruslik.
		Viljandi	Siiras: pärimuslik, kultuurne, vaikne.
	Maapiirkond	Peipsimaa	Siiras: mitmekesine, kultuurne. Karm: sekluslik.
		Otepää	Karm: sekluslik, sportlik, looduses.
		Setomaa	Siiras: omapärane, kultuurne.
		Vana-Võromaa	Siiras: ehe, omapärane, privaatne, traditsiooniline . Karm: sekluslik .
		Mulgimaa	Siiras: maalähedane, pärimuslik, mitmekesine.
	Mererannik	Pärnu	Põnev: kaasaegne, elav . Rafineeritud: luksuslik, soe, suvine, kallis .
		Haapsalu	Rafineeritud: võluv, romantiline . Siiras: rõõmus, rahulik , igav .
		Noarootsi, Nõva	Karm: looduslik, metsik, meri. Siiras: originaalne, vaikne.
	Saar	Saaremaa, Muhu	Siiras: omanäoline, sõbralik mitmekesine, maalähedane.
		Hiiumaa	Siiras: rahulik, maalähedane, omapärane. Karm: looduslik.
		Vormsi	Siiras: pärandkultuurne, ehe, originaalne. Põnev.
		Kihnu	Siiras: kultuurne, traditsiooniline, maalähedane.
Rahvuspark	Soomaa	Karm: sekluslik, looduslik.	
Läti	Linn	Valmiera	Põnev: kaasaegne. Karm: looduslik.
		Sigulda	Karm: sekluslik. Pädev: edukas.
		Cesis	Rafineeritud: võluv. Siiras: ajalooline.
		Riia	Põnev: kaasaegne.
		Kuldīga	Siiras: ajalooline. Rafineeritud: romantiline.
		Talsi	Siiras: maalähedane. Karm: sekluslik .
		Saldus	Põnev: kunstiline. Siiras: kohalik. Nutikas sh arenev .
		Tukums	Siiras sh rõõmus, maalähedane. Pädev: edukas, usaldusväärne .
	Maapiirkond	Aluksne	Nutikas. Siiras: ajalooline.
		Cesvaine	Siiras: ajalooline.
		Koiva	Karm: sekluslik.
Mererannik	Saulkrasti	Põnev: elav. Rafineeritud: soe, suvine, võluv.	
	Salacgrīva	Siiras: rõõmus, traditsiooniline. Põnev: elav.	
	Tuja	Põnev. Rafineeritud: soe, suvine, võluv.	
	Jurmala	Rafineeritud: luksuslik, relax , kuurort. Siiras: armas .	
	Ventspils	Nutikas: tehnoloogiline, innovaatiline . Siiras: peresõbralik .	
	Liepāja	Põnev: elav. Karm: tuuline, mereline.	

Märkused: [sinisega](#) on märgitud teiste sihtkohtade poolt täiendavalt tajutud sihtkoha enda osapoolte tajust erinev omadus.

Lisa 10. Ettepanekud sihtkohtade nutikamaks arendamiseks osapoolte lõikes

Nutika turismisihtkoha põhialus	Ettepanek	Riik	EAS	KOV	DMO	T&A	EV
TEHNOLOOGIA							
	Tõsta teadlikkust uutest tehnoloogiatest, arendada koostööd IT-sektoriga.	X	X	X	X	X	X
	Kaardistada ettevõtete ja organisatsioonide äriprotsessid ja nende võimalik optimeerimine tehnoloogia abil.	X	X	X	X	X	X
	Arvutada välja saadav kasu, efektiivsus, lisandväärtus erinevate tehnoloogiate kasutuselevõtmisest ettevõtte, sihtkoha, regiooni, riigi tasandil.	X	X	X	X	X	X
	Tagada omavalitsuste ja riigi koostöös elementaarse infrastruktuuri olemasolu, sest kehv internetiühendus ja puudulik mobiililevi maapiirkondades võib takistada nutikate lahenduste kasutuselevõttu, külastajakogemusi ja ellujäämist.	X		X			
	Uurida ja analüüsida külastajate ootusi ja vajadusi digilahenduste osas, kaasata kasutajaid väljatöötamisse.		X		X	X	X
	Kaasata külastajate vajadustele vastavaid ja külastuskogemusi parendavaid ning kvaliteeti mõjutavaid ja efektiivsust loovaid digitaalseid lahendusi.	X	X	X	X	X	X
INNOVATSIOON							
	Otsida uute ressursside ja ideedega partnereid mujalt sektoritest ja regioonidest.	X	X	X	X	X	X
	Proovida uusi koostöömudeleid ja -vorme sh tudengite, ettevõtete, teadlaste ja arendajate koostöös korraldada häkatone, töötube, konkursse jm	X	X	X	X	X	X
	Seada eesmärgiks arendada igal aastal x arv ideedest x arv prototüüpe, projekte, uusi tooteid, teenuseid jne. Proovida x arv uusi meetodeid.	X	X	X	X	X	X
KOOSTÖÖ							
	Arendada osapoolte vahelist suhtlemist, koostööd, viia ühiselt aastas ellu x arv ühistegevusi, sündmusi, projekte vm.			X	X	X	X
	Arendada koostööd teiste sektoritega (IT, loomemajandus, kultuur jne) – korraldada aastas x arv ühiseiseminare, häkatone, nõupidamisi jne. Osaleda.	X	X		X	X	X
	Kasutada <i>Living Lab</i> koostöömeetodit, mis ühendab disainmõtlemise ja erinevad osapooled uute lahenduste väljatöötamiseks. Osaleda.		X	X	X	X	X
	Arendada koostööd teiste sihtkohtadega (regioonis sees, rahvusvaheliselt, õppida teiste kogemustest, koondada teadmisi ja ressursse paremaks tulemuseks).	X	X	X	X	X	X

Lisa 10 järg

Nutika turismisihtkoha põhialus	Ettepanek	Riik	EAS	KOV	DMO	T&A	EV
EESTVEDAMINE							
	Luu riiklik visioon ja meetmed nutika turismi ja sihtkohtade arendamiseks.	X	X				
	Luu turismisihtkoha piiritlemise kriteeriumid ja määratleda sihtkohad.		X				
	Kehtestada omavalitsuste arengustrateegiatele ühtne struktuur ja kestvus (Eestis).	X					
	Luu sihtkohtade arendamise ja juhtimise strateegiad, vastutav DMO.		X	X	X	X	X
	Liita samas piirkonnas olevad vähemvõimekad omavalitsused, et „ellujäämisstrateegiast“ saaks innovatsiooni püüdev arendusstrateegia.	X		X			
	Luu emakeelsed sihtkohtade juhtimise ja arendamise juhendmaterjalid, tutvustada ja teadvustada sihtkoha juhtimise vajalikkust, DMO rolle.		X		X	X	
VÕIMEKUS							
	Arendada sihtkohtade DMO-d võimekaks, luues konkreetse sihi, eesmärgid, tegevuskava, mõõdikud, meeskonna ja tagades ressursid.	X	X	X	X	X	X
	Arendada sihtkohtade külastusvõimekust arendades taristut ja atraktsioone.	X	X	X	X		X
	Arendada teadmisi ja oskusi sh nutika turismi ja innovatsiooni alal.	X	X	X	X	X	X
	Õpetada suhete loomise ja säilitamise oskust, meeskonnatööd.				X	X	X
	Uuendada õppekavasid, lisada regionaalsetesse kõrgkoolidesse IT-erialad, luua ühiseid aineid haridustasemetel ja -liikide vahel, lisada nutikust ja innovatsiooni arendavaid aineid. Õpetada ja juhendada suhete loomise ja säilitamise oskust ja meeskonnatööd.	X				X	
	Kombineerida ressursse. Leppida kokku juhtumipõhised tegevused ja panustamine.	X	X	X	X	X	X
	Anda sisendit rahastusprogrammide meetmete väljatöötamise, algatada koostööprojekte, kaasata väliseid ressursse (vastavate teadmistega partnereid jm).	X	X	X	X	X	X
LIGIPÄÄSETAVUS							
	Muuta avalik ruum, objektid, transpordi- ja infosüsteemid ligipääsetavamaks.	X	X	X	X	X	X
	Arendada ühendusi sihtkohas, sihtkohtade vahel ja rahvusvaheliselt.	X	X	X			
	Luu tegevuskava, muuta kättesaadavaks ligipääsetavuse arendamise juhised.	X	X	X	X	X	X
	Tõsta osapoolte teadlikkust ja koolitada ettevõtete/organisatsioonide töötajaid.	X	X	X	X	X	X

Lisa 10 järg

Nutika turismisihtkoha põhialus	Ettepanek	Riik	EAS	KOV	DMO	T&A	EV
JÄTKUSUUTLIKKUS							
	Eelistada alternatiivenergiatel põhinevaid lahendusi.	X	X	X	X	X	X
	Arendada kohalikul ressursil, pärandil ja kultuuril põhinevaid tooteid-teenuseid.			X	X	X	X
	Arendada jäätmekäitlussüsteeme, tõsta teadlikkust jäätmete vähendamise ja sorteerimise vajalikkusest (näiteks kehtestada nõuded ja vastav info üritustel, tänavatoidu kaasamüügi pakenditel jne).	X	X	X	X	X	X
	Tegeleda sihtkoha brändi juhtimisega. Väiksemad, samas piirkonnas ja sarnased kohad võiksid liituda üheks suuremaks sihtkohaks.		X		X		
	Jälgida sihtkoha elutsükli, külastajate arvu ning hinnata sihtkoha taluvusvõimet, turismi mõju ja vajadusel hajutada külastajaid.		X	X	X	X	

SUMMARY

The term “smart tourism” has become a popular topic in the tourism sector. However, no relevant information on the topic can be found in Estonia and Latvia. Although the development strategies of both countries provide for smartness and innovation, the tourism sector seems to lag behind the others. The aim of the master’s thesis is to find out the degree of awareness of stakeholders of tourism destinations in Estonian-Latvian border-region about the concept of a smart tourism destination, the factors influencing its implementation, and to make proposals for smarter development of the destinations. The research questions include:

1. What is the situation of the tourism destinations in Estonian-Latvian border-region, also awareness and perception of stakeholders about the concept of smart tourism destinations?
2. Which factors influence implementation of the concept of smart tourism destinations?
3. How to apply the concept of a smart tourism destination in the development of tourism destinations in Estonian-Latvian border region.

According to theory, a tourism destination is a geographical area with unique identity, which can be difficult to define in practice. The basic principles of the concept of a smart tourism destination are technology, innovation, cooperation, leadership, capability, sustainability and accessibility. The development of a destination is influenced by several factors, the impact of which depends on the destination’s ability to notice, avoid or smartly manage and exploit the factors. The tourism sector is mainly affected by the development of digital technologies and the political, social and economic situation of external environment. The internal factors are connected with the destination’s ability to manage changes, involve new competencies and partners. It is also the sum of the competencies and resources, of stakeholders as well as the relations and cooperation between them. The development of a destination is also influenced by the management

ability of the DMO (destination management organisation) and the position of the destination in its life cycle.

In order to develop smart tourism destinations, it is essential to analyse the current situation of destinations, the awareness of stakeholders of the smart tourism destination concept and new technologies, the factors influencing the development of destination and smartness, and also the stakeholders' expectations, opinions of the importance and needs for development. In addition to the development of resource-intensive infrastructure and the involvement of technology, the accompanying areas including tourism education and cooperation with other sectors (ICT, creative industries) should be developed. Therefore, cooperation between destinations and cross-border cooperation between countries is important, especially in order to attract foreign investments.

The Estonian-Latvian border region is the area listed in the document of the Interreg Est-Lat cross-border programme, which consists of two tourism regions in Estonia (South-Estonia and West-Estonia) and three tourism regions in Latvia (Vidzeme, Kurzeme and Riga). There are different administrative divisions as well as the practice of defining destinations in Estonia and Latvia. In Estonia, tourism management takes place at national and local level. In Latvia there are three levels of tourism management – national, regional and municipal. The former county-based approach is disappearing in both countries.

Triangulation of data was used in the empirical research of the master's thesis. Data was collected and analysed in a combination of both qualitative and quantitative methods. The study consisted of three parts: document analysis with expert interviews, a survey and expert interviews combined with group interviews. In the research, the author relied on previous research and sources presented in the theory section. The research was conducted from January to March 2021, which was also the national emergency situation due to COVID-19 virus, so the research relied mainly on materials and sources published online. Also, the survey and interviews were carried out online. Total 34 destinations from Estonian-Latvian border-region participated in the survey, 107 respondents answered and 11 experts were interviewed.

The study revealed ambiguities in defining and managing the destinations. In Estonia, tourism destinations are defined and highlighted in national level according to the tourist

perception of the destination and only few destination organisations associate themselves to county borders. In Latvia, however, there is more complex competition – each municipality and also parts of it consider themselves as separate destinations. Therefore, no larger area-based destinations have developed and there is a great deal of fragmentation in tourism planning and development. In Estonia, the management of destinations is seen as comprehensive strategic coordination, but agreeing on boundaries of the destination and the establishment of a DMO was left to local level stakeholders to decide. In Latvia, it is considered that regional tourism destination management is more reasonable.

The awareness of tourism stakeholders in border-regions about the smart tourism destination concept is low. Technology and creating visitor experiences were the most associated aspects with smartness. Soft values as cooperation, management, capacity, sustainability and accessibility, were associated less. Although smartness, innovation and sustainability are important in national development strategies, these directions have not yet reached the development plans or budgets of all local governments. However, awareness of new technologies is good – many are used and most are known. Less known were the newer specific technologies as sensors, environmental management systems, augmented reality, 3D, facial and voice recognition devices, robots, customer relation management systems. Despite good awareness, the stakeholders do not have sufficient knowledge to acquire and use those new technologies, therefore the awareness of potential, benefits and involvement of technologies should be raised.

Latvian respondents know and use new technologies twice as much as Estonians. The analysis of the curricula of tourism schools revealed that, unlike in Estonia, Latvian tourism universities have ICT specialties in addition to tourism subjects. This has enabled the integration of subjects and creation of smart tourism subjects as well as innovative cooperation models. In parallel with the development of tourism, the education system should be developed, incorporating new technologies into tourism specialties and rising awareness of tourism stakeholders through training and mentoring as well as fostering contacts and cooperation between different sectors.

The main factors influencing the development of a tourist destination are lack of finances, knowledge, vision, leadership and cooperation. The aforementioned factors are largely

related to the destination's own management and capabilities. Therefore, smart tourism development should start with strategic planning, cooperation and capacity building between stakeholders, and pooling of individual knowledge and resources for greater and better results. This requires good coordination of destinations, but as the study revealed, existing tourism organisations do not yet understand their role nor responsibility in managing the destinations.

In conclusion, it can be said that the prerequisite for the smarter development of tourism destinations is the existence of a capable DMO, strategic planning of the destination and coordination of cooperation at the destination as well as with other destinations and sectors. The awareness about the concept of smart tourism destination, its basic foundations and new technologies needs to be raised. Technology should be included to simplify processes and improve visitor experiences, but the needs should be identified and opinions asked also from visitors. Managing the destination brand, using local heritage and resources in product development, ensuring connectivity and accessibility are also relevant for sustainability. The development of education system should not be forgotten during the process.

The master's thesis focused on mapping the challenges, reasons for and opportunities in developing smart tourism destinations. The research could be useful for stakeholders in planning smart tourism and developing destinations at the local, regional and national level. Future researchers can go deeper with the topic and the basic principles, identifying the perceptions and needs of visitors, the customer journey and more specific needs for smart development.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Sille Roomets,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Nutika turismisihtkoha kontseptsiooni rakendamise võimalused sihtkohtade arendamisel Eesti-Läti piirialal“, mille juhendaja on Tatjana Koor, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Sille Roomets

11.05.2021